

Библиядан алған чооғаштар

Библияны кежирчең Институды

Москва

2006

Библиядаң алған чоғаштар, қаастаған сомнығ

Борислав Араповична Вера Маттелмяки пасқан «Паллар Библиязы» теп номның наа шынықтап шыққанынаң кезектеп тадар тилге кежиргени

Тадар тилге кежиреечи Г. Косточаков
Тилдең аара шынықтаачы Л. Арбачакова
Кудай сөзинең аара шынықтаачы С. Сычёв

«Паллар Библиязы» теп номның наа шынықтап шыққанынаң алған кезектери по номға кирди. Ағарығ Пичикти алында қыырбан полған кижилерге, қыырзыннар теп, по ном шыққан.

Қаастаған сомнарды, чараттырып, по номға кириткеннер
© Standard Publishing, 1999

ISBN 5-93943-079-1

© Библияны кежирчең Институды, Москва, 2006

ПО ЧАРЫҚ ЧАЙАЛҒАНЫ

По чарықта чадып, кижиде преде сананман-педи: «Қайдаң по чарық пол-партыр?» теп. «По парчын небелер: чылтыстарба пулуттар, чачықтарба ағаштар, куштарба аңнар-маллар, кижилер да по чарыққа қайдаң шыққаннар?» теп. «Ноо да небе, эзе, пос-постары по чарыққа шықпанчалар, ларды кем-кем чайап-салған-но» теп.

Шынап, қайаға да көрзең, по силиғ-чараш чарықты чайаған Улуғ Чайачының пар полғанын парчын черде көрүнип шықча. Паштап Қудай, Чайачы опып, Позының сөзин айтқан полған. Анаң по чарық Анаң айтқанынча чайалған. По чарықты чайаған кереги Қудайдың Пичигинде пазылып қалған.

Эңне паштап Қудай чербе тегри чайады.

Чайаған чер пурнада қызыр полтыр, ааң үстүнде паштап небе чоқ полтыр, – айдаң-на суғ. Ол суғдың үстүнде қарашқы полтыр. Ол суғдан өре Қудайдың Тыны ла чөртир.

Анаң Қудай айтты: «Чарық пол-парзын» теп. Чарық олоқ чайал-парды.

Чайаған чарықтың чарар полғанын Қудай көриб-алды. Анаң Қудай ол чайаған чарықты қарашқыдаң ийги чара чарыбысты.

Қудай чарықты күн теп, қарашқыны тезе түн теп, адады. Иир келип, таң атты: паштапқы күн эртти.

Анаң Қудай айтты: «Тегри мөзүги чайал-парзын. Чайалған тегри мөзүгиниң өредағы суғ төберги суғдаң ийги чара чарылзын» теп. Че, ээде пол-парды.

Тегри мөзүгин тегри теп, Қудай адады. Иир келип, таң атты: ийгинчи күн эртти.

Анаң Қудай айтты: «Чер үстүнде ақчаң суғ пир черге ағыжып, ағышқан суғдаң қуруғ тобрақ шық-парзын» теп. Анаң айтқанынча олоқ пол-парды.

Қуруғ тобрақты чер теп, чер үстүнде тезе ақчаң суғды талай теп, Қудай адады.

Позының чайап-салғанының чарар полғанын Қудай көриб-алды.

Анаң Қудай айтты: «Чер үстүнде өзүмнер өзе-берзин. Ұренниғ оттар-өлеңнер, үренниғ честек-чемис ағаштары өзе-берзин» теп. Ол айтқанынча олоқ пол-парды.

Чер үстүнде парчын өзүмнер: үренниғ оттар-өлеңнер, үренниғ ағаштар шығып өзе-берди. Позының чайап-салғанының чарар полғанын Қудай көриб-алды.

Иир келип, таң атты: үжинчи күн эртти.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 1:1-13

ПО ЧАРЫҚ ЧАЙАЛҒАНЫ

(ааң соонда полғаны)

Анаң Қудай айтты: «Тегриде чылтыстар чайал-парзын. Чайалған чылтыстар күнни түннең ийги чара чарылзыннар, чылтыстароқ темни – күннерди, чылларды пилдиртип көргүссиннер.

Лар, тегриде шалып, чер үстүн чарытсыннар» теп. Че, ээде пол-парды. Ийги улуғ чылтыс чайал-парды. Пирси, күндүс темде чарытчыған, күн теп, адалды. Пашказы, қараағызын чарытчыған, ай теп, адалды. Ааң соонда кичиғ чылтыстар чайал-пардылар.

Улуғ-кичиғ чылтыстарды чайап-салып, Қудай ларды тегриде турғусты: лар чер үстүн чарытсыннар теп, күндүс-қараа темнерди көргүссиннер теп, ақ чарықты қараадаң алзыннар теп. Ээде иштеп-салып, чайап-салғанының чарар полғанын Қудай көриб-алды.

Иир келип, таң атты: төртинчи күн эртти.

Анаң Қудай айтты: «Суғда чүзип чөрчең тынығ небелер чайал-парзын, тегриде учуғып чөрчең қуштар чайал-парзын» теп.

Қудай палықтарды, суғда чүзип чөрчең пашқа да тынығ небелерди, пашқа-пашқа қуштарды чайап-салды. Ээде иштеп-салып, чайап-салғанының чарар полғанын Қудай көриб-алды.

Анаң чайаған палық-қуштарға алғыжын перип, Қудай ларға айтты: «Палалып көптелаар, талай суғын толдыраар. Қуштар тезе черде палалып көптелзиннер» теп.

Иир келип, таң атты: пежинчи күн эртти.

Анаң Қудай айтты: «Чер үстүнде пашқа-пашқа тириғ тыннығлар: маллар, аңнар, чылан-қурттар чайал-парзын» теп. Че, ээде пол-парды.

Қудай пашқа-пашқа аңнарды, малларды, пашқа-пашқа чылан-қурттарды чайап-салды. Чайап-салып, эт-салғанының чарар полғанын Қудай көриб-алды.

Күштиғ Чайачының айтчадып чайаған чери абыр-силиғ пол-парып көрүнди. Андығ да полза, чайаған ақ чарығы четтире чайабан қалтыр. Кижини чайап-саларға Қудай санабысты: чайаған кижини андығ мағат черде чадып, Позының Чайачызынма чағын ползын теп.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 1:14–25

ПАШТАПҚЫ КИЖИЛЕР ЧАЙАЛҒАНЫ

Анаң Қудай айтты: «Позыңа төөй кижини чайайын. Ол чайаған кижиде талай палықтарының, тегри қуштарының, парчын аң-маллардың, чер үстүнде чатчаң пашқа да тириғ небелердиң ээзи полды, ларды тутсын» теп.

Анаң Қудай Позыңа төөй кижини чайап-салды: паштап эр-кижини, анаң тижиде кижини чайады.

Чайаған кижилерди алғап, ларға айтты: «Палалып, көптелаар. Чер үстүн толдырып, мында парчын небе поэзының қолларыңа алаар. Талай палықтарын, тегри қуштарын, қуруғ черде чатчаң тириғ небелерди да поэзының қолларыңа алып, ларды тудар» – теди.

Анаң Қудай айтты: «По чер үстүнде өсчең парчын от-өлең, парчын ағаштың честеги-чемизи слерге чиштериде ползын. Қуштарға, аң-малларға, пашқа да тириғлерге тезе от-өлең чиш-немиштери ползын» – теди. Че, ээде пол-парды.

Анаң Қудай Позының чайап-салғанын көре, лардың чарар полғанын көриб-алды. Иир келип, таң атты: алтынчы күн эртти.

Ээде тегрибе чер, чер үстүнде өсчең-чатчаң өзүмнер-тириғлер чайал-парған полды. Қудай алты күнге шығара иштеп чайады. Четтинчи күнинде Қудай пир даа небе этпеен, иштебен тынанды.

Қудай силиғ, ырыстығ кижилерди чайады. Кижилер Чайачызын көөленип, өзере көөленишип чаттылар. Эр-кижиниң ады Адам теп полды, тижиде кижиниң ады Ева теп полды.

Чайаған чер үстүн Қудай Адамма Еваға перди, лар аны көрзиннер теп. Күн-шығыш чанында Эдем теп мағат чер полды. Анда Улуғ-Қаан ақ чыш өстирди. Адамма Еваны ол ақ чыш аразында алғалап чаттырды. Ол ақ чышты лардың қолыңа перчадып, аны шеберлеп көрүп қайралаар теп, Қудай ларға айтты.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 1:26–31; 2:7–22

АҚ ЧЫШТАҢ АДАММА ЕВАНЫ ҚУДАЙ ШЫҒАРА СҮРГЕНИ

Адамма Ева пир қада Қудайдың сөзин уқпан-салдылар. Анаң-аара Қудай ларды ол ақ чыштаң шығарып сүрибисти. Ол небе пееде полтыр.

Улуғ-Қаан, паштапқы кижилерди ақ чышта чаттырчадып, айттыр: «Қайдығ да ағаш честегин-чемизин алып чиилаар. Ақ чыштың тезе эң ортазындағы өсчиған пир ле ағаштың честегин чиирге чарабас. Ол ағаштың честеги – чақшыны-чабалды уңнаттырчаң честек. По Меең сөзимни уқпан-салзаар, ол ағаштың честегин чиип-салып, олоқ өл-парарзар» – теди.

Қудайдаң тоғра эт чөрчең шайтан Адамма Еваны пожат-саларға сананыб-алтыр. Шайтан, сүмеленип, чылан пол-парды. Евааң қыйзынға келип, сурады: «Слерге ноо, ақ чыштың честектерин чиибелаар теп, Қудай айтқан ма?» теп. Ева чыланға айтты: «Пис по парчын честектерин чиип, пир ағаштың честегин ла чиибенчабыс. Ол ағажы ақ чыш ортазында өсчең ағаш. Аны тегерге да Қудай чаратпады. Аны тегзаар, чиизаар, өл-парарзар теп, айтқан» – теди. Чылан аға айтты: «Чоқ, слер өлбессар. Ол честегин чиизаар, слердиң қарақтарың ажыл-парар. Олоқ слер Қудай ошқаш полып, чақшыны-чабалды пилерзар» – теди.

Ева, чылан айтқанын уғыб-алып, ол честекке көрип, сананды: «По честектиң көрүми да чақшы, тамы, ажа, мағат. Аны чиизем, небе пил-турарым» теп. Ээде сананып, Ева ағаш төзүнге келди. Честегин үзип, чииб-алды. Анаң эринге перди, ол эдоқ чииб-алды.

Анаң Қудай, Адамны Позыңа қыырып, аға айтты: «Сен, Мени уқпан, эпчизиңни уғып, чиибе тегем ағаштаң честегин алып чиидиң. Сен андығ полғаннаң аара по чер үстү қарғалал-парар. Ол қарғалып-парған черде чадып, маң чоқ иштеп-терлеп ле қарның тоостырарзың. Соонда, өл-парып, сени чайаған палғажыңа нанарзың. Палғаш полған позы, палғашқоқ қарчы нанарзың» – теди.

Ээде айт-салып, Улуғ-Қаан Адамма Еваны ақ чыштаң шығара сүрибисти. Ақ чышқа қарчы нан полбас пол-парды ларға.

Ээде паштапқы кижилер паштапқы қыйалынға тўштилер.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 3:1–23

ЧЕРДИ ШАЙЫҚ ПАСҚАНЫ. НОЙДЫҢ КЕБЕЗИ

Ааң соонда қанче-қанче чүс чыл эрт-партыр. Чер үстүнде Адамма Еваның төли палалып көптеди. Паштап кижиде, қоруғып, Қудайды улуғ тоолап чөртир. Соонда тезе кижилер, Қудайды тоолабан-парып, қыйалға кирдилер. Чағыс ла ақ сағыштығ Ной теп аттығ кижиде, Чайачыны улуғ тоолап-кел, Ааң сөзин уқ чөрип, Ааң айтқанын эдип чөрдиде. Соонда Пётр-апостол «шынын уғусчы-кижиде» теп, Нойды адады (*Пётрдың 2-чи Ысқан Пичиги 2:5*). Ной Қудайдың Тынның кижиде полтыр.

Ақ сананман, караланып, кижилердің қыйалға киргенин көриб-алып, Қудай айтты: «Кижиде қалбан – түгезиде қырыл-парзын. Ам Мен ачығ қунанчам, кижилердиде чайап-салғанынаң үчүн» – теди.

Нойды тезе Қудай қайралады. Қудай Нойға айтты: «По чер үстү кижилердің қара керектеринме тол-парды. Қара кижилердиде қырчадып, чер үстүнде тынның небелердиде да түгезиде қыр-саларым. Сен тезе парып, гофер теп ағаштаң поэна улуғ кебе иштеп-сал, иштинең-таштынаң аны маттап чуқтап-келип. Ол кебезиде иштинде көп қатпаш эт-сал. Ол кебезиде иштеп-салғанда, кижилердиде-тынныңларды пурлуқтырар улуғ шайық по чер үстүнге түжүрерим. Сееңме тезе Мен чөп алыш-саларым. Мееңме чөп алыш-салып, сен поэнының эпчизиде алып, поэнының эпчилиғ палалығ оолларың алып, ларба пирге кебеге кирерзиде» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 6:5–18

ШАЙЫҚТЫҢ ПАЗЫП ПАЖАЛҒАНЫ

Ной Қудайдың ноо теп айтқанын парчын иштеп-салды. Кебе иштел-парғанда, Қудай Нойға айтты: «Кижилер аразында сен ле Меең алымда ақ сағыштығ кижизиң. Анаң-аара по кебе иштинген сен ле позының эпчизиңме, төлинме пирге кир. Сееңме пирге по чердағы тынныңларын ал. Ақ аң-маллардаң четти төөйдең тижи-эргектең ал. Қара аң-маллардаң ийги төөйдең тижи-эргектең ал. Тегридағы қуштардаң да, лар эдоқ по черде тириғ қалзыннар теп, олоқ четти төөйдең тижи-эргектең аларзың. Четти күн пажында Мен по черге нағбүр чағдырарым. Ол нағбүр қырық күн күндүс-қараа чағар. По чер үстүнде кем да тириғ қалбас» – теди.

Ной Қудайдың айтқанынча иштеп-салды. Позының эпчизинме, төлинме пирге кебе иштинген кирди. Ақ аң-маллардаң четти төөйдең, қара аң-маллардаң ийги төөйдең киритти. Лар парчазы кебе иштинген кир-парғаннарында, Улуғ-Қаан Позы эжигин пектеп-салды. Четти күн пажында улуғ нағбүр чаға-берип, қырық күн күндүс-қараа пир тоқтабан чағды. Тоқтабан чаған нағбүрдең суғ таш-парды. Анаң ташқан суғ кебени өре көдүрип, кебе суғ үстүнде ыға-берди. Улуғ шайық таш-келип, мөзүк тағлардаң өре ажа-берди. Черде чат-қалған аң-маллары, қуштары, кижилери да, – тынның парчазы суға пурлуғып, өл-партырлар. Ной, анаң ааңма пирге полғаннары ла тириғ қалдылар.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 7:1–23

ШАЙЫҚТЫҢ ЭРТКЕНИ

Шайық пир чүс элиғ күн пас-турды. Анаң Ной кижилеринме, тыннығларынма пирге Қудайдың сағыжынға кирди. Ной сағыжынға киргенде, Қудай черге салғын шаптырып, нағбүр тоқтада-берди, суғ тарта пажалды. Нойдың кебези Арарат теп тағдың үстүнде тоқтап турыбысты. Кебези тоқтаған соонда анаң қырық күн эртти. Чер қуруды ба, қурубады ба пилерге Ной, көзнек ажып, қусқун қушты кебедең шығарды. Қусқун аара-пеере учуғып чөрип, чер қуруғанче учуқ чөрди. Анаң Ной қалабуқты шығарып ысты. Қалабуқ қуруғ чер таппан, кебеге қарчы наньп кирди. Четти күн пажында Ной қалабуқты пазоқ шығарды. Учуқ чөрип, қалабуқ иирде тунчуқта маслина теп ағаштың салазын тудып, кебеге келди. Ол сала ақкелгенинең Ной, шайық эрт-парды теп, пилиб-алды.

Паза четти күн соонда Ной қалабуқты пазоқ шығарып ысқанда, қалабуқ қарчы келбеди. Андығ полғанда, кебениң эжигин ажып, Ной анаң көргени – чер үстү қуруғ пол-партыр. Қудай Нойға айтты: «Эпчизиңме, оолларыңма, оолларыңның эпчилеринме пирге кебедең шығара шық. Сееңме қожа полған аң-малларын шығыр. Лар по черге таралып, палалып көптезиннер» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 7:24 – 8:17

ТЕГРИ ҚУРЫ ШЫҚҚАНЫ, ҚУДАЙДЫҢ КИЖИЛЕРБЕ ЧӨП АЛЫШҚАНЫ

Ной эпчи-палларынма пирге кебе иштинен шығып, андоқ полған аң-малларыба қуштарды шығарды. Аң-маллар чер үстүнде таралып парыбыстылар, қуштар тезе учуғып таралыбыстылар.

Ной, таштарды алып, Құдайға көдүриғ көдүрчен тайылғын иштеп-салды. Анаң ақ маллардаң, ақ қуштардаң пирдең алып, соғып, өртеп, Құдайға сыйлапысты.

Нойдың өртеп сыйлағаны Құдайдың көннүнге четтир. Құдай сананды: «Черди кижидең аара паза қарғалабассым. Кижидең чаш тужынаң ала чадығ тооза қара да сананза, кижини, тынның небелерди паза өдүрбессим. Қыра салғаныба аның кескени, сооқтарба изиг полғаны, чайғыба қышқызы, күндүс-қараа тужы паза тоозылбас» теп.

Құдай Нойды оолларынма алғап, айтты: «Мен слербе, слердең чайалған төлериңме, кебедең шыққан аң-малларыба чөп тутчам: Мен шайықпа черди паза паспассым, ташқан суғ тынныңларды паза пурлуқтырбас. Тегри қуру Меен слербе чөп алышқанымның таңмазы полар. Пулуттарба черди туғлағамда, тегри қуру шығар. Тегри қуру шықса, тынныңларба по чашқа чөп тутқаным Меен сағыжымға келер.

Эткенде, черде чатчыған тириғ тынныңларба Меен чөп алышқанымның таңмазы – тегри қуру» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫҒЫ 8:18–22; 9:8–17

АВРААМ

Нойдың паллары палалып көптеп, тем пажында лардаң көп пашқа-пашқа чон-қалықтар чайал-парды. Нойдың төлинең Аврам теп аттығ пир кижі шықты. Қудай аны соонда Авраам теп, адап-салды. Ааң ады – «көп чон-қалықтардың абазы» теп, кежирча.

Авраам Улуғ-Қаанға ийгиленмен пүдип, иженип, Ааң сөзин маттап уқ чөрди. Қудай аны Меең арғыжым теп адады. Улуғ-Қаан писке да Пичигинде айтча: «Слер, Меең айтқан сөзимни уқ чөрзаар, арғыштарым поларзар» теп (*Бйбан пасқан Ақ Тилаас 15:14*).

Пир қада Улуғ-Қаан Авраамға айтты: «Қарындаштарыңны артыс-келип, абаңның эмин таштап, пашқа черге пар. Ол черди Мен саға көргүзерим. Анда Мен сенен улуғ чон-қалық чайадарым. Анда сени алғап, улуғларым. Сен да позының кижилерди алғарзың. Саға алғыш перчең кижилерди Мен алғарым, саға тезе қаралап көрчиған кижилерди Мен қарғаларым. По чер үстүндеги кижилерге сенен шығара алғыш келип чедер» – теди.

Авраам парчын Қудайдың айтқанынча иштеп-салды. Авраам Сара теп эпчизин, Лот теп қарындажын, күткен малын-небелерин, позының парчын кижилерин алып, Улуғ-Қаанның көргүскен Ханаан теп черге пара-берди.

Ханаан теп черге келгеннеринде, Морэ теп ағаш аразында Улуғ-Қаан Авраамға көрүнип айтты: «По черди Мен сең төлиңе пере-берерим» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 12:1–7

ҚУДАЙДЫҢ АВРААМҒА СӨС ПЕРГЕНИ

Улуғ-Қаан Авраамға айтты: «Қайаға да әбире көрсең – қузам чанынма күнегей чанынға ба, күн шығыш чанынма күн қонуш чанынға ба, – парчын көрүнген черди Мен саға, сең төлиңе по чашқа пере-берерим. Төлиңни, қумақ чилеп, саны чоқ санның әдерим. Чер үстүндеги қумақтың санын санаб-алзалар, сең төлиңниң санын эдоқ санаб-аларлар» – теди.

Авраам Мамре теп ағаш аразында чада-берди. Андоқ Авраам Қудайға көдүриғ көдүрчең тайылғын иштеп-салды.

Тем пажында Қудай пазоқ Авраамға келип, айтты: «Мен сең құйағың. Мен саға перер қайралым эңне улуғ пол-парар» – теди. Авраам тезе Улуғ-Қаанға айтты: «Паш Пилеечи Улуғ-Қааным! Сен қайралың перип, маға ноо перерзиң? Мен ам даа пала чоқпым-но. Анаң аара эмим тутчаң қулымға ла мал-небелерим чат-қалар» – теди.

Улуғ-Қаан, поны уғыб-алып, айтты: «Қулыңа әбес, сең оғлуңа мал-небелериң қалар» – теди. Анаң Қудай, Авраамны шадырдаң шықтырып, аға айтты: «Тегри саара көр. Чылтыстарды санап ползааң, санап-сал. Анчеоқ көп сең төлиң чайалар» – теди.

Авраам Қудайдың айтқан сөзинге пүтти, анаң-аара ол шынап ақ сағыштығ теп, Улуғ-Қаан сананды.

Анаң Қудай Авраамға айтты: «Сара эпчизиңни паза Сара теп адаба, ол ам Сарра теп адалар. Мен аны алғарым, ол саға пала табар. Мен аны алғарым, ааң палазынаң чон-қалықтар чайалар, ааң палазының паллары чон-қалықтардың қааннары полар» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 13:14–16; 15:1–6; 17:15–16

АВРААМ ИСААКТЫ ҚУДАЙҒА КӨДҮРЕРГЕ ПЕЛНЕГЕНИ

Қудайдың айтқанынча Сарра оол туғыб-алды. Авраам аны Исаак теп адады.

Исаак өс-келгенде, Қудай Авраамның Позыңа пүт-турғанының пегин пилерге, аны шыңнап көртир. Қудай Авраамға айтты: «Позыңның көөленген чағыс оғлуң алып, ааңма пирге Мориа теп черге пар. Анаара чедип, Меең айтқан тағда оғлуңны өртеп Маға көдүрерзиң» – теди.

Қудайдың айтқан сөзин эдерге Авраамға тың шедик-ачығ полды. Андығ да аға полза, Авраам Қудайға пир да тоғра айтпады. Эртен эрте турып, Авраам өртечең керегинге одуң торыб-алып, торған одуңны эштек-малдың үстүнге пағлап салып, поэба пирге Исаакпа ийги қулын алып, Қудайдың айтқан черинге пара-берди.

Исаак, абазы ноо небени өртеп Қудайға көдүргенин уңнабан, аанаң сурады: «Абам! Пистиң отпа одуң парын көрдим. Өртеп көдүрер қурағаны тезе қайда?» – теди. Авраам айтты: «Қудай Позыңа өртеп көдүрерге қурағанын Позы таб-алар, оғлум» – теди.

Қудайдың айтқан черинге келип, Авраам, қулларын тағдың төзүнде артызып, поэы Исаакпа пирге тағдың үстүнге шығып, анда көдүрер тайылғын иштеп-салды. От саларға одуң сал-салып, анаң Исаакты пағлап-салып, аны көдүрер тайылғынға сал-салды. Оғлуны соғып өдүрерде Улуғ-Қаанның ангелы өреги тегридең Авраамға айтты: «Авраам! Авраам! Оолағыңны тегбе, пирда небе аға иштебе. Сеең Қудайға қоруқ-турғанын ам Мен көриб-алдым. Мени улуғ тоолап, сен чағыс оғлуңны да Маға ачынман перер эттиң. Андығ полғанынға көре, Мен, сени алғап, сеең төлиңни көптерим. Сеең төлиң тегриде чылтыстар чилеп, талай қажында қумак чилеп көп полар. Сен Меең сөзимни уққанзың, қалықтарға сен алғыштығ поларзың, сенең чайалған төлериң эдоқ алғыштығ поларлар» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 22:1–18

ИОСИФ – ЯКУПТЫҢ КӨӨЛЕНГЕН ОҒЛУ

Айтқан теминде Исаактың оол туғды. Исаак аны Якуп теп адады. Қудай ол Якупты соонда Израиль теп ада-берди. Якуптың он-үш пала полды: он-ийги оол (аттары: Рувим, Симеон, Левий, Иуда, Дан, Неффалим, Гад, Асир, Иссахар, Завулон, Иосиф, эңне кичийи – Вениамин), анаң пир қыс, Дина теп адалған. Палларының кичийи Иосиф Якуптың улуғ чажында туғаннаң аара, Якуп аны маттап көөлентир.

Иосифқа он-четти чаш четкенде, Иосиф қарындаштарынма қожа қойлар қадарып чөре-берди. Қарындаштары анда қай-пее чарабас небе штеп-салғанарында, Иосиф, келип, абазынға олоқ айт-турды. Пир қада Якуп Иосифқа мағат силиғ өңниғ кеп сыйлап перди. Абалары Иосифты ла маттап көөлэнгенин пилиб-алып, қарындаштары Иосифқа артық көре-бердилер.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 37:1-4

ИОСИФТЫҢ ТҮЖЕГЕН ТҮШТЕРИ

Пир қада Иосиф түш түжеп, ол түжеген түжин қарындаштарыңа чооқтап-перди. Иосиф ларға айтты: «Түжеген түжимни уғаар. Түжеримде пис қыра ортазында қобуларды пағлап турчабыс. Меең пағлаған қобум кенетки турғуза турыбысты, слердиң қобуларың тезе, меең қобумнаң эбире тур-салып, меең қобумға ээлибистирлер» – теди.

Қарындаштары Иосифқа айттылар: «Эткенде, сен писти қолында тудып, қаан поларға чепсенчаң ма? Сен пистиң пажын пилер этчаң ма?» – тедилер. Андығ түш түжеп айтқан соонда қарындаштары Иосифқа ылам чабал көре-бердилер.

Анаң пазоқ Иосиф түш түжеп, қарындаштарыңа аны пазоқ чооқтап-перди: «Түжеринде күн да, ай да, он-пир чылтыс та маға ээлдилер» – теди.

Түжеген түжин Иосиф қарындаштарыңа ла эбес, абазыңа да чооқтап-перди. Абазы чооқтағанын уғыб-алып, қанық-келип айтты: «Ноо түжиң түжедиң, эзе? Пис ноо, саға келип, черге төөнче ээлербис па? Мен да, ичезиң да, қарындаштарың да ба?» – теди.

Қарындаштары Иосифқа чабал көрдилер, абазы тезе ааң чооқтаған түштерин сағыжында тут-салды.

Пир қада, Иосифтың қарындаштары эн-черде мал қадарып чөргеннеринде, Якуп лардың абыр-қазық полғанын уңнаб-аларға Иосифты ларға ыза-берди. Аға: «Уңнаб-алып, соғада қарчы нан» теп айттыр. Иосиф өргүне парыбысты.

Қарындаштарын тилеп, Иосиф эн-чер аразында көп тен-чөрди. Қарындаштары Иосифтың ларға келчиғанын ырақтаң көриб-алтырлар. Иосиф ларға чағынап пас-келчиғанында, аны өдүр-саларға санабыстырлар. «Мна, көспекчи писке келиб-одурча. Аны өдүр-салааңнар, сөөгин прее ораға түжүр-салааңнар. Абаларыбысқа тезе, аны қазыр аң чиип-салды теп, айдарбыс. Түжеген түштериниң шынын анаң көрербис» – чабаллап тештилер.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 37:5–20

ҚАРЫНДАШТАРЫ ИОСИФТЫ ҚУЛДЫ ЧИЛЕП САТЧАЛАР

Эңне улуғ ачалары, Рувим теп адалған, қарындаштары чабал санағанын уғыб-алып, Иосифты арғалап, абазынға қарчы ыза-берерге сананыб-алды. Анаң-аара Рувим қарындаштарынға айдып киченди: Иосифты өдүрбен, прее ораға ла тўжўр-салааннар теп. Қарындаштары Рувимның сөзин уқтылар. Иосиф қарындаштарынға келгенде, лар, аанаң пай өңниғ кебин шурып, позын терең ораға тўжўр-салдылар.

Анаң лар садығчылардың Египет теп черге тавар тажып аппаратчаң қараванын көриб-алдылар. Қарындаштардаң пирси, Иуда теп аттығ, Иосифты садығчыларға садып перибизеңнер теп, айтты. Айтқанын уғыб-алып, парчазы чөпке кирдилер. Қараван ларды эртчиғанда, лар Иосифты садығчыларға садып перибистилер.

Садығчылар, Иосифты садыб-алып, аны Египет теп черге қада аппарыбыстылар. Қарындаштары тезе, пир өшкүчекти соғып, шурған Иосифтың кебинге малдың қанын шачып урдылар. Қаннығ Иосифтың кебин абаларынға ақкелип, аға айттылар: «Мна поны пис чөрип таптыбыс. По кеп сең оғлуңның кеби ба, чоқ пашқа кижиниң кеби ба, көрзең?» – тедилер. Якуп көрүп, оғлуның кебин таныб-алып, улуғ ачыға тўш-парып, айтты: «Эзе, по кеп Иосиф оғлумның кеби. Қазыр аң аны чиип-салтыр, қалағым. Иосифым аң қолынға кир-партыр, парасқан!» – теди.

Якуп, ооллары аны алақтырғанын уңнабан қалып, көөленген оғлунаң үчүн ылғап-сықтап чөрди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 37:21–35

ИОСИФ УЛУҒ ПИЙДИҢ ЭМИНИҢ ПАШТЫҒЫ

Садығчылар Египет теп черге келип, Иосифты анда пир улуғ пийге садыбыстылар. Ол улуғ пий Египет теп чердағы фараон теп адалған қаанның қошанчы шеригдиң пажы полған полтыр. Қудай, Позынға Иосифтың өттерле пашқойып турчығанын уғып, Аны артыспан, маңзайа аға полуш-турды. Анаң-аара Иосиф-кул қайдығ да аға айтқан ижин иштеп-турғанда, аға парчын оң шықты.

Ааң Потифар теп аттығ ээзи, Иосифқа Қудай парчын ааң иштеген керектеринге ырыс ысчығанын көриб-алтыр. Көриб-алып, ол пий Иосифты поэның эминде паштыққа тутты. Андығ полғанда, Қудай ол пийдиң эмин алғады. Иосиф-паштық эм керектерин келиштире иштеттирип, ааң ээзи абырланып чада-берди.

Иосиф поэы чақшы сынның, чүзи силиғ полды. Ааң чақшызын көрүп, Потифар-ээзиниң қааты аға көөленибисти. Қудайды пилбен, Қудайдың сөспектерин уңнабан, ол қаат Иосифты чөйге чөрерге көндүрди. Иосиф тезе ааңма чөпке кирбен-салды. Поэның ээзиниң қаатынға Иосиф айтты: «Меең ээзим парчын поэның небелерин меең қолымға перебисти. Сен чағыссың ла меең қолымда эбессиң, сен – ээзимниң қаатызың. Анаң аара, сени тегип, Қудайым алында қыйалға түжерерге маға чарар-педи?» – теди.

Потифардың қааты, тарынып, Иосифтаң өжүн аларға санабыстыр. Ол чабал қаат, Иосифты қаралап, поэның эринге айтты: «Сен пистиң эмибиске пир еврей қулыңны аққелдиң, са? Ана ол кул пир қада, сен чоқта маға келип, мени асқайлап, күштеп поэынма қожа чаттырарға тартты. Мен шақтап-шыққамда, ол қулың, кептерин қолымда таштап, тезип парыбысты» – теди. Потифар-эри по айтқанын уғыб-алып, тарынманы тарынды. Иосифты олоқ туттырып, фараон-қаанның эрестаннар одурған түрмеге аны одурттып-салды.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 39:1–20

ИОСИФТЫҢ ТҮРМЕДЕ ОДУРҒАНЫ

Түрмеде да Құдай Иосифты артыспан, аға полуштыр. Құдай түрмениң пийиниң чүрегин Иосифқа айландырды. Анаң-аара ол пий, Иосифты тың чарадып, аны эрестаннардың улуйынға тутты. Чүче полғанда, пий, Иосифқа иженип, парчын керектерин аға пер-салды. Иосиф чы Құдайға иженип чөрди. Құдай, аға полужып, ааң парчын керектерин чарады.

Ол тушта фараон-қаанның ийги чалчы-кижи ол түрмеге кир-партыр. Пирси қаан столының алында чөрип, қаанның айағынға қызыл араға урып чөртир. Аны араға-ураачы теп ададылар. Пашқа чалчы-кижи тезе қаан столынға чиеш-табақ салып чөртир. Аны чиеш-салаачы теп ададылар. Қаанның алында лар қыйалға тўжип, түрмеге кир-партырлар.

Пир қада араға-ураачыба чиеш-салаачы тўштерин тўжеп, тўжеринде ноо көргенин чарыдып айдып полбадылар. Иосиф ларға айтты: «Тўштерин Құдай, ажа, чарыдып айт полар-не. Тўжеген тўштерин маға чоқтап-пераар» – теди.

Пурнада араға-ураачы позының тўжеген тўжин чоқтап-перди. Тўжеринде араға-ураачы үш салалығ виноград ағажын көртир. Ол үш салазы паштап чаккийлеп, анаң честектеп, честектери пыш-партырлар. Ол пыш-парған честектерин тўжеринде сағып, нанчып, шыққан виноград суғын фараонның айағынға ур-келип, фараонның қолынға аны пере-бертир.

Иосиф, араға-ураачы тўжеген тўжин уғыб-алып, ааң тўжеринде көргенин олоқ чарыдып айт-перди: «Ұш салазы, ол – үш күн. Ұш күннің пажында сени фараон-қаан сең алында одурған чериңе нандырар, сен пазоқ араға-ураачы поларзың, пазоқ айаққа араға ур-келип, аны фараонның қолынға перерзиң. Пазоқ араға-ураачы пол-парғанда, менең үчүн ундутпа, мени мынаң шығар-салзаң» – теди.

Анаң чиеш-салаачы позының тўжеген тўжин чоқтап-перди. Тўжеринде чиеш-салаачы үш өрген эпчекти көртир. Ол үш эпчек чиеш-салаачының пажында турған полтыр. Эңне өреги эпчеги қаан чиипчең пашқа-пашқа чиеш-табақтығ толдра эпчек полтыр. Чүче полғанда, ол чиеш-табаққа қуштар учуқ келип, аны қаклап чииб-одуртырлар.

Чиеш-салаачы чоқтағанын уғыб-алып, Иосиф айтты: «Ұш эпчек, ол – үш күн. Ұш күннің пажында фараон-қаан сени позыңа қыырыб-алар. Қыырыб-алып, ол сени ағаш салазында азып, пондыр-салар. Анаң қуштар учуқ келип, сең эдин қаклап чиирлер» – теди.

Парчын поларын Иосифқа Құдай пилдирди. Анаң-аара Иосифтың чарыдып айтқаны үш күннің пажында шынап шық-парды.

Араға-ураачы, позының черинге нанып, соонда Иосифтаң үчүн ундут-салтыр.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 39:21–23; 40:1–22

ФАРАОННЫҢ ТҮЖЕГЕН ТҮЖИН ИОСИФ ЧАРЫДЫП АЙТЧА

Пир қада фараон-қаан пир түш түжептир. Түжеринде ол суғ қажында туртыр. Кенетки суғдаң четти себис нек шығыбыза- берип, қырчын аразында оттап чөре-бертирлер. Анаң олоқ суғдаң четти майық нек шығыбыза-берип, ол себис нектерди чиибистирлер. Түжин түжеп-салып, фараон-қаан усқан-келтир. Анаң пазоқ узуп, пашқа түжин түжептир. Түжеринде пир сабақта четти чақшы паштақ өзе-бертир. Анаң олоқ сабақта чақшы паштақтардың қыйзында четти қур-парған, майық паштақ өзе-берип, чақшы паштақтарды чиибистирлер.

Фараон-қаан эртен усқан-келип, аарыштана-берди. Позының Египет теп чердиң пилеечи-кижилерин қыырдырып, түжеген түштерин ларға чооқтап-перди. Чыылған пилеечи-кижилердең кем да фараонның түштериниң тилаазын айт полбады.

Андығ полғанда, араға-ураачы фараон-қаанға келип, айтты: «Меең сағыжымға келди, – теди, – пир чаш еврей пар, ааң ады Иосиф. Мен түрмеде одурғамда, меең да, чииш-салаачының да түжеген түштерибистиң тилаазын ол писке айдып-перди. Ааң чарыдып айт-пергени соонда шын пол-парды» – теди.

Фараон, поны уғыб-алып, олоқ ол Иосифты ақкелерге кижі ысты. Иосифты ақкелгеннеринде, фараон аға айтты: «Түжеген түшти чарыдып айдарын сен пилчаң теп, уққам» – теди. «Чоқ, мен эбес, Қудай Позы саға, фараон, керек тилаазын айдар» – Иосиф теди. Фараон аға түжеген түштерин чооқтап-перди. Уғыб-алып, Иосиф айтты: «Қудай Позының керегин фараонға көргүсти. Четти себис нек, четти чақшы паштақ, ол – четти чииш-табақтығ чылы Египетте полар. Четти майық нек, четти майық паштақ тезе, ол – четти чииш-табақтығ чыл соонда четти аштағ чылы полар. Сен ийги қада түжиң түжедиң, эткенде, түштерин шынап Қудайдың сөзи, түжегениң шынап пол-парар» – теди.

Анаң Иосиф фараонға чөп перди: «Пилчең кижі таб-ал. Ол кижі четти чииш-табақтығ чылда элбек табақ чығзын» – теди.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 41:1–36

ИОСИФ – ЕГИПЕТ-ЧЕРДИҢ ПАШПИЛЕЕЧИЗИ

Фараон, ааң түштерин Иосиф чарыдып айтқанын уғыб-алып, өргүнди. Позының қулларынға айтты: «Иосиф ошқаш Құдай Тынның кижі паза пар ба?» – теди. Анаң ол Иосифқа айтты: «Мна по айтқаныңны Құдай саға ажып сала-бергенде, эткенде, сенең сағыштығаарақ кижі паза чоқ. Меең чуртымның пашпилеечи теп, мынаң ала мен сени адапчам, чон-қалығым сең сөзиң маттап уқсын. Парчын Египет-черим сең қолында полып, меең қаан ширеезим ле сең қолында полбас» – теди.

Анаң фараон-қаан, позының қолынаң чүстүк шурын-келип, Иосифтың қолынға кезир-салды. Анаң Иосифтың мойнынға алтын илчирбе кезип, аға қыймат кеп кестирди. Ааң соонда фараон-қаан Иосифты позының ийгинчи абраға одурттыр. Египет-черлер тооза аны аппаратдырып, Египеттиң чон-қалығынға көргүстир. Лар аны улуғлазыннар теп, айттырды.

Иосиф, андығ улуғ кижі пол-парып ла, позының ижин пажаптыр. Аштағ чыллар келзе, Египеттиң чон-қалығы аштап өл-парбазын теп, Иосиф пай чылларда артық полған табағын анмарларда чығыб-одурды.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 41:37–48

ЧЕТТИ ЧЫЛ АШТАҒ ТҮШКЕНИ

Четти чыл пажында парчын черлер аштаға түшти. Египет-чердиң тураларында Иосиф көп табақ чығ-салғанын уғыб-алып, парчын пашқа қаан черлердиң кижилери Египетке келгиледи. Иосифтаң аш-табағын садыб-аларға келгиледи.

Якуп, Египет-черде табақ пар полғанын уғыбоқ-алып, анаара поэнының он оолын табаққа ыза-берди. Отчы оғлун Вениаминын ла эминде артысты.

Иосиф, Египет-чердиң пашпилеечизи полып, қалыққа табағын поэ ла сатты. Қарындаштары, Иосифқа келип, менчи салып, табақтаң үчүн айттылар. Иосиф, ачаларын көриб-алып, ларды таныб-алды, лар тезе аны таныбан қалдылар. Иосиф ам андығ улуғ кижиди пол-парғанын ачалары уңнабантырлар да.

Иосиф, таныбан қалған кижиди ошқаш полып, ларға қадығланып айтты: «По чердиң чақшы-чабалын көрүп пилер кижизар» – теди. Қарындаштары тезе аға айттылар: «Чоқ, пис ақтығ кижибис. Пис пир абабыстың палларыбыс. Пистең пашқа пир отчы туңмабыс пароқ, ол эмде қалды» – тедилер. Иосиф тезе ларды түрмеге одурт-салды.

Ұш күннең соонда, қарындаштарын поэңа ақкелдирип, ларға айтты: «Шынап ақтығ кижилер ползаар, слердең пирси мында қалзын. Өскелери тезе аштапчыған туғаннарыңа табақты алыб-ал келип, аппарата-берзиннер. Табақты аппарата-бер келип, маға отчы туңмаларыңны ақкелзиннер. Туңмаларыңны ла көриб-ал келип, слер шынап ақтығ кижилерзар ба, уңнарым» – теди.

Иосифтың сөзин уғыб-алып, қарындаштары өзере эрбектештилер: «Иосиф-туңмабысқа пис пайа чабал эткенмис. Чалғанған Иосифты ачынман сат-салғанмыс. Анаң-аара, по эрт полбас шедик түш-парып, ол чабал эткенибис ам писке нанчаттыр» – тештилер.

Иосифпа эрбектежип, ол лардың тилин уңнабанча теп, ачалары санандылар: Иосифпа пирге тилишчи-кижизиди полып, лардың сөстерин Иосифқа өттерле кежириб-одурды. Иосиф тезе, ачаларының мна-по эрбектешкенин уғыб-алып, олоқ пашқа қатпашқа пара-берип, анда ылғап-турды. Анаң қарчы келип: «Слердең пирси мында, Египет-черде, қалзын. Қалар кижиниң ады Симеон теп. Өскелериң тезе, қаптарыңа табақ алып, эмнериңе нанзын» теп, айттырды.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 41:54–57; 42:1–25

ИОСИФ, ОЛ ШЫНАП КЕМ ПОЛҒАНЫН ҚАРЫНДАШТАРЫҢА ПИЛДИРЧА

Иосифтың ачалары, эмнеринге наньп, парчын ларба полғанын абаларынға чооктап-пердилер. Якуп, айтқаннарын уғыб-алып, отчы оғлун Вениаминын Египет-черге пожатпан-салды: ол отчы оғлу қар-парған Якупқа тың артық полған полтыр.

Египет-чердең ақкелген табақ түген-парғанда, Якуп пазоқ оолларын табаққа ызып, ларға айтты: «Пазоқ парып, писке наа табақ садыб-алаар» – теди. Ооллары тезе аға айттылар: «Египет-чердің пашпилеечизи отчы туңмабыс чоқ писти кирдирбес. Аны ла писпе ыссааң, парып, табақ ақкелербис» – тедилер. Якуп ұр тем Вениаминын пожадарға чағдабады. Анаң тезе, аштап шыдабас пол-парғанда, қайдерзиң – пожатты. Ооллары Вениаминынма парар алында Якуп ларды алғап, айтты: «Слерге кұштиғ Қудай полышсын. Полыжып, ол кижиниң чўрегин чымчытсын. Ол кижиди слердиң анда артысқан қарындажын эмге пожадып, аға по аппаратчаң Вениаминымны маға қарчы пожатсын» – теди.

Андығ полғанда, қарындаштар Вениаминме қожа парып, тем пажында Египет-черге келдилер. Вениаминны көриб-алып, Иосиф пашқа қатпажынға кир-келип, анда ылғап-туртыр. Анаң ызын тоқтап, чўзин чунун-келип, қарындаштары полған қатпажынға қарчы келди. Келип, «По кижилерге пай стол салаар» теп, қулларынға айтты. Иосифтың по айтқанын уғыб-алып, қарындаштары, нөөре ларға пай стол салар этчиғанын уңнабан, аақ-теек полыбыстырлар.

Иосиф, лардың аақ-теек полыбысқанын көриб-алып, паза тудун полбады. Қарындаштарының көзүнче эгенмен ылғап шығып, ларға айтты: «Мен – Иосифпын. Абабыс абыр-қазық па?» – теди. Айдаңна аақ-теек пол-парып, қарындаштары ноо айдарын пилинмен турдылар.

Андығ пол-парғанын көрүп, Иосиф ларға айтты: «Маға пееере келаар» теп. Лар келе-бергенде, ол айтты: «Қанче-қанче чыл алында слер пир туңмаларыңны Египет-черге сатқанзар, са? Ана ол сатқан Иосиф-туңмаларың менмин. Мени сатқаннарынаң үчүн ам ачыға түшпелаар. Слер постарың эбес, Қудай Позы, мени слердиң қолларыңа перип, по Египет-черге ыза-бертир. Слердоқ арғаладарға ыза-бертир: мен мында полбан ползам, слер анда аштап өлер эдаар. Эткенде, слер эбес, – Қудай Позы мени ыстыр. Қудай мени фараон-қаанға эңне паштапқы, чағын кижиди эт-салып, турғусты. Ам фараонның чуртын қолымда тутчам, парчын Египет-чердиң пашпилеечизи полчам. Ам қапчығай наньп, абабысқа айдаар: „Иосиф-оғлуң саға пееде айтча: Қудай мени Египет-чердиң пажын пилерге турғусты теп. Майланман маға кел теп. Мынаң соонда паза пеш чыл аштағ полар, ол туштарда мен сени

азрап тоостырарым теп“» – теди. Ааң соонда Иосиф Вениаминны қучақтанып ылға-берди. Анаң ол ылғап, ачаларын ошқан турды.

ЧАЙАЛҒАН ЧАДЫЙЫ 42:36–38; 43:1–34; 45:1–15

ИОСИФТЫҢ АБАЗЫНМА ТОҒАШҚАНЫ

Фараон, Иосифтың қарындаштары келгенин уғыб-алып, ларға кеп сыйлап, чолларынға азық пертир. Фараон ларды Египет-черге көжип, анда чадарға қыыртыр. Эмнеринге нанып, абаларын, эпчилерин, палларын ақкелзиннер теп, позының абраларын пертир.

Эмнеринге нанып, қарындаштар Иосифтаң үчүн Якупқа парчын чооқтап-пердилер. Ааң көөленген оғлу Иосиф тириғ қалғанын уғыб-алып, Якуп тың өргүнди. Иосифтың Египет-черде чатчығанын уңнаб-алып, парып, ааңма тоғажарға санабыстыр. Түжеринде келип, Қудай Якупқа айтты: «Якуп! Мен Қудайбын, сеең абазыңның Қудайыбын. Қоруқпан Египет-черге пар, Мен анда сеең төлиннең улуғ чон-қалық чайарым. Египет-черге Мен сееңме пирге парарым. Меноқ сени ол чердең шығырарым» – теди.

Якуп парчын позының палларын, палларының палларын, күткен мал-небелерин алыб-алып, Египет-черге пара-берди. Иосиф, абразын адынға қооптадып, ларға үдре парды. Абазын қөриб-алып, Иосиф аға келди; аны қучақтап, өргүнип ылғап турды.

Иосифтың қарындаштары аға келгенин уғыб-алып, фараон-қаан Иосифты позыңа қыырыб-алып, аға айтты: «Мна абаңма қарындаштарың саға келди. Сеең қолында Египет-чер – по чердиң чақшызында ларды чаттыр» – теди.

Иосиф Египет-чердиң чақшызын позының қарындаштарының қолларынға перип, маңзайа табақпа керек небелерди пер-турды.

Якуп Ханаан-черге нанман, Египет-черде қалтыр. Өлер алында Манасияба Ефрем теп Иосифтың оолларын алғап, позының оолларын алғады. Якуптың өлген сөөгин ааң ооллары Ханаан-черге аппарып, Махпела теп черде полған қуйда чығ-салтырлар. Олоқ қуйда Авраамма Сарра, Исаакпа Ревекка чыған полтырлар.

КӨЙЧИҒАН ҚАЗАЛЧЫҚ-АРАЛ

Ааң соонда көп чыл эрт-парды. Тем пажында Якуптаң чайалған израиль-қалығынға улуғ шедик тўш-партыр: египет-кижилери ларды қыстап эреледе-бердилер. Египет-черде израиль-қалығы қуллар пол-партыр. Қуллар пол-парған ол израиль-қалығын арғалап, Қудай ларды Египет-чердең шығарарға санабыстыр. Ол чон-қалығын шығарарға Қудай Моисей теп кижини таптыр.

Ол Моисей Египет-чердең ырақ эбесте қойларын қадар чөрип чатты. Пир қада Моисей, қойларын қадар чөрип, Хорив теп Қудайдың тағ төзўнге келтир. Анда чөрчадып, Моисей пир қазалчық-арал көйчиғанын көриб-алтыр. Ол қазалчық-арал қанче даа көйзе, тоозылбан көйтир. Андығ небе көриб-алып, Моисей сананды: «Пар көрейин, ноо қайғал небе анда: ол арал көйип, тоозылбан көй-турча» теп.

Моисей чағынап келгенде, от көйчиған аралдаң Қудайдың ўни уғулды: «Моисей! Моисей! Чағын келбе! Өдўгиң шурт: сеен турчыған чериң арығ. Мен сеен абаңның Қудайыбын, Авраамның Қудайыбын, Исаактың Қудайыбын, Якуптың Қудайыбын» – теди. Қудайға көрерге қоруғып, уқ-турған Моисей қарағын қолларынма чап-кел, уқ-турды.

Анаң Улуғ-Қаан аға айтты: «Египет-черде Меең қалығым, египет-кижилеринге қыстаттырып, эрелен чатча. Андығ аға шедик полчығанын Мен көрчам, ылғап-сықтапчыған ўнин уқчам. Қалығымны Египет-чердең шығарарға Мен парчам. Шығарып, Мен слерге ужы-пажы чоқ чер перерим. Ол чердиң пайы тоозылбас-тўгенмес. Израиль-қалығының сыыдын Мен уқчам, қайде египет-кижилери ларды қыстап эрелетчиғанын көрчам. Анаң-аара айтчам саға – пар: египет-кижилериниң қаанынға – фараонға Мен сени ысчам. Меең израиль-қалығымны сен Египет-чердең шығарарзың» – теди.

Қудайдың по айтқанын уғыб-алып, Моисей Аға айтты: «Фараонға парарға мен ааңма тең кижип-педим? Израиль-қалығың Египет-чердең шығарарға меең кўжим чедер-педи?» – теди. Қудай тезе аға айтты: «Мен сеңме пирге поларым» теп.

ШЫҒАРҒАНЫ 3:1–12

ҚУДАЙ ИЗРАИЛЬ-ҚАЛЫҒЫН ЕГИПЕТ-ЧЕРДЕҢ ШЫҒАРЧА

Фараон-қаан израиль-қалығын Египет-чердең пожатпантыр. Анаң-аара парчын египет-кижиниң үстүнге Қудай тың қыйналлығ тоғус обал түжүртир. Андығ да полза, тың тарын-парған фараон израиль-қалығын Египет-чердең пожатпаноқ-салтыр. Эңне қалғанында, Қудай онынчы – қалғанчы обал түжүртир: пир қараағызын парчын египет-кижиниң тун паллары кенетки өлгилеп-партырлар. Олоқ темде лардың малларының туноқ паллары өлоқ-партырлар. Олоқ қараағызын фараон позыңа Моисейбе ааң Аарон теп ачазын қырыб-алып, ларға айтты: «Израиль-қалықтарың алып, меең черимнең параар. Анда санаған көдүриғлериң Қудайларыңа көдүраар. Постарыңма пирге малларың тооза алаар. Мени алғап-келип параар» – теди.

Египет-кижилери, израиль-кижилерин маңзрат-келип, айттылар: «Қапчығай параар. Мынаң парбазаар, пис өлгилеп-парарбыс» теп.

Израиль-кижилери, қыйбықтажып, Египет-чердиң қырыйы саара пара-бердилер. Чазағ парчыған прее алты чүс муң эр-кижи полған полтыр. Ларба пирге көп тижки-кижилеринме паллары, көп қой-нек мал. Ларба қожа көп пашқа чон-қалықтардың кижилери Египет-чердең шығоқ-партырлар.

Чолларында лар ачыбан уннаң ачыбан тертпектерди пыжырып чиидилер: Египет-черди маңзрап артызып, уннары ачыбан қалтыр. Пашқа чииш пелнерге темнери чоқ полтыр.

Қудай ларды чалаң-чербе Қызыл талай саара аппарды. Позының қалығын қайаға парчығанын чағыс ла Қудай уңнады. Анаң-аара по парчыған қалығының алдында Қудай парды. Лардың парар чолын көргүзип, күндүс Қудай пулут полчадып парды, қараағызын көйчиған от полчадып парды. Пулут тоқтап турза, израиль-кижилери шадырларын чайып, тынанчаңнар. Пулут аара парза, кижилер турып, аароқ пара-берчаңнар. Қараағызын көйчиған от, күндүски пулут по Қудайдың қалығын артыспан, пирге парды.

ШЫҒАРҒАНЫ 12:31–40; 13:20–22

ИЗРАИЛЬ-КИЖИЛЕРИ ҚЫЗЫЛ ТАЛАЙДЫҢ ОЛ ЧАНЫҢҒА КЕШЧАЛАР

Фараон-қаан, израиль-кижилериниң Египет-чердең шықчығанын көрүп, пилиб-алды: лар постарының Қудайынға көдүриғ көдүрерге ле эбес, лар ааң черинге паза айланмасқа шықчалар-но. Андығ сағыжын сананыб-ала, фараон, аттығ абраларығ шеригин алып, израиль-кижилерин сүрүжип шығыбысты.

Израиль-кижилери Қызыл талайға чедип көргеннери – аара парарға лардың чоллары чоқ. Қарчыйлан анаң көргеннери – египет-кижилериниң шериги ларды асла чедиб-албанча. Андығ полғанын көрүп, израиль-кижилери Моисейге келип, қаныққанче айттылар: «Сен ноо, писти Египет-чердең по чалаң-черге поға өдүрерге ашықтың ма?» – тедилер.

Моисей теже ларға айтты: «Қоруқпалаар! Тудунаар! Қудай писке полужар, постарың көрерзар. Ам мна писти египет-кижилери сүрүшчалар. Слер ларды паза по чашқа көрбессар. Улуғ-Қаан пистең үчүн турып, ларба қабыжар. Слер теже абыр поларзар» – теди.

Қудай Моисейге: «Талай саара қолыңны эт» теп, айтты. Моисей қолын талай саара эткенде, Улуғ-Қаан күн-қонуш чанынаң қазыр салғын ақкелдирди. Ол шыққан салғын талайдың суғын сүрип, қачыра-берди. Қачыра-қачыра келгени, тўн шығара қачырды.

Израиль-қалығы анаң көргеннери – талайдың ортазында қуруғ чер пол-партыр: талай, ийги чара пөлүл-келип, ларға кежерге ортазында қуруғ тўбўн ашқан ошқаш. Андығ пол-парғанын көрүп, израиль-қалығы ларға эткен қуруғ чербе парып, талайды кеже-берди. Ол парчыған чолдың ийги чанынаң теже талайдың суғы, стене чилеп көдүринип, қыйбранман туртыр.

ШЫҒАРҒАНЫ 14:5–22

ЕГИПЕТ ШЕРИГИНИҢ ҚЫЗЫЛ ТАЛАЙ СУҒЫНДА ПУРЛУҚ-ПАРҒАНЫ

Египет шериги израиль-қалығын сүрүжип, олоқ ийги чара пөлүлген талайға кир-пардылар. Пайа Қудай, лардың сағыштарын пулғадып, абраларының тегелектерин сындыртыр. Анаң-аара лар ам, сүрүжип, насиле партырлар. Мыны көрүп, египет-кижилери өзере айдыштылар: «Израиль-кижилериниң чанында Қудай турып, мна, писпе қабышчаттыр. По қалықтаң кедре парыбызааңнар» – тештилер.

Израиль-қалығы қуруғ түбүнбе талайды кежибискеннерде, Улуғ- Қаан Моисейге айтты: «Ам қолыңны пазоқ талай саара эт. Слерди сүрүжип четчең египет-кижилериниң үстүнге суғ түжип, ларды пурлуқтырар» – теди. Моисей Қудайдың айтқанынча эткени – талайдың суғы пазоқ ағыжып, египет-кижилериниң үстүнге түшти. Лар пурлуқ-парып өл-пардылар.

Ээде ол күнде Қудай Позының қалығын арғалаб-алды. Египет-кижилерин нег-салып, Қудай израиль-қалығынға Позының улуғ күжин көргүсти. Поны көрген соонда қалық Улуғ-Қаанны улуғ тоолабыза-берип, Аға маттап пүде-бердилер. Қудайға пүт-келип, Моисейге пүде-бердилер. Анчун Моисей парчын қалығынма пирге Қудайды улуғлап, алғыш сарын сарна-берди:

Улуғ-Қаан – меең пегим, меең пағым,
Ол мени пайа арғалаб-алды.
Ол – меең Қудайым,
Аға пақтығ сөзим ызарым.
Улуғ күштиғ қолыңнаң, Улуғ-Қаан,
Сен пақтығзың;
Улуғ күштиғ қолыңма, Улуғ-Қаан,
Өштүғ кижилерди Сен нег-салдың.
Позының улуғ пағыңма
Сен тоғра парған кижилерди
Чығылдыра түжүрдиң.
Пашқа қудайлар аразында, Улуғ-Қаан,
Кем Сееңме тең полай?!
Кем Саға төйй полай, Улуғ-Қаан,
Қайғаллығ небе Чайачы?!
Сеең ағың най улуғ,
Сеең пағың қорғыштығ.
Улуғ-Қаан қааннап турчығаны
По чашқа эртпес.

ШЫҒАРҒАНЫ 14:23–31; 15:1–18

ҚУДАЙДЫҢ ОН СӨСПЕГИ

Моисей Қудайдың таллаған кижі полды: Қудайға тың иженип, Ааң сөзин маттап уқ-чөрді. Анаң-аара Улуғ-Қаан қалыққа айтчаң сөзин аға айттыр.

Пир темде израиль-қалығы, чалаң-черде пар-чөрип, Синай теп тағдың төзүнге четтилер. Анда қонарға шадырларын чайып турғұсқаннарында, Моисей чағысқа ол Синай-таға шыға-берди. Ол тағда Улуғ-Қаан Моисейге чалбақ таштар пертир. Ол таштарда Он сөспек пазылған полтыр. Қудай Он сөспегин пазып, Позының қалығынға қай-ноо иштерге керегин пас-салтыр. Ол Қудайдың сөспектери мна:

Мен – Улуғ-Қааның, сең Қудайың. Сен Египет-черде қул полғанзың. Мен сени анаартын шығар-салдым. Менең пашқа қудайды уңнаба.

Өреккен, тайғам небелерин сен паза иштебе; тағ-ээзинге, пашқа да ээлеринге сен паза пажырба, ларға шачығ иштебе.

Улуғ-Қааныңның – Қудайыңның адын нақлап айтпа. Ааң адын нақлап айтқан кижини Қудай табар.

Суббот күнни сағыжыңда пек тудып, ундутпа. Саға суббот күн ақтығ күн ползын. Алты күн поэының керектерин иштеп чөр, четтинчи күн тезе – суббот күн – Улуғ-Қаан Қудайыңның күни ползын.

Позының абазың-ичезиңни улуғ тоола. Ээде иштезең, сени Улуғ-Қаан Қудайың чаттырчаң черде чадыың узақ полар.

Кижини өдүрбе.

Чөйге чөрбе.

Небе оорлаба.

Қоштағы кижидең тоғра чойлапчыған көречи полба.

Қоштағы кижиниң эпчизин санаба. Қоштағы кижиниң ноо да небезин: эмин да, қулын да, эштек-малын да, пуғазын да санаба.

ШЫҒАРҒАНЫ 20

ПУРНАП ЫСҚАН КИЖИЛЕР ХАНААН-ЧЕРДЕ

Пара-пара келгеннери, үр тем пажында, тың ной-парып, израиль-кижилери Синай-чалаңны эрт-пардылар. Чалаңны эрт-парып, лар Ханаан-чердиң қырыынға четтилер. Анда кижилерин тоқтадып, Моисей он-ийги кижиде алып, ларды Ханаан-черге пурнап ысты. Ызып, айтты: «Пурнап парып, маттап көраар: ол ноо чер, ноо қалық анда чатча; ол қалық күштиғ ба, мөңүс па; қайдығ туралар анда. Парып, анда өсчең чемис-честегин писке ақкелаар» – теди. Ханаан-черди көрер он-ийги кижиде пара-бердилер. Қырық күн лар ол черди көргилеп чөрдилер. Қарчы келип, лар гранат-чемизин, смоква-честегин, пашқа да чемис-честектерди ақкелдилер. Пир қозур честектиғ виноград салазын ақкелдилер. Ол сала тың поғда полтыр, аны ийги кижиде сырыққа салып, эңнеп ақкелдилер. Келген кижилер айттылар: «Ол чердиң пайы шынап тоозылбас-түгенмес полтыр. Анда чатчыған қалығы тезе найле күштиғ, пек туралығ қалық полтыр. Ол қалық пистең күштиғаарақ, пис аға шағлап парзаабыс, аны негиб-албассыбыс» – тедилер. Лар Ханаан-чердең үчүн чойлап айдып, израиль-кижилерин қорғыттылар. Қалық, қоруқ-парып, Қудайдың ларға польжарға теп айтқанын ақтап ундут-салтыр. Көречи-кижилердең ийги ле кижиде, Иисус Навин теп, Халев теп кижилер, Улуғ-Қаанға тың иженип, қалығын қорғытпадылар. Халев айтты: «Парарға керек. Парып, ол черди қолыбысқа аларға керек. Қолыбысқа ол черди аларға пистең күжибис чедер-но» – теди. Қалық тезе, ааң айтқанын уғып, чағдабады. Ылғап-сықтап, қалық Моисейбе Ааронға найнап шықты, нөöre, теп, лар писти Египет-чердең ашықтылар. Анаң өзере айдыштылар: «Пашқа кижиде паштыққа тудып, Египет-черге нандра нанааңнар» теп. Мыны уғыб-алып, Иисус Навинме Халев, постарының кескен кептерин чара үзип, айттылар: «Писке чақшы этчиған Улуғ-Қаан, қайдығ да полза, писти ол черге ақкирер. Ол тоозылбас-түгенмес пайлығ черди писке Улуғ-Қаан, қайдығ да полза, переберер. Улуғ-Қааннаң ла тоғра парбааңнар, ол чердиң қалығын қоруқпааңнар. Ол чердиң қалығы пистең қолларыбыста полар: аға кем да польшпас, пистең чаныбыста тезе Қудай. Қоруқпалаар ларды» – тедилер. Қалық Ааронма Моисейдең тоғра айт-чөрди. Мыны уғыб-алып, лар ачыға түштирлер. Израиль-қалығының полған сайа Қудайға пүтпен, тоғра парчығанын көрерге ларға тың ачығ полтыр. Андығ полғаннарында, Улуғ-Қаан Моисейге айтты: «Қайы темге төөнче по қалық қандырар Мени? Мен ларға көп қайғал небе эттим, көп таңма көргүстим, ол тезе ам даа Маға пүтпенча. Қайы темге төөнче Маға пүтпестер?» – теди. Анаң Улуғ-Қаан айтты Моисейге: «Эәде полғаннарында, по пүтпес қалықты Мен түгеде қыр-салайын, сенең тезе соонда наа қалық пүдүр-саларым» теп. Моисей тезе, андығ Қудайдың айтқанын уғыб-алып, израиль-қалығын өдүрбе теп, ааң по эткен улуғ қыйалын таштабыс теп, Қудайға чалғанды. Қудай Моисейдең ла үчүн по

пүтпес қалықтың қыйалын таштабысты. Қалықты өдүрбен да салып, эткен қыйалдан аара Құдай ларға қычық салды: ам чатчыған израиль-кижилердең Ханаан-черге кем да кирбес. Наа туған палларың ла кирерлер. Ам чатчыған кижилердең Иисус Навин ла, Халев ла ол черге кирерлер: лар ла Құдайға пүдип ижендилер.

САННАР 13:1–34; 14:1–30

ИЗРАИЛЬДИҢ ҚААНЫ ДАВИД

Ханаан-черге кирип, израиль-қалығы анда абыр чада-берди. Тем-тем пажында лар чөп шығардылар: пистиң пажыбысты қаанға тутқан кижипилзин теп. Израиль-қалығының қааннар көп полған. Лардаң эңне аттығ-шаптығ қаан Давид теп пир кижиполды. Ол Давид Қудайдың таллаған кижиполтыр.

Израиль-қалығының қааны улыбыза-берип, Давид поэнының қаан ширеезин Иерусалим-турада турғус-салды. Қудай Давидты алғап, аны терең сағыштығ, улуғ күйштіғ эт-салтыр. Че, анаң-аара өштүғлери шағлап келгеннеринде, ол ларды негтурды. Давид, Қудайды тың көөленип, сананды: пистиң Қудай чөп алышқан ағарығ ковчеги Иерусалим-турада, меең қыйзымда ползын теп. Пооң алында пир қада Филистим теп чердің кижилери израиль-кижилеринме шағлап қабышқаннар. Ол шағда филистим-кижилери ол ағарығ ковчегти күйше алыб-алып, постарының черинге аппарыбыстырлар. Соонда тезе ол ағарығ ковчегти филистим-кижилери израиль-кижилеринге нандра ақкелтирлер. Ол ақкелген ковчег Кириат-Иарим теп аалда, Аминадав теп кижиниң эминде ам полтыр. Қаан улыбыза-берип, Давид ол ковчегти Иерусалим-тураға ақкелибизерге санабысты.

Одус муң кижип алып, ларба пирге Давид ол аалға, ковчегти алыб-алайын теп, пара-берди. Ол ковчегти алып, қалық аны Иерусалим-тураға ақкелди. Тураға ақкирип, аны Сион-таға ашықтылар. Мыны көрүп, Давид найле ырыстығ полды! Лира-комуспа қағып, марсақ Қудайдаң үчүн улуғ пақтачаң сарын сарнап-кел, Улуғ-Қаанның алдында өргүнгенче серкип-чөрди. Парчын қалық чы қыйғылап-кел, пырғыба пырғылап-кел, Қудайды эдоқ улуғ пақтап-турды. Ол ковчегти Давидтың штеп-салған скиния теп черде турғус-салдылар. Анаң Давид Улуғ-Қаанға көп көдүриғ көдүрди. Көдүриғ көдүр-салып, Давид қалығын Саваоф теп Улуғ-Қаанның адынма алғап-турды. Алғап, поэнының израиль-кижилеринге қалаш, тертпек, қаарған эт пергилеп чөрди.

Давидтың қаан төлин қайралап күйштіғ эдерим теп, Улуғ-Қаан сөс пертир. Давидтың оғлунаң үчүн айттыр: «Мен аға абазы поларым, ол Маға оғлум полар. Мен пайа Саул теп қааннаң Поэымның алғыжымны алыб-алдым. Сеең оғлунаң тезе алғыжымны Мен албассым. Сеең төлиң қачан да Маға пүт-турар. Сеең қаанның пашпилгени Меең алдымда по чашқа полар. Қаан ширеезин по чашқа пек турар» – тептир. По Қудайдың сөстерин Давидқа Нафан-пророк айда-берди.

По Қудайдың сөстерин уғыб-алып, Давид, Улуғ-Қаанның алдыға турып, Аға айтты: «Улуғ-Қааным, Қудайым, мени, паза меең төлимни эде улуғларға мен кеммин?! Ноо да этсеең, парчын эткениңде Сен улуғзың, Улуғ-Қааным! Сееңме кем да теңнебес! Сең пашқа Қудай чоқ-но! Поэнының қулыңнаң үчүн, ааң төлинең үчүн айтқанынча эт, Улуғ-Қааным! Мынаң ала по чашқа, Улуғ-Қааным, Сеең сөзиң пек улып, шын ползын!» – теди.

ҚААННАР ЧАДЫЙЫ, ИЙГИНЧИ НОМ 6:2–19; 7:14–16, 18–29

ҚУДАЙДЫҢ ӨРГЕЗИ

Қудай Давид-қаанға айтты: «Сеең Соломон теп аттығ оғлуң Қудайдың Өргезин көдүр-салар. Ол Өргези Қудайдың пағынма-чарығынма толдырар» – теди.

Соломон, Қудайдың айтқанын эдип, Қудайға улуғ мағат өргезин пүдүр-салды.

Ол Қудайдың Өргезиниң ишти чандағы стенелери алтыннаң иштеткен полтырлар. Чарытқыштар анда көйгеннеринде, ол өргезиниң ишти сустағанче чылтраптыр.

Соломон Қудайдың Өргезинең эбире улуғ эжик-алын иштептир. Ол эжик-алы таш шеденме шеденеткен полтыр.

Ол эжик-алында он поғда чес айақ туртыр. Анда көдүриғ көдүрер алында ызық малларды чунтырлар.

Ол айақтардаң пирси эңне поғда айақ полтыр. Ол айақ он-ийги честең иштеткен пуғалар үстүнде туртыр. Ол эңне поғда айақта абыстар қолларын чунтырлар.

Олоқ эжик-алында көдүриғ көдүрерге эдоқ честең иштеткен поғда тайылғы туртыр.

Қудайдың Өргезиниң иштинде пир черде израиль-қалығының Қудайба чөп алышқан ағарығ ковчеги чаттыр. Ол ковчеги чатқан чери арығ алтыннаң иштеткен чер полтыр. Ол ковчеги чатқан чери – Эңне Ағарығ Чер полтыр.

Ол Эңне Ағарығ Чердиң алдында алтыннаң иштеткен тайылғы туртыр. Ол алтын тайылғыда фимиам теп небе өртеп, түдүндирлер. Андоқ қанаттығ ийги поғда херувим-ангел туртыр. Лардың иштилери олива-ағаштаң иштеткен, үстүлери тезе – алтын. Ол херувимнердиң қанаттары эдоқ поғда полды: пир қанадынма лар стенени тегип, ийгинчи қанадынма лар өзере тегижип туртырлар.

Қудайдың Өргезиниң ишти стенелеринде ангел-херувимнери, пальма-ағаштың пүрлери, ажылған чачықтары қаасталған полтырлар. Қудайдың Өргезиниң салтымы эдоқ алтынма чаптырған полтыр.

ҚААННАР ЧАДЫЙЫ, ҰЖИНЧИ НОМ 6:14–36

ЭСФИРЬ ТЕП ҚААН-ҚАДЫН

Ааң соонда көп тем эрт-партыр. Еврей кижилери, пашқа қааннардың черлеринге парғылап, анда таралыш-парып чаттырлар. Ол тужында Персия теп чер – эңне күштиг чер полтыр, анда көп еврей чаттыр. Ол Персия-чердің қааны Артаксеркс теп аттыг қаан полған полтыр. Ол қаан, пашқа кижилери аларға сананыб-алып, кижилеринге айтты: «Парып, мең черимнің парчын силиг қыстарын таб-ал келип, ларды Сузы теп өөн турама ақкел-салаар» – теди. Кижилери сраңай парып, чөрип тилептирлер. Тапқан силиг қыстарды ол Сузы-тураға ақкелгилеп-салтырлар. Ол ақкелген қыстарды қаанға соғада көргүспентирлер: пурнада ларды он-ийги ай чақшы чозаққа үргедип, чазап-туртырлар. Ол Сузы-турада Мардохей теп аттыг еврей-кижи чаттыр. Ол кижинің эминде Эсфирь теп аттыг қыс өс-туртыр. Ол Эсфирь Мардохейдің улуғ ачазының қызы полған полтыр. Ол Эсфирьдің абазы-ичези өл-парғаннарында, Мардохей аны позынға алыб-алтыр. Алыб-алып, аны позының қызын чилеп азрап өстиртир. Ол Эсфирьди көриб-алып, силиг қыстарды тилеген кижилер аны қаанның өргезинге қыыртырлар. Ақкелген қыстар аразында Эсфирьди ла көриб-алып, Артаксеркс-қаан аға олоқ көөленибистир. Ол қысты көөленибизе-берип, аны алыбыстыр. Позының қаан-қадын эдип, Эсфирьдің пажынға қаан-пөрүкти кес-салды. Ааң қаан-қадын пол-парған Эсфирьдең үчүн Артаксеркс тың пай той салды. Ол тойға позының парчын пеглерин, улуғ-кичи пийлерин қырыб-алды. Эсфирьдең үчүн Артаксеркс-қаан позының чер пөлүктеринге албан кичиғаарақ салтыр, пеглерин, пийлерин тың пай сыйлаптыр. Мардохейдің айтқан сөзин сағыжында тудып, қайдыг қалықтаң шыққанын Эсфирь қаанға айтпады.

Ааң соонда Артаксеркс-қаан пир Аман теп аттыг пийинге тың қынып, аны парчын пийлеринің пажын пилерге турғус-салтыр. Парчын кижилери, ол Аманға тоғаш-салып, черге төөнче Аға менчи салзын теп, қаан айттырды. Мардохей тезе Аманға черге төөнче менчи салбан чөртир. Ааң-аара ол Аман, Мардохейге чабал көрүп, Артаксеркс-қаанның черинде парчын еврейлерди өдүр-саларға санабыстыр.

Ол Аман пир қада Артаксеркс-қаанға келип, аға айтты: «Сеең черинде пир қалық пар. Ол қалықтың позының чозағы пар полтыр. Сеең қаан чозағың пирда тоолабан, ол қалық позының чозағын ла тоолапча» – теди. Аманның айтқанын уғыб-алып, қаан айтты: «Андыг полғанда, ол қалықпа ноо эдерге саназаң, аны эт. Ноо да ааңма этсең, мен парчын чарадарым» – теди. Қаан чаратқанда, Аман соғада Персия-чердің пөлүк черлеринге сүрүшчи-кижилерди ыза-берди. Ол сүрүшчилер қаан шығарған қат аппаратлар. Ол қатта пазыл-партыр: «Адара теп адалған он-ийгинчи айдың он-үжинчи күнинде еврей-кижилерди өдүраар. Палларын да, тижилерин да артыспан, – түгезин өдүр-салаар. Өдүрген кижилердің небелерин тезе

постарыңа алыб-алаар» теп. Қаан шығарған қат четкен черлерде еврей-кижилердің паштарынға улуғ ачығ түшти: еврейлер, ураза тудып, ылғажып сықтажып чөрдилер.

ЭСФИРЬ 1 – 3

ЭСФИРЬ ТЕП ҚААН-ҚАДЫН

(ааң соонда полғаны)

Мардохей, қаан шығарған қатта ноо пазылғанын уғыб-алып, соғада Эсфирьди уңнаттырды. Уңнаттырып, аны қаанға ыстыр: «Парып, позының қалығыңнаң үчүн чалғанып сура, қалығыңа қаан ачынзын» теп. Эсфирь қулын ызып, Мардохейге айттырды: «Қаанның пир чозақ пар: қыырбан кижиде аға кирзе, андығ кижиде чарғылап, өдүртча. Ол қыырбан кирген кижиде қаан позының алтын тайағын тартып перзе, кижиде тириғ қалар. Қаан мени прее одус күн позыңа қыырбаанда, мен қаанға қайде парайын?» – теди. Мардохей тезе Эсфирьге айтты: «Еврейлерди өдүрчиғаннардында, қаан өргезинде полып таа, сен тириғ қаларзың-педи? Кем уңнапча, ажа, по обал темде қалығыңа полужарға теп, сен қаан-қадын пол-пардың-не» – теди. Эсфирь Мардохейге айтты: «Парып, Сузы-турада чатчыған еврейлерди пирге чыылыш. Чыылыжып, менең үчүн үш күн үш қараа ураза тудар. Мен да кижилеримме қожа ураза тударым. Ааң соонда чозағынаң да тоғра қаанға парарым. Өл-парарға келиш-парза, өлерим» – теди. Ол темде тезе қара сағыштығ Аман Мардохейди пондырыбызарға теп, чегирбе-пеш метр сынның асқыш-ағаш пелнеп-салтыр.

Ўжинчи күнинде Эсфирь, қаан кептерин кезин-келип, қаанның қатпажынға кире пара-берди. Анаара келгенде, қаан Эсфирьге алтын тайағын тартып перди. Эсфирь, чағынап келип, ол алтын тайағын тегди. Олоқ күн Эсфирь қаанны Аманма пирге позының салған тойға қыырыб-алды. Қаан Аманма пирге Эсфирьдиң салған тойға келдилер. Қызыл араға ишчадып, қаан айтты: «Ноо небе санапчаң, қаан-қадын Эсфирь? Менең ноо небе суар этчаң?» – теди. Қаан-қадын айтты: «Меең қалығымны қорғыштығ өлүмге тўжўрдилер, анаң-аара мен тириғ қалайын теп, санапчам, меең қалығым эдоқ тириғ қалзын теп, суар этчам» – теди. Эде қаан уңнаб-алтыр, ааң эпчизи еврей-кижиде полтыр теп. Эде қаан Аманның қара сананып иштегенин пилиб-алтыр. Қаан, тарынып, Мардохейди пондырарға пелнеген асқыш-ағашқа Аманны позыңны пондыр-салды.

Анаң көргеннери – еврейлерди өдүрчең қат пашқа эт полбассың: ол қат қаанның адынаң пасқан полып, қаанның чўстўк таңмазы салып пектеген полды. Андығ полғанда, қаан наа қат пастырды: еврейлер парчын тураларда чыылыжып, постары арғаланзыннар теп. Сўрўшчи-кижилер соғада ол қаан пастырған қатты алып, қаанның қапчы аттарды мўнип, Персия-чердиң пўлўк черлеринге таралып аппарыбыстылар. Ааң соонда Мардохей, еврей-қалықты Эсфирь арғалағанын ундутпасқа, Пурим теп пайрам этти. Аны чылын сайа еврейлер пайрамнапчалар.

ИОНА-ПРОРОК

Ол Израиль қалығында Иона теп аттығ пророк полды. Пир қада Қудай аға айтты: «Тур, Иона. Ниневия теп улуғ тураға пар. Ларға айт, Ниневия қалығының чабал қылықтары Маға четти теп» – теди. Анаара парарға Ионааң көңнү чоқ полған полтыр. Қудайдың айтқанын уқпан-салып, Қудайдаң чажынып, Иона Фарсис-тураға тезип пара-берди. Ол Фарсис-тура талайдың ол чанында турған полтыр. Талай қажындағы Иоппия-тураға чедип, анда улуғ кебеге кирип, Иона талайды кеже-берди.

Қудай тезе, поны көриб-алып, ол талайға қазыр салғын ысты. Ол қазыр салғын кирип, суғды шайқып, Ионааң одурған кебезин асла сындыра-перибиспеди. Кебечи-кижилер постарының қудайларыңға пашқойып, кебени ныңнадааңнар теп, артық небелерин кебедең суға ташта-бердилер. Ол тушта Иона кебе иштиндеги қатпашта абыр узуптыр. Кебениң улуйы, Ионаны усқадып, айтты: «Миндиғ шедик тушта абыр узучаң ма, эзе?! Тур! Позының Қудайыңа пашқой, ажа, Ол писти арғалап-перер» – теди. Толқуғ тоқтабан шап чөрди. Кебечи-кижилер өзере чооқташтылар: «Пистиң арабыста қыйаллығ пир-пир кижиполтыр. Аанаң үчүн миндиғ шедик пол-парған полар. Ол қыйаллығ кижини уңнарға шереби таштааңнар» теп. Шереби таштағаннарында, Ионаға тўш-парды. Андығды көрүп, Иона айтты: «Менең үчүн слерге миндиғ шедик тўш-парғанын мен уңнапчам. Аанаң-аара мени суға ташталаар. Мени суға таштазаар, талай олоқ тоқтап-парар» – теди. Кебечи-кижилер Ионаны суға таштағаннарында, талай шынап олоқ тоқтап-партыр. Андығ небени көриб-алып, қорук-парған кебечи-кижилер Қудайға көдүриғ көдүрип, Аға сөс перип, Аны пақтадылар. Қудай кер-палықты ыстырды. Суға таштал-парған Ионаны ол кер-палық ажырыб-алды. Иона, ол кер-палықтың қарнында полып, позының Қудайыңа Улуғ-Қаанға үш күн үш қараа пашқойыб-одуртыр. Аанаң-аара Қудай, кер-палықты қустырып, Ионаны қуруғ черге шығар-салды.

Улуғ-Қаан Иона-пророкқа ийгинчизин айтты: «Турып, Ниневия теп улуғ тураға пар, Меең пайа айтқанымны анда чарлап чөр» – теди. Ам Иона Қудайдың сөзин уғаачы пол-парды. Ниневия-тураға соғада пара-берди. Ол тураға келип, Иона орамнарында чарлап чөре-берди: «Слердең қыйалларыңнаң үчүн қырық күн пажында Ниневия-тура оодылып өдүртип чоқ эдилер!» – теди. Ааң по сөстерин уғыб-алып, Ниневия-тураның қааны, торғу қаан кептерин шурынып, кеден кепти кести. Қалық аразыңға шыға-берип, айттырды: «Менөк чилеп кеден кепти кезинаар. Ураза тудып, Қудайға пашқойаар, Ол пистиң қыйалларыбысты таштазын теп» – теди. Қудайдың пророгының айтқаныңа ол тураның қалығы сраңай пүтти. Ниневияның кижилери қыйал керектерин таштағанын көрүп, Улуғ-Қаан ларға ачынды. Алында сананған обалды ларға этпеди.

МЕССИЯ КЕЛЕРИНЕҢ ҰЧҰН КӨСПЕКТЕП АЙТҚАННАРЫ

По номның паштапқы пөлүктерин қыырып, Құдай кижини Позыңа төөй чайаған теп, пызылғанын қыырдаар. Құдай, кижини чайап, сананды: по Мен чайапчыған кижиде Мағоқ төөй ползын теп, чымчақ чүректің, ақ сағыштың, қыйалы чоқ кижиде ползын теп. Паштапқы чайап-салған кижилер – Адамма Ева – қыйалға түштирлер. Лардың Каин теп тун палазы тезе поэның туңмазын Авельди өдүр-салтыр. Ааң соонда кижилер аразында қыйал толдра пол-парғанда. Улуғ-Қаан айтты: «По чарық қыйалдаң тескере айланмыстыр, кижилер айдаң-на ұяттары чоқ пол-партыр. Чақшы сананчаң пир да кижиде тап полбассың» – теди.

Улуғ-Қаан Құдай чер үстүндеги қалықтардаң пир қалықты таллаб-алған. Ол таллаған қалық Израиль қалығы полтыр. Ол қалығы Аға, шын Құдайынға пүтсин теп, Ааң сөспектеп перген чадыйынма чатсын теп, таллаб-алтыр. Позының пророктарын ызып, Құдай Израиль қалығынға айт-туртыр: «По чарыққа Арғалаачы, Меең Таллаб-алған кижиде келер» теп (еврей тилинде «Таллаб-алған» теп сөс – «Мессия» теп уғулча, грек тилинде – «Христос» теп уғулча). Иисус Христостың туғанынаң четти чүс чыл алында Исайа-пророк көспектеп айттыр: «Писке Няяк туған келди. Оғлу писке перген полды. Öреги öрегизинең алған күштиң Ол полды. Аны: „Қайғаллығ“ теп, „Чөп переечи“ теп, „Пек Құдай“ теп, „Тоозылбастың Абазы“ теп, „По Чарықтың Улуғ Пеги“ теп ададылар» – теген. Михай-пророк Мессия туғар черин көспектеп айтқан: «Иудея-чердин тураларының аразында сен, Вифлеем-Ефрафа-тура, кичиң тура эбессиң. Израильдин Пашпилеечи полчаң кижиде сенең шығар. Ол по чарықтың паштапқызында, әң пурунғуда туғ келер» – теген.

Исайа-пророктың Пичигин қыырып, нооға Мессия келерин уңнаб-алчабыс: кижилердин қыйалларын таштарға Ол келер; кижилерди Құдайға айланып, ларды арғаларға келер; кижилердин қыйалларын Позыңа алынып, ол-парарға Ол келер. Олоқ Пичигинде пазылған: «Ол пистиң мөңүзибисти, пистиң ағрыйыбысты Позыңа алынды. Пис тезе санадыбыс: қыйаллап-кел, қыстап-кел, Құдай Аны шаптырча теп. Ол тезе пистиң қыйалларыбыстаң үчүн шаптырған полтыр. Ол тезе пистиң чозақ тутпанчығаныбыстаң үчүн қыйнаттырып қыстатқан полтыр. Парчын кижилердең үчүн қадығ чарғыға Ол түштир. Ааң тезе алған палығларынма пис чазыл-партырбыс. Пис, қойлар чилеп, поэның чолчағынма қыйыр парчадып, тенип-аазып чөрдибис. Ааң Улуғ-Қаан пистиң қыйалларыбысты Пооң үстүнге чүктеп сал-салды. Аны қыстап шаптылар. Ол тезе, қыйналып, ноо да тебен туртыр. Ааң Аны, қойды чилеп, соғарға аппаратдылар. Қурағанның нүгин қыплаганнарында, қыплаган кижиге ол үн да пербенча, са. Ол ээдоқ, қураған ошқаш, ақсын ашпан парды».

По парчын пророктардың көспектеп айтқаннары Иисус Христостың по

чарыққа келгенинде шын пол-парды. Мынаң аара по пистиң номда пис Иисустың туған келгенинең үчүн, Ааң чарлаған үргедийинең, чөргенинең үчүн, Ааң өлгенинең, анаң тирилип турғанынаң үчүн чооқтарбыс.

ПСАЛОМ 13:3; ИСАЙА 9:6; 53; МИХЕЙ 5:1

ИИСУСТЫҢ ТУҒАН КЕЛЕРИНЕҢ ҰЧҰН АҚ ТИЛААС АЙТҚАННАРЫ

Кижилерди парчын қыйалларынаң, өлүмнең арғаларға теп, Қудай Позының Оғлун Иисус Христосты по чарыққа ыза- бертир. Иисус Христос по чарыққа туған келип, Ааңма пирге по чер үстүнге наа тем келе-берди. Анаң-аара чыллар санын пис Иисус Христостың туған келген теминең санапчабыс.

Иисустың туған келгени таңзыныштығ полды. Ол – Қудайдың Оғлу – мал турчаң шуланда туған келтир. Анаң тезе, үр эбесте, Ирод-қаан ол туған келген Иисусты өдүр-саларға санабыстыр...

Че, керек пееде полтыр. Израиль-чердин қузам-чанында турған кичи Назарет-турада Мария теп пир қыс чатқан полтыр. Ол қыс ақ чүректіғ қыс полтыр, Қудайды тың көөлентир.

Пир қада аға Қудайдаң ысқан Гавриил теп ангел келип, айттыр: «Өргүн, чақшылығ қыс! Сееңме пирге Қудай полча: тижки-кижилердин аразында сен алғалығ кижизиң» – теди. Мария, ол ангелды көриб-алып, қоруқ-партыр. Ангел тезе аға айттыр: «Қоруқпа, Мария, сен Қудайдың чақшызын алар кижизиң. Сен Эр-пала табарзың, ол Эр-палаға Иисус теп адын перерзың. Сеең тапқан Палаң улуғ кижки полар. Аны Өре Турған Қудайдың Оғлу теп адарлар. Аға Улуғ-Қаан Қудай Ааң абазының Давид-қаанның ширеезин пере-берер. Ол Эр-палаң қаан полып, Якуптың төлин көрер по чашқа. Ааң қаан чадыйы качан-да тоозылбас» – теди.

Марияны ол темде Иосиф теп ақ-сағыштығ кижки қудалаған полтыр. Мария ангелдаң сураптыр: «Мен кижиге парғалақпым, ол небе қай полар, эзе?» – теди. Ангел аға айттыр: «Өре Турған Қудайдың Ағарығ Тыны саға кирер. Өре Турған Қудайдың кўжи сени чабар. Анаң-аара сеең тапқан Ағарығ Няяк Қудайдың Оғлу теп адалар» – теди. Мария айттыр: «Мен Қудайдың қулыбым. Сеең айтқаныңма ползын» – теди. Анаң ангел парыбыстыр.

Марияның қурсақтығ полғанын көриб-алып, Иосиф аны албасқа санаптыр. Тўжеринде аға Қудайдың ангелы келип айттыр: «Давид төли Иосиф! Марияны аларға қоруқпа, ааң қурсағында Ағарығ Тынының Палазы. Мария Эр-пала туғанда, ол Паланы Иисус теп адарзың. Ол Иисус Позының кижилерди қыйалдаң арғалар» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 1:19–21;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 1:26–35

ИИСУС ХРИСТОСТЫҢ ТУҒАН КЕЛГЕНИ

Мария қурсақтығ полып чөргенде, аға Иосифпа пирге чолға шығарға келиш-парды. Ол темде Август теп Римның қаан-императоры поэнының империяда чатқан қалықтардың санын санарға қат шығартыр. Анаң-аара парчын кижипозының абаларының чатқан аалға-тураға парып, анда ползын теп. Мария Иосифпа Давид-қаан төлинең шыққан кижилер полтырлар. Ол Давид- қаан Иисустың туғанынаң муң чыл алында Израиль-чердинң қааны полған полтыр.

Ол Давид чатқан туразы Вифлеем теп тура полды. Анаң-аара Иосифпа пирге Мария ол Вифлеем-тураға пара-бердилер. Лардың чатқан Назарет-турадаң ала Вифлеем-тураға төөнче ийги чүс перстеден артық полтыр. Ол темде тезе поездпе машина чоқ полған, қанче-қанче күн чазағ пардылар. Ол Назарет-тура Израильдинң қузам-чанында – Галилея теп адалған черде турған. Вифлеем-тура тезе Израильдинң күнегей-чанында – Иудея теп адалған черде турған. Галилея-черденң Иудея-черге парып, Самария-черди эртчаң. Иудея-чербе Самария-чер – тағлығ черлер.

Тем-тем пажында Иосифпа пирге Мария Вифлеем-тураға четтилер. Ларға ол турада қонарға қонуқ чер чоқ полтыр. Марияң тезе туғарға тем четтир. Лука пасқан Ақ Тилааста қыырчабыс: «Тун- палазын, Оғлун, туғыб-алды, орап-салды Аны, пичен салчаң черге сал-салды» теп. Эткенде, лар қонуқ черин мал турчаң шуланда таптырлар, Няякты тезе пиченме мал азрапчаң черге сал-салдылар. Пурунғу чооқ айтча, ол шулан тағдың қуйында полған теп. Ол черлерде қой қадаачылары андығ қуйларда шулан эдип, постарының қойлары анда туттырлар.

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 2:1–7

ҚОЙ ҚАДААЧЫЛАРҒА АНГЕЛЛАР ИИСУС ХРИСТОСТЫҢ ТУҒАН КЕЛГЕНИНЕҢ ҰЧҰН АЙТЧАЛАР

Ол тушта Вифлеем-тураның қырыйында қадаачылар постарының қойларын одат чөрдилер. Иисус қараа туған келди, ол қараада қайы қадаачылар, узубан, мал көрдилер. Кенетки лардың алдында Қудайдың ангелы көрүн келди. Ангел көрүн келгенде, қадаачыларға Улуғ-Қаанның чарығы суштап чарыда-берди. Қадаачылар улуғ қорук-пардылар.

Ангел тезе ларға айтты: «Қорукпалаар! Мен слерге улуғ өргүтчаң тилаас ақкелдим, ол тилаас парчын кижини да өргүдер: Давидтың туразында ам Арғалаачы туған келди, Ол – Улуғ-Қаан Христос. Аны табарға слерге пөлгү перейин: ол Няяк, орал-салып, малға пичен салчаң черде чатча» – теди.

Анаң тың көп ангеллар көрүнип: «Өре Турған Қудайға пақ ползын! Черде абыр ползын! Кижиниң чақшы қынғаны ползын!» теп, көглештилер.

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 2:9–14

ЕГИПЕТ-ЧЕРГЕ ТЕЗИП ПАРҒАННАРЫ

Вифлеем-турада Иисустың туған келген теминде, ол Иудея-черин Ирод-қаан тутқан полтыр. Ирод-қаан одурған Иерусалим-тураға кўн-шығыш чанынаң пилги-кижилер келтирлер. Келип, кижилердең сураштылар: «Туған келген Иудея-чердиң Қаны қайда? Кўн-шығыш чанында пис Ааң чылтызын көрдибис. Мна, Аға пажыра-берерге келдибис» – тедилер. Лардың по айтқанын уғыб-алып, Ирод-қаан қаныға-берди. Парчын улуғ абыстарын, қатчы-чозақчы кижилерин чығыб-алып, лардаң сурады: «Христос қайда туғар полды?» теп. Лар аға айттылар: «Иудея-чердиң Вифлеем-турада туғар полды. Пророктар айттылар-но: „Иудея-чердиң туралар аразында сен, Вифлеем-тура, кичиғ тура эбессиң. Мең қалығымның – Израильдиң Пашпилеечи полчаң кижисенең шығар“» – тедилер. Андығ полғанда, Ирод-қаан, небе айтпан, ол келген пилги-кижилерди поэңа қырыб-алды. Қырыб-алып, лардаң чылтыстың чарып шыққан темин уңнаб-алды. Анаң, ларды Вифлеем-тураға ызып, айтты: «Парып, Няктаң үчүн парчын уңнаб-алаар. Аны таб-алып, маға айдаар. Мен эдоқ парып, Аға пажырапар этчам» – теди. Шынап тезе Ирод-қаан Някты өдүр-саларға санабысты. Ол пала ааң қаан ширеезин соонда алыб-алар теп, қоруғыбысты.

Някка пажыра-берип, пилги-кижилер пара-бердилер. Тўжеринде көспек алып, Ирод-қаанға қарчы парбан-салдылар. Анаң-аара лар постарының черинге пашқа чолба наньп пара-бердилер. Пилги-кижилердиң пашқа чолба парғанын уғыб-алып, Ирод-қаан Вифлеем-тураның ишти-ташты чаннарынға шағчы-кижилерин ызыбыза-берди. Ызып, шағчы-кижилеринге айтты: «Ийги чаштығ, ийги чаштаң кичиғ парчын палларды өдүр-салар» – теди. Пилги-кижилердең чылтыс чарыла-берген темин уңнаб-алып, Ирод-қаан, Няктың чажын санап-кел, эде айттыр. Шағчы-кижилери парып, Вифлеем-турада қыйалы чоқ палларды өдүр-салдылар.

Палларды өдүрип, лардың аразында Израильдиң полар қаанын эдоқ өдүр-салды теп, Ирод-қаан санаптыр. Эде тезе полбан-салды. Пилги-кижилер парыбысқанда, Қудайдың ангелы Иосифқа тўжеринде келип, айттыр: «Ирод-қаан Някты тилепча, таб-алып, өдүр-салар этча. Турып, Някты алып, Ааң Ичезин алып, Египет-черге тезип пар. Мен саға айтқанынча анда пол» – теди. Иосиф, тўн ортазында усқан келди. Някты алып, Ааң Ичезин алыб-алып, Египет-черге тезип пара-берди. Ирод-қаан өлгенинче анда полды. Улуғ-Қаанның сөзин пророк айтқаны шынап улыбызар: «Египет-чердең Оғлумны Мен қырып, ақкеле-бердим» теп.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 2:13–15

НАЗАРЕТ-ТУРАДА ЭРТКЕН ИИСУСТЫҢ ОҒЛАН ТУЖЫ

Иосиф Мария-қаатын алып, Иисус-Някты алып, Египет-черге парыбыза-берип, анда Ирод-қаан өлгенче полтырлар. Ирод-қаан өл-парғанда, Қудайдың ангелы Иосифқа түжеринде келип, айттыр: «Тур, Някты алып, Ааң Ичезин алып, Израиль-черге пар. Някты өдүрер эткен кижилер өл-пардылар» – теди.

Иосиф ангелдың айтқанынча эдип, Израиль-черге келе-бертир. Иудея-черде Иродтың оғлу Архелай-қаан одурчығанын уғыб-алып, анаара парарға қоруктыр. Иосиф, түжеринде Қудайдың сөзин алын-келип, Галилея-черге пара-бертир. Алындағы Марияның чатқан Назарет-туразында чада-берди.

Иисустың ол Назарет-турада чатқанын пис найле ас уңнапчабыс. Иосиф ағаш-ус кижі полтыр, Иисус тезе, ааң керегинге үргениб-алып, аға иштеп польштыр. Иисустың кичиғ полғанынаң үчүн Ақ Тилаас Пичиктеринде ас пазылча. Ол Пичиктерде пас-салғаны тезе, ас та пазылған полза, көп айтча: «Няк өзиб-одурды. Ааң сағыжы пек полыб-одурып, небе терең пиле-берди. Ааң иштинде Қудайдың чақшызы пилдирди» теп. Анаң да артық айтча: «Иисус пилги пола өсти. Қудай Аны көөленди, кижилер эдоқ Аны көөлендилер» теп.

Ам мында, қайде Иисус абазы-ичезин уқчығанын айдарға керек. Ақ Тилаас Пичиктеринде пис қыырчабыс: «...лардың сөзин маттап уғыб-одурды» теп. Паллардың абазы-ичезин көөленип маттап уқчығанын Қудай санапча. Қудайдың он сөспектеринең пирси айдылча: «Позының абазын-ичезин улуг тоола. Ээде тоолазааң, саға чақшы полар. Қудайдаң саға перилген чадыйың узақ полар» теп.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 2:19–23;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 2:40, 50–52;

ШЫҒАРҒАНЫ 20:12

ЫЙБАН, ЧАРЛАП ЧӨРҮП, КИЖИЛЕРДИ КРЕСТЕПЧА

Захария теп пир абыстың Ыйбан теп аттығ оол пар полтыр. Ол Ыйбан эн-черде чадыб-одуртыр. Улуғ-Қаан Қудай ол Ыйбанны өнеттин керекке ыстыр. Мессия теп Христостың ылтам келерин қалыққа уғуза айдарға аны ыстыр. Кижилерди постарының қыйалларын ажынып, Қудайға айландырарға ыстыр.

Христостың алдында Ыйбан келерин пророктар көспектеп айтқаннар. Ыйбан келип, Христостың келеринге қалықты пелнер теп, айтқаннар. Ыйбан туғанынаң чүс чыл алында пророктар пасқаннар: «Мна, Сеең алдында Мен тилаасчымны ысчам. Ол тилаасчым келип, Сеең алдында Саға чолың пелнеп-перер» теп, анаң – «Ақ- чалаңда тилаасчының қыйғы-үни уғул-келтир: Улуғ-Қаанға чолын пелнеп-салаар, Ааң чолы тўс ползын» теп.

Ол Ыйбан, төө-мал тўктең тиккен кеп кезинип, қайыш қурба қурчанып, шарытқашпа ачық мөт чиип чөрди. Қудай Ыйбанға Позының сананғанын ажып айда-бергенде, Ыйбан соғада чарлап чөре-берди. Иордан-суғдың қырыыйындағы черлерге чөрип, Ыйбан кижилерди Қудайға айландырып, крестенерге қыырды: «Қудайға айланып, крестенаар, – теди. – Қудай слердиң қыйалларын шығарып, аны таштазын».

Ол Ыйбанға парчын Иудея-чердиң кижилери, паза Иерусалим-турадаң кижилери келгилеп, қыйалларын ажындылар. Ол ларды Иордан-суғда крестеп чөрди.

Қалық, келип, аанаң сурады: «Писке қайдерге?» теп. Ыйбан ларға айт чөрди: «Кемниң ийги кеп полза, преезин чоқ-кижиге пер-салзын. Кемниң чииш полза, аны чоқ-кижиге үлеп-салзын» – теди.

Пир қада албанчы-кижилер крестенерге аға келип, айттылар: «Ўргедигчи! Писке қайдерге?» теп. Ыйбан ларға айтты: «Кижилердең албан алчадып, артық небе албазаар» – теди.

Шағчы-кижилер келип, сурадылар: «Писке чы қайдерге?» теп. Ол ларға айтты: «Кемге да чабал этпелаар. Кижилердең ақчаларын алыб-алай теп, чойлағанче қаралабазаар. Қаан салған ақчаларынаң артығын сананмазаар» – теди.

МАРК ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 1:1–8;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 3:2–18

УЛУҒ-ҚААН ПОЛЧАҢ ИИСУС ХРИСТОСТЫ КРЕСТЕГЕНИ

Кижилер, Мессия келерин сақтап, өзере сураштылар: «Шынап по Ыйбан келер полған Мессия-Арғалаачызы ба?» – тештилер. Ыйбан, андығ эрбектерин уғып, айтты: «Мен слерди Қудайға айландырып, суғба крестепчам. Меең соонымда Парчығаны тезе менең кұштиғаарақ. Мен Ааң азақ-кебин шеже-берерге да чарабассым. Ол слерди Ағарығ Тынма, отпа крестер» – теди. Поны айдып, Ыйбан Иисус Христостаң үчүн айттыр.

Анаң пир қада Иисус Ыйбанға крестенерге келди. Ыйбан, Аны тоқтадып, айттыр: «Мен Сени эбес, Сен мени креске түжүрер полғанзың. Сен тезе маға келдиң ма?!» – теди. Иисус тезе аға айтты: «Ээде айтпазаң. Писке Қудайдың санағанынча эдерге керек» – теди.

Андығ полғанда, Ыйбан Аны крестеди. Иисус крестенип суғдаң шыққанында, кенетки тегри ажыл-парды. Тегридең Ағарығ Тын, қалабуқ чилеп, Иисусқа учуғып түшкенин Ыйбан көриб-алды. Анаң тегридең үн уғулды: «Мна, по Меең көөленген Оғлум. По – Меең қынғаным» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 3:11–17

ИИСУС ХРИСТОСТЫҢ ОН-ИЙГИ ҰРГЕНЧИГИ

Иисус өзип улуғ пол-парғанда, Назарет-турадаң парып, Геннисарет теп көлдің қажында турчыған Капернаум-турада чада-берди. Ол темнерде ол көлди Галилей-талайы теп адаптырлар. Андығ полғанда, Исайа-пророктың айтқан сөстери шын пол-партыр: «Иордан-суғдың ол чанындағы Завулон-чер, паза Неффалим-чер, талай қажындағы Құдайға пүтпес Галилея-чер, – слердің қарашқыдағы чөрчиған қалықтарың улуғ чарық көриб-алды, өллүг қарашқы черде мағат чарық чарыдыбысты» теп.

Ол темнең ала Иисус чарлап чөре-берди, айт чөрди: «Құдайдың Пашпилгени чағын! Құдайға айланып, Ааң ысқан Ақ Тилаазынға пұдаар!» теп. Пашқа-пашқа черлердең келген көп қалық Ааңма пирге чөртир, Иисус ларды үргедип, ағрығ кижилерди часты.

Ийги қарындаш – Андрейбе Симон (ааң пашқа ады – Пётр) – қожа Галилея-талайында палық аңнадылар. Иисус, ларды көриб-алып, ларға айтты: «Мееңме пирге парааңнар. Мееңме пирге парзаар, палыққа аңнаачы эбес, – қалыққа аңнаачы поларзар» – теди. Иисус, по сөсти айдып, қалыққа шыннын ашчыған Ақ Тилаасты чарларға слерди ызарым теп уңнаттырған полтыр. Иисустың айтқанын уғыб-алып, постарының палық аңначаң ағларын таштап, Андрейбе Пётр сраңай Иисуспа пирге пара-бердилер. Анаң чүче парып, Иисус Зеведейдің оолларын – Якуппа Ыйбанны көриб-алтыр. Лар, кебелериндоқ одур-келип, ағларын тағраптырлар. Көрүпла-алып, Ол ларды Позыңма пирге парарғоқ қыыртыр. Лар, Зеведей-абазын кебеде таштап, Иисуспоқ пирге пара-бердилер. Өске үргенчиктери ээдоқ, ларды Иисус ла қыырбыза-бергенде, соғада Ааңма пирге пардылар. Иисус ларға ағрығ кижилерди чазарға, анаң кижилердең айналарды шығара сүрерге кұш перди.

Ээде Иисус Позыңа он-ийги үргенчигин, Ааңма пирге ползыннар теп, таллаб-алды. Ларды өнеттин көп үргетти. Ааң он-ийги үргенчигиниң аттары мна: Симон, Андрей, Ыйбан, Якуп, Филипп, Варфоломей, Матвей, Фома, Алфейдің Якубы, Фаддей, Симон Кананит, анаң – Иисусты садып перген Иуда Искариот.

Ааң парчын үргенчиктери теген кижилер полдылар. Құдай тезе ларға Құдайдың Оғлуның Иисус Христостың үргенчиктери, арғыштары поларға ырыс перди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 4:12–22;

МАРК ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 3:13–19

ТАҒДАҢ ЧАРЛАҒАН СӨЗИ

Ырыс сөспектери

Пир қада Иисус, қалықтың чыыл-парғанын көриб-алып, мөзүк эбес таға шығып, ол тағдаң қалыққа чарлады. Ол тағда чарлағаны Тағдаң чарлаған сөзи теп, адалча. Эски Чөп Алышқанының пурунғу теминде Қудай қалыққа Он сөспегин перген. Ол Он сөспегинде Қудай кижилерге Пашпилгенинге парчаң чолын көргүсти. По Тағдаң чарлаған сөзинде Улуғ-Қаан кижилерге олоқ чолын көргүсти. Ол чолын көргүзип, кижилерге чақшы қылық чадыйының төзин сал-салды. Ұргенчиктери, анаң қалық Ааң эбире одур-салғаннарында, Иисус ларды үргет шықты:

«Қудайға керексинген кижилер ырыстығлар: Қудайы Пашпилгени лардыйы полар.

Ылғап чөрчиған кижилер ырыстығлар: лар абырланарлар.

Чобаш кижилер ырыстығлар: лар чер үстүн энчилеп аларлар.

Ақ шынны тилеп чөрчиған кижилер ырыстығлар: лар тап тоозарлар.

Ачынчақ кижилер ырыстығлар: ларға Қудай ачынар.

Арығ сағыштығ кижилер ырыстығлар: лар Қудайды көрерлер.

Чараштыраачы кижилер ырыстығлар: лар Қудайдың ооллары теп адаларлар.

Ақтығ-арығ сағыштаң үчүн қыстадып сүрдирип чөрчиған кижилер ырыстығлар: Қудайы Пашпилгени лардыйы полар.

Слер Менең үчүн асқайлат, сүрдирип, қараладып чөрзаар, ырыстығ поларзар. Өргүнаар: слерге тегридең улуғ сый-қайралың полар. Слердең алында полған пророктарын ээдоқ сүрдирдилер.

Слер – чер тузы полчызар. Тус тезе тамы чоқ пол-парза, ааң полған тамын нандырарзың ма? Андығ тамы чоқ тус пирда керек чоқ полар, кижиди аны тепсезин теп, аны таштарзың ла.

Слер – по чердин ақ чарығы полчызар. Тағ пажында турчыған тура чажын полбас. Чарытқыш қабызып, аны небе алтынға суқчалар-педи? Аны, ол парчын кижиге чарытсын теп, небе үстүнге турғусчалар-но. Чарықтарың кижилерге эдоқ чарзын. Кижилер слердин чақшыларыңны көрүп, Тегридағы Абазын пақтазыннар» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 5:3–16

ТАҒДАҢ ЧАРЛАҒАН СӨЗИ

Моисей салған Чозақтаң үчүн

Анаң Иисус айтты: «Мен Чозақты, эбезе пророктардың айтқаннарын чоқ эдерге келдим теп, ээде сананмалаар. Чозақты чоқ эдерге эбес, Чозақта айтқанын эдерге келдим-но! Шынын слерге айтчам: тегрибе чер полғанче, Чозақта айдылғаны парчын пүт-парар. Эткенде, Қудайдың пир даа перген сөспегинең тоғра этпелаар. Тоғра этсаар, пашқа кижилерди тоғра эдерге үргетсаар, Қудайдың Пашпилгенинде эң кичиғ кижилер поларзар. Қудайдың айтқанын эдип, ээдеоқ эдерге үргетсаар, Қудайдың Пашпилгенинде эң улуг кижилер поларзар. Анаң-аара Меең слерге айтқанымны уғаар: қатчы-чозақчыларба фарисейлердин ақтарынаң ағараақ полбанчыған кижиде Қудайдың Пашпилгенинге четпес. Алында айтқанын уққанзар: „Кижини өдүрбе. Өдүрген кижиде чарғыға түшсин“ теп. Мен тезе слерге айтчам: қарындажынға өкпеленген кижиде да чарғыға түшсин. Қарындажынға тезе: „Сағыжың чоқ кижизиң“ теп, айтқан кижиде синедрион теп өреге чарғыға түшсин. Қарындажынға тезе: „Алығ кижизиң“ теп, айтқан кижиде өртечең гееннаға түшсин. Қудайға көдүрерге небе ақкелип, кижиниң сағыжында қоштағы кижиге чабал эткенин пар полза, ол кижиде, ақкелген небени анда артызып, пурнада қоштағы кижиге парзын, ааңма чаражыб-алзын. Соонда ла келип, небезиң Қудайға көдүрзин. Алында айтқанын уққанзар: „Чөйге чөрбе“ теп. Мен тезе слерге айтчам: эр-кижиде, тижиде-кижиге санап-кел көрип, поэның сағыжында ааңма чөйге чөрча. Алында айтқаннар: эр-кижиде, эпчизинме чарылыжып, чарылышчаң қат аға перзин. Мен тезе слерге айтчам: чөйге чөрбен эпчизинме чарылышқан эр-кижиде эпчизин чөйге чөрип чадарға көңдүрча. Чарылышқан тижиде-кижиде алып, эр-кижиде ааңма чөйге чөрип чаттурча. Алында айтқанын уққанзар: „Қудайдың алында айтқан сөзинең шықпа, ол сөзин пек тут“ теп. Мен тезе слерге айтчам: нооба да пирда қарғанма: тегрибе да қарғанма, тегри, ол – Қудайдың одурчаң ширеези. Чербе да қарғанма, чер, ол – Ааң азағы турған төзи. Иерусалим-тураба да қарғанма, Иерусалим, ол – улуг Қаанның туразы. Поэның пажынма да қарғанма – поэның пир шажыңны да сен ақ, эбезе қара эт полбассың. Слердин сөстериң теген ле „эзе“ эбезе „чоқ“ ле ползын, мынаң артық сөстер тезе айнадаң келген сөстери» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 5:17–37

ТАҒДАҢ ЧАРЛАҒАН СӨЗИ

Көөленгенинең үчүн, пашқой сөстең үчүн

Анаң Иисус айтты: «Алында айтқанын уққанзар: „Қарақ орнунға қарақ алылзын, тиш орнунға тиш алылзын“ теп. Мен тезе слерге айтчам: чабал эткенинге пирда тоғра парба. Оң наағыңа шапқан кижиге сол наағың да пер, эдоқ шапсын теп. Сееңме чарғылап, күнегиңни алар этчаң кижиге үстүнги кебиңни да пер-сал. Сенең небе сурапчаң кижиге парчын сурағанын пер, өдүшке да сурар эткенин пер, аанаң теспе. Алында айтқанын уққанзар: „Қоштағы кижини көөлен, өштүғ кижиге чабал көр“ теп. Мен тезе слерге айтчам: өштүғ да кижини көөлен, сени қарғапчыған кижини да алға, саға чабал көрчиған кижиге да чақшы эт, саға чабал штепчиған, сени сүрчиған да кижидең үчүн пашқой. Парчын ээде штеген кижилер Тегридағы Абазының оғлулары поларлар. Ноодаң үчүн тезар: Тегридағы Абазы чабал да, чақшы да кижилерге күн чарытча-но. Слер, эзе, слерди көөленчең кижилерди көөленип, ноо да тыыдынып этпенчизар, са? Олоқ небени албан алчыған кижилер да этчалар, са? Қарындаштарыңа ла эзен айт чөрип, слер ноо да артық штебенчизар, са? Олоқ небени қара чозақтығ кижилер да штепчалар, са? Сағыштарыңа салынаар: Қудай керектерин кижилердиң көзүнче штерге чарабас; аны кижилер көзүнче штезаар, Тегридағы Абазынаң қайралын албассар. Эткенде, суранып чөрчиған кижини көриб-алып, аға кижилердиң көзүнче нооны да пербе; аға небе пергенин кижилерге айтпа. Ээде ийги сағыштығ кижилер синагогаларда, орамнарда да, ларды чақшы эткеннериненң үчүн улуғлазыннар теп, штепчалар. Слер тезе ээде штебелаар. Шынын слерге айтчам: ам ол ийги сағыштығ кижилер кижилердең қайралын алчалар. Сеең тезе, суранып чөрчиған кижиге небе перчиғанда, сол қолың ноо оң қолыңның этчиғанын уңнабазын: пирси пирсинең чажынып небе перзиннер. Тегридағы Абазың чы чажынып эткениң да көриб-алып, саға қайралын көргүзе перер. Пашқой-сөзиң айдып, ийги сағыштығ кижилер чилеп көргүзе айтпа. Ол ийги сағыштығ кижилер синагогаларда, орамнарда да, лардың Қудайға пашқойғанын кижилер көрзиннер теп, көргүзе пашқойчалар. Слер тезе ээде штебелаар. Шынын слерге айтчам: ол ийги сағыштығ кижилер кижилердең қайралын алчалар. Сен тезе, пашқойарға санап, поэның қатпажынға кирип, эжигиң пектеп-сал. Кижиге уқтырбан, Абазыңма чағысқа ла улып, пашқой. Тегридағы Абазың чы чажынып эткениң да көриб-алып, саға қайралын көргүзе перер. Пашқой сөзиң айдып, қара чозақчы кижилер чилеп артық сөс айтпа. Қара чозақчы кижилер сананчалар: көп айтқаны ла Қудайға чедер теп. Лар ошқаш полбалаар. Тегридағы Абазы слердиң керексинип сурағаннарың парчын уңнапча. Мна-пееде пашқойаар:

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 5:38–48; 6:1–8

Тегридағы Абабыс!

Сеең Адың
ақ-чарық ползын,
Сеең Пашпилгениң келзин,
Сеең сананғаның, қайда да:
Чер үстүнде да,
тегриде да ползын.
Пүүнги чижибисти
писке пер.
Пис өдүшке
алғаныбысты ташта,
Пис та өдүшке
пергенибисти таштарбыс.
Чабалға көңдүрбезиннер теп,
писти көр,
Айнадаң писти арғала.
Сен не күштиғзин,
Сен не пақтығзын,
Сеең Пашпилгени
по чашқа ползын.
Аминь.

ИИСУС ПЕШ МУҢ КИЖИНИ АЗРАП ТООСТЫРЧА

Пир қада Иисус үргенчиктеринме пирге Галилея-талайдың ол чанынға кежип, Тивериада-черинге парды. Қайғаллығ керектер этчиғанын, анаң ағрығ кижилерди часчығанын көрерге теп, Иисуспа қожа көп қалық парды.

Пир таға шығып, анда Иисус үргенчиктеринме пирге тура-берди. По керек Пасха теп иудей-қалықтың пайрамының алында полған полтыр. Қалық Аға көп келчиғанын көриб-алып, Иисус пир үргенчигинге – Филиппке айтты: «Пларды парчыларын азрарға чишти қайдаң алайбыс?» теп. Позы эзе ноо эдерин уңнап, үргенчиги ам ноо айдарын көрейин теп, ээде айттыр.

Филипп Аға айтты: «Ийги чүс динарий-акчаға табақ садыб-алзабыс, анда да по шен көп кижиге четпес» – теди.

Үргенчиктеринен пирси, Андрей теп аттығ, Симон-Пётрдың қарындажы, Иисусқа айтты: «Мында пир оолақтың аштаң эткен пеш қалашпа ийги палық пар. Ол да пар полза, анче қалыққа четчең- педи?» – теди. Иисус айтты: «Ларды черге чаттыраар» теп. Ол чер – өлең мағат өскен чер полтыр. Қалық черге чатқыла-берди. Қалық прее пеш муң кижиге полған полтыр.

Иисус қалашпа палықты қолынға алып, тегри саара тудып, алғап, анаң үргенчиктеринге перип, қалыққа үлеп перди. Кем қанче санағанын алды. Парчалары чиип тоосқан соонда үргенчиктеринге Ол айтты: «Ам парып, қалаш-палықтаң артық қалғанын терип чығ-салаар» теп. Үргенчиктери терип чығып, пеш қалаштаң қалғанын он-ийги түүс толдырдылар.

Христостың андығ қайғал небе эткенин көрүп, кижилер айттылар: «Шынап Ол – по чарыққа келе-берчең пророгы» – тедилер.

БЫБАН ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 6:3–14

ИИСУС ХРИСТОСТЫҢ ҚУБУЛЫП КӨРҮНГЕНИ

Пир қада Иисус Пётрды, Якупты паза Ыйбанны алып, ларба пирге пир мөзүк таға шықтыр. Таға шық-парғаннарында, Иисус анда пашқойып турды. Пашқойып турчадып, Иисус үргенчиктериниң көзүнче қубул-парды: Ааң чүзи – күн чилеп чылтра-берди, Ааң кеби – аб-ақ чылтрақ кеп пол-партыр. Анаң пақтығ чарықтарырма чарыда, Моисей-пророкпа Илия-пророк Иисустың қыйзында көрунмизе-берип, Ааңма эрбектештирлер. Поны көриб-алып, аақ-теек пол-парған Пётр Иисусқа айттыр: «Улуғ-Қааным! Мында писке аланче чақшы! Ұш одағ штебизең: преезин – Саға, преезин – Моисейге, преезин – Илияға» – теди. Пётр по сөстерин айтчығаноқ темде пулут шығып, ларды көлектеп келтир. Келген пулут иштинең: «По – Меең көөленген Оғлум! По – Меең қынғаным! Ааң сөзин уғаар!» теп, үн уғул шықтыр.

Ол үнни уғыб-алып, қоруқ-парған озыба үргенчиктери черге тўндере тўштилер. Анаң Иисус ларға келип, қолынма ларды тегип, айтты: «Қоруқпалаар, тураар» теп. Лар тур-келип, анаң эбире көргеннери – лардың қыйзында Иисустаң пашқа кижичоқ полтыр.

Ол тағдаң энчиғаннарында, Иисус ларға айтты: «Кижичоқ Оғлу өл-парған соонда тирилип турғанче, по мындағы көргеннериңни айтпазаар» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 17:1–9;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 9:28–36

АЧЫНЧАҚ САМАР-ЧЕРДИҢ КИЖИЗИНГЕ ТӨӨЙЛЕП АЙТҚАНЫ

Пир қатчы-чозақчы кижі, Иисустың ноо айдарын көрерге теп, Аанаң сурады: «Ұргедигчи, – теди, – тоозылбас чадыға кирерге ноо эдейин?» теп. Иисус аға айтты: «Чозақ Пичигинде ноо теп пазылған?» – теди. Қатчы-чозақчы кижі айтты: «Чозақ Пичигинде: „Улуғ-Қаан Қудайды парчын пар чүреғиңме, парчын пар сағыжыңма, парчын пар кўжиңме көөлен“, паза – „Қоштағы кижини пос-позыңны чилеп көөлен“ теп, пазылған» – теди. Иисус аға айтты: «Шын айттың. Эде қылын чөрзең, тоозылбас чадыға кирерзиң» – теди. Қатчы-чозақчы кижі, поэңны ақтанып: «Қоштағы кижі кем?» теп, сурады. Ааң по сурағанынға айдып, Иисус пир төөй-сөс чооқта-берди:

Пир кижі Иерусалим-турадаң Иерихон-тураға парчадып, чабал тудуғчылардың қолынға кир-партыр. Чабал тудуғчылар кебин шурдырып, шап, палығлап, аны асла өдүрибиспедилер. Ол кижі чолда өстеп чадып қалды. Олоқ чолба анаң пир абыс партыр. Абыс ол парасқан кижини көриб-алып, аға чағын келбен да, олоқ парыбыстыр. Ааң соонда пир левит-абыс партыр. Көриб-алып, ноо да штебен, эдоқ парыбыстыр. Лардың соонда Самар-чердиң пир кижизи партыр. Өлчиған кижини көриб-алып, ачынды. Қошта келип, палыйынға араға урып, қайақпа шылап, палыйын арығ кеденме орады. Аанаң аны эштек-малынға мўндирип, қонуқ эмге аппаратды. Эртеңде ол, поэңның парчыған черинге парарда, қонуқ эмнің ээзинге ийги динарий-ақчазын перип, айтты: «По кижини шеберле, аанаң үчүн артық ақча тутсаң, қоннанма: мен нанзам, төлеп перерим» – теди.

Мыны айдып, Иисус қатчы-чозақчы кижидең сурады: «Ол чабал тудуғчыларға палығлатқан кижиниң қоштағы кижизи үш кижидең қайзызы?» – теди. Қатчы-чозақчы кижі: «Аға ачынғаны» – теди. Иисус айтты: «Пар, сен даа ээдоқ қылын чөр» – теди.

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 10:25–37

ШАЙҒАҚ ООЛҒА ТӨӨЙЛЕП АЙТҚАНЫ

Анаң Иисус қалыққа пир пашқа төөй-сөс чооқта-берди:

Пир кижиниң ийги оол полды. Кичийи абазынға айтты: «Абам! – теди, – небемалыңнаң меең үлүжимни перзең» теп. Абазы пере-берди.

Абазы перген небелерин алып, кичиғ оол ырақ черге парала, анда чабал чөрип, парчын алған небелерин аара-пеере қорат-салған полтыр. Небелери чоқ қал-қалғанда, ол черге улуғ аштағ түш-партыр. Тың керексинип, ол шайғақ оол қалбаста пир кижиге шошқа қадарарға чаланды. Анда да аштап, шошқалардың чиипчыған чиижин чиир этсе, аны даа пербендилер.

Сағыжынға кирип, позы позынға айдынды: «Абамда қанче чалчылар ам ижип чиип чырғапчалар, мен тезе мында аштап өлчам! Абамға наньп, айдайын: „Э Абам! Тегридең алыңа, паза сеең алыңа мен қыйал эттим. Ам сеең оғлуң теп айдынарға да чарабассым, ачонда мени чалчыларыңа қожыб-ал“ теп» – сананды. Ээде сананып, абазынға нан-келди.

Абазы аны ырақтаң көриб-алып, оғлун ачынды. Ұдре чүгүр парып, мойнынаң қуचाқтап ошқанды. Оғлу тезе аға айтты: «Э абам! – теди, – Тегридең алыңа, паза сеең алыңа мен қыйал эттим. Ам сеең оғлуң теп айдынарға да чарабассым» – теди. Абазы тезе чалчыларыңа айтты: «Тон-азақтаң чақшызын амоқ ақкел-келип, аға кестираар, ааң қолынға чүстүк суғаар. Торбақтың себизин таллаб-алып, соғаар: той салар этчам! Чырғап өргүнербис: өлген полған меең оғлум ам мна тирилди, читкен полған оғлум ам мна табылды!» – теди.

Улуғ оғлу ол темде қырада штеп чөртир. Иштең нан-келгенде, эмде тойлап сарнашчығанын уғып, пир чалчыдаң: мында ноо пол-парды теп, сурады. Чалчы аға айтты: «Сеeң туңмаң нанды. Ааң қазық-абыр нанғанынға өргүнип, абаң себис торбақты соқтырып, той салды» – теди. Улуғ оғлу тойға кирбен-салды. Мыны уғыб-алып, абазы шығып, аны тойға қыырды. Улуғ оғлу тезе, абазынға тарынып, айтты: «По темге четтире мен сеeң сөзин уғып, арғастанман иштеп чөргем, са. Сен тезе маға арғыштарымма чырғарға пир кичиғ өшкүчекти да пербедин. По оғлуң, эзе, чабал чөре-чөре, небелерин аара-пеере қорат-салып нан келгенде, сен тезе себирткен торбақты аға соқтырдың» – теди.

Абазы аға айтты: «Э оғлум! – теди. – Сен қачан да полза мееңме пирге полчаң, парчын небем – сенийи. По қарындажың тезе өлген позы – тирилди, читкен полған – ам табылды. Анаң-аара өргүнеeң!» – теди.

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 15:11–32

«ЭҢНЕ ПАШТАПҚЫ, ЭҢНЕ УЛУҒ ҚУДАЙДЫҢ СӨСПЕГИ»

Пир қада пир қатчы-чозақчы кижі Иисусқа келип, Аанаң сурады: «Ұргедигчи! Айт-перзең маға, Қудайдың сөспектеринен эңне паштапқызы, эңне улуйы қайдығ?» – теди. Иисус айтты: «Қудайдың эңне паштапқы, эңне улуғ сөспеги мна-бо: „Парчын пар чүрегинме, парчын пар сағыжыңма, парчын пар күжиңме Улуғ-Қаан Қудайды көөлен!“ теп. Қудайдың ийгинчи сөспеги паштапқы сөспегинге тең улуғ. Ийгинчи сөспеги мна-бо: „Қоштағы кижини пос-позыңны чилеп көөлен!“ теп. Мна-бо ийги сөспектеринен артық паза сөспек чоқ. Мна-бо сөспектери чозағыбыстың төзи полча, олоқ сөспектери пророктар да айтқаннарының төзи полча» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 22:36–40

ЧАЖЫТТЫҒ ИИРГИ ЧИИШ

Пасха-пайрам келип четчиғанда, Пётрба Ыйбанны Иерусалим-тураға ызып, Иисус ларға айтты: «Парып, писке пасха табағын пелнеп-салаар» – теди. Лар Анаң сурадылар: «Пасха табағын Сен қайда чиир этчаң?» – тедилер. Иисус айтты: «Тураға кир-парзаар, анда қупшынма суғ аппаратчыған пир эр-кижини тоғажарзаар, ана ааң сооба параар. Ол кижипарып кирген эмге слер эдоқ кирип, ол эмниң ээзинге айдаар: „Ўргедигчи сурапча, теерзар, ўргенчиктеримме пирге пасха табағын чиир қатпажым қайда“ теп. Ол эмниң ээзи слерге пир улуғ арығ қатпаш көргүзер. Анда писке пелнеп-салаар» – теди. Ўргенчиктери парып, Иисустың айтқанынча қупшынның эр-кижини тоғаш-салып, улуғ арығ қатпаш тап-келип, пасха табағын анда пелнеп-салдылар.

Иир киргенде, Иисус он-ийги ўргенчигинме пирге анаара келе-берди. Пасха табағын чиип одура-бердилер. Чиип одурғаннарында, Иисус айтты: «Қыйналып чөрер алында, Мен по пасха табағын слербе пирге чиир этчам! Шынын слерге айтчам: Қудайдың Пашпилгени келгенче, Мен пасха табағын паза чиибессим» – теди. Анаң қызыл арағалығ аяқты алып, алғап, айтты: «Поны алып, ўлүштенип ижаар. Мен айтчам слерге: Қудайдың Пашпилгени келгенче, Мен виноград суғун паза ишпессим» – теди.

Анаң Иисус қалаш алып, алғап-кел, сындырды. Сындырған қалашты ўргенчиктеринге пергилеп, айтты: «По слердең ўчўн перилген Меең эдичаным. Мени сағыштарыңа алынып, качан-да ээдеоқ штеп чөраар» – теди. Пасха табағын чииген соонда ўргенчиктеринге қызыл арағалығ аяғын переберип, айтты: «По Меең қаным. Слердең ўчўн төгўлчең қаным. Ол қанымда – Қудай кижилербе Наа Чөп алышқаны полча» – теди.

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 22:8–20

ГЕФСИМАНИЯ-ЧЕРДЕ ПАШҚОЙ-СӨС АЙТҚАНЫ

Олоқ қараағызын, иирги аш чииген соонда, Иисус, он-пир үргенчигин алып, Иерусалим-турадаң шықты. Шығып, Гефсимания теп адалған черге параберди. Гефсимания-черде ағаш аразынға киргеннеринде, Иисус Позының үргенчиктеринге айтты: «Мен парып, Қудайға пашқойғамче, слер мында полаар» – теди. Пётрба Якуппа Ыйбанны алыб-алып, қожа парыбыстылар. Парчадып, Иисус шыдабас ачыға алдырып парды. Позыңма алған үргенчиктеринге айтты: «Тынымға өлүм ачыйы түшти, – теди. – Слер Мееңме қожа мында полып, узубан сақ полаар» – теди.

Позы арий ле кедре парып, черге тўндере тўжип, пашқойа-берди: «Абам! – теди. – Қыйналлығ чолба парбасқа теп, пашқа үлўжимни Маға үлезең! Че, Меең көңнўнче полбазын, Сеең көңнўнче ползын!» – теди. Тегридең Аға ангел көрўнип, Ааң тынын-сағыжын тыытты. Тың сағышрап-турып, олоқ шени киченип пашқойды. Ааң тери қан чилеп черге шурлап ақ түшти.

Ұргенчиктеринге нан-келип көргени – лар узупчаттырлар. Ларды усқадып, айтты: «Слер ноо, Мееңме қожа полып, пир час та узубан шыдап полбанчызар ба? – теди. – Узубазаар, чабалға урунмайын теп, пашқойзар: сағыш, ол – күлўк, эди-чаны тезе – мўңўс» – теди.

Қада кедре парып, пазоқ пашқойа-берди: «Абам! – теди. – Қыйналлығ чолыңма парбасқа теп, пашқа үлўжимни Маға үлезең! Че, Меең көңнўмче полбазын, Сеең көңнўнче ползын!» – теди.

Қыйналлығ чолынаң ўчўн айдып, Христос пистиң қыйалларыбысты таштарға теп, қыйналып өлеринең ўчўн айттыр.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 26:36–44;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 22:39–46

ИИСУСТЫ ТУДЫП АЛҒАНЫ

Иисус үш қада үргенчиктеринге келип, келген сайа лардың олоқ узупчығанын пасты. Ұжинчи қада келип, Иисус ларға айтты: «Ам да узуп тынанчызар ба? Че, чедер, тем четти! Кижиде Оғлу қыйаллығ кижилердин қолынға ам перилер. Турып, парааңнар: Мени садып перибизер кижиде, мна, писке чағынап келча» – теди.

Иисустың поны айтчығанында анаң көргеннери – Ааң он-ийги үргенчиктеринең пирси – Иуда көрүне-берди. Ол Иуда улуғ абыстарға Иисусты одус күмүш ақчаға садып перибизерге келтир. Иудаба қожа көп кижиде келди. Ол келген кижилер – улуғ абыстардың, фарисейлердин кижилери полтыр. Келген кижилердең прелери қылыш, прелери өрген, прелери көйчиған пышқы тудынып келдилер. Иисусты садып перибизер Иуда ол кижилербе чөптешкен полтыр: «Кемни ошқанзам, Ол полар. Аны тудып алаар» теп.

Келеле, соғада Иисусқа келди. «Эзен ма, Ұргедигчи!» – тедип, олоқ Аны ошқанды.

Иисус чы аға айтты: «Нооға келдин, нанчым? Кижиде Оғлуны ошқанып садып перибизерге келдин ма?» – теди.

Анаң келген қалықтаң Иисус сурады: «Кемни тилепчизар?» теп. «Назарет-турадаң шыққан Иисусты» теп, айттылар. Улуғ-Қаан: «Ол – Менмин» – теди. Поны уғыб-алып, кижилер, қарчы пас-түжип, черге чығылдылар.

Иисус ларға айтты: «Чабал тудуғчы кижини тударға чилеп, қылыштар, өргеннер алып келдаар. Мен чы күн-сайа слербге Қудай Өргезинде полып, үргет чөрдим. Анда тезе Мени тут полбадаар, са. Ам чы слердин темнериң келди: қарашқы черди тутча» – теди.

Келген кижилер, Иисусты тудып алып, Аны паштапқы улуғ абыстың эминге аппара-бердилер. Ааң үргенчиктери тезе, Аны таштап, тезе-бердилер.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 26:45–57;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 22:45–53;

ЫЙБАН ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 18:1–12

ИИСУС ПИЛАТТЫҢ АЛДЫНДА

Эртен эрте улуғ абыстарба чон-қалықтың улуғлары чыылыжып, постарының чөбин шығардылар: Иисус өлзин теп. Андығ полғанда, пағлаған Аны Понтий Пилат теп улуғ пийге аппара-бердилер. Ол Пилат Иудея-чердин пажын пилчиған улуғ пий полды, аны Римның императоры анда одуртты. Ноо да өлүмге чарлаған кижини ол Пилат чаратпан өдүрбентирлер.

Олоқ темде Иисусты садып перибискен Иуда, Иисусты өлүмге чарғылатқанын уғыб-алып, позының улуғ қыйал эткенин пилинм-алды. Улуғ абыстарба чон-қалықтың улуғларынаң алған одус күмүш ақчаларын қарчы ақкеле-берип, айтты: «Ақ кижини слерге тут-перип, мен улуғ қыйал эттим» – теди. Алған одус күмүш ақчаларын Қудайдың Өргезинде таштала, позы парып, понынмыстыр.

Иисусты ақкелген иудейлер постары Пилаттың өргезинге кирбеен, таштында, эжик-алында турдылар, писке қара чозақтың кижиниң эминге кирерге чарабас теп. Пилат позы ларға шығып, сурады: «По Кижини нооға найнап ақкелдаар?» – теди. Лар аға айттылар: «Ол чабал этпен полза, пис Аны саға ақкелбес эдибис» – тедилер. Анаң Аға найнап, айттылар: «По кижипистин қалықтың сағыжын пулғап чөрча. Ол Позыңны Қаан Христос теп адап, императорға албан саларға керек чоқ теп, қадығ айт чөрча» – тедилер.

Андығ айтқаннарын уғыб-алып, Пилат тем пажында пазоқ өргезиниң эжик-алынға шықты. Иисусты позыңа қырыб-алып, Аанаң сурады: «Сен иудейлер қааны поларзың ма?» теп. Иисус айтты: «Меең қаан черим по чер үстүнде эбес. Меең қаан черим по чер үстүнде полған полза, албатқы чоным Менең үчүн турыжып, тартыжар эди» – теди.

Пилат Аға айтты: «Эткенде, Сен Қаанзың?» теп. Иисус айтты: «Мен по чарыққа шын небе айт чөрерге туғ-келдим. Меең шын сөзим уғар кижип уқча» – теди. Пилат сурады: «Шын, ол – ноо небе?» теп. Иисус тезе паза үн шығарбан турды.

Иисустың Галилея-чердең шыққанын уңнаб-алып, Пилат Аны Ирод-қаанға ыза-берди. Ирод-қаан ол күннерде Иерусалим-тураға келип, анда полған полтыр. Ирод-қаан Иисустаң көп небе сурады, Иисус тезе аға ноо да айтпан-салды. Иисусқа улуғ абыстарба чон-қалықтың улуғлары найнағанын Ирод-қаан таппады. Шағчы кижилеринме қожа Ирод-қаан Иисусты қыстап-туруп, асқайлады. Ааң соонда Аға қаан кептерин кестирип, Аны Пилатқа қарчы ыза-берди. Алында өштүғ полип, Пилатпа Ирод-қаан ол күн нанчы пол-пардылар.

Анаң улуғ абыстарба, чон-қалықтың улуғларында теген қалықты қырыб-алып, Пилат ларға айтты: «Слер По Кижини маға ақкелдаар. Аға, қалықтың сағыжын пулғап чөрча теп, найнапчызар. Слердин көзүнче слердин Аға найнағаннарыңны мен чарғылап көрдим. Пир да қыйал эткенин таппадым» – теди.

Анаң Пилат, позының чозағын тудып, пасха-пайрам келер алында тўрмедең пир анда одурған кижини пожадарға чепсене-берди. Пилат Иисусты тўрмедең пожадарға санады, қалық тезе қыйғыр-турды: «Ол өлзин! Варавва теп пашқа кижини пожат» – тедилер. Ол Варавва турада кижилер аразында чабал эдип, кижі өдўр-салып, тўрмеге одурт-салған полтыр. Пилат тыңаарақ ўнме айдып, Иисусты пожадарға пазоқ киченди. Қалық тезе қыйғырышты: «Аны креске кере тарт, кере тарт-сал!» теп. Қалықтың қыйғы Пилаттың ўннең кўштиғаарақ пол-партыр.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 27:1–4;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 23:2, 7–23;

ЫЙБАН ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 18:28–30, 33–38

«ПОЗЫНЫҢ КРЕСТИ ЭҢНЕП АППАРЫП...»

Андығ полғанда, Пилат Иисусты шағчы кижилердин қолынға пере-берип, Аны шабарға айтты. Қазалчық салаларынаң тегелек өрүп, шағчылар ол тегелекти Ааң пажынға кезирт-салдылар. Анаң Аға қарамдық-қызыл кеп кестирип: «Саға, иудейлер Қааны, эзен ползын!» теп, пөлтүнип, Аны улуғладылар. Анаң Иисусты чүзинең шаптылар.

Ааң соонда Пилат пазоқ қалыққа шығып, айтты: «По кижиниң қыйалы чоқ теп, мна слерге шығарып, Аны көргүсчам» – теди.

Анаң пажында қазалчық тегелек кескен, кара-қызыл кептиғ Иисус шықты. Пилат: «Көрзаар, Кижипо!» – теди. Улуғ абыстарба қалық, Иисустың шыққанын көриб-алып: «Аны кере тарт, кере тарт-сал!» теп, қыйғырыжа-бердилер. Пилат айтты: «Мен Ааң қыйалын таппадым» теп. Иудейлер тезе Пилатқа айттылар: «Пистиң чозаққа көре, Ол өл-парзын. Қудайдың Оғлубым теп Ол Позыңны аданча» – тедилер.

Поны уғыб-алып, Пилат қорукпаны қорукты. Пазоқ өргезиниң эжик-алынға нандра кирип, Иисустаң сурады: «Сен қайдаң келгензиң?» теп. Иисус пирда айтпады.

Андығ полғанда, Пилат айтты: «Сен нөөре маға небе айтпан турчаң? Қайде саназам, ээде полар: кере тартыарым, чоқ – шығара пожадарым сени, – ол парчын небе меең қолымда. Аны уңнабанчаң ма?» – теди. Иисус айтты: «Тегри чаратпаза, Мен сеең қолында полбас эдим. Анаң-аара сенде эбес, Мени саға пере-берген кижилерде қыйал полча» – теди. По айтқанын уғыб-алып, Пилат Иисусты пожадарға ағлақ тилеп чөре-берди.

Пилат Иисусты кижилерге шығарып, позы чарғычы орунға одур-салды. Иудейлерге айтты: «Мна-бо кижиполдиң Қаан!» теп. Лар тезе қыйғырыжа-бердилер: «Аны алып, креске кере тарт-сал!» теп. Пилат ларға айтты: «Христос теп адалчыған Иисусқа мен ноо эдейин?» теп. Лар парчазы айттылар: «Кере тарт-сал!» теп. Улуғ пий Пилат пазоқ айтты: «Слерге Ол ноо чабал этти, эзе?» теп. Лар тезе тыңаарақ қыйғырыжа-бердилер: «Ол кере тартылзын!» теп.

Ааң сөзин уқпан, қалықтың сағыжы тыңаарақ пулғаб-одурчығанын көриб-алып, Пилат қалықтың көзинче қолларын чунып, айтты: «По Ақ Кижиниң қаны төгүлзе, ол меең қыйалым полбас. Слер постарың көраар» – теди. По ааң сөстерин уғыб-алып, қалық қыйғырышты: «Ааң қаны төгүлзе, ол пистиң қыйалыбыс ползын, ол пистиң палларыбыстың қыйалы ползын» теп.

Андығ полғанда, Пилат, Варавваны пожадып, Иисусты тезе қамчыларға, креске кере тартыарға перибисти.

Шағчы кижилер Иисусты алып, Аны креске кере тарт-саларға аппарата-бердилер. Позының крести эңнеп аппаратап, Иисус Голгофаға парды. Голгофа – еврей тилбе, пистиң тилбе – Қабақ теп адалған чер. Иисустың соонында көп

қалық парды. Ааға көрүп, көп тижн-кижи ылғап-сықтап парды. Иисус чыларға айтты: «Иерусалимның қыстары! Менең үчүн ылғабалаар. Постарыңнаң үчүн, поэының палларыңнаң үчүн ылғаар. Шедик тем келча. Келчиған темде айдарлар: „Пала чоқ, пала туғбан кижн, пала эмиспен кижн ырыстығ“» – теди.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 27:20–26;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 23:27–29;

ЫЙБАН ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 19:1–14, 16–17

ИИСУСТЫҢ КРЕСКЕ КЕРЕ ТАРТЫРҒАНЫ

Иисуспа пирге өдүрер черге ийги чабал кижини аппаратдылар. Қабақ теп адалған черге ларды ақкелип, анда кере тарт-салдылар: пир чабал кижини – Иисустаң оң чанынаң, преезин – сол чанынаң. Иисус чы айтты: «Абам! – теди. – Кижилердиң қыйалын ташта, лар ноо иштепчиғанын пилбен иштепчалар» теп. Иисустың крес-ағажында Пилат үш тилбе: еврей тилбе, грек тилбе, анаң рим тилбе пастыр-салды: «Назарет-турадаң шыққан Иисусы, иудейлер Қааны» теп.

Иисусты кере тарт-салған шағчы-кижилери Ааң кептерин үлежип, хитон теп қаладынаң үчүн, кемге четкей-не теп, шереби таштадылар. Қалық мындоқ турып, көрди.

Улуғ абыстар, Аны асқайлап, айттылар: «Пашқа кижилерди арғалағанзың, ам тезе шынап Қудай таллаған Христос ползааң, Пос-Позыңны арғалан» – тедилер.

Шағчы кижилер, Аға ачитқан қызыл араға перип, эдоқ Аны асқайлап айттылар: «Сен шынап иудейлер Қааны ползааң, Пос-Позыңны арғалан» теп.

Қожа кере тартылған чабал кижилердең преези, Иисусқа чабал санап, айтты: «Сен шынап Христос ползааң, Позыңны, анаң писти да арғала» теп. Пашқа чабал кижиде тезе, аны тоқтадып, айтты: «Сен ээде айдып, Қудайды қорукпанчаң ма? Писти чабал эткенибистең үчүн өлүмге чарғылат-садылар, Ол тезе ноо да чабал этпеен өлча» – теди. Анаң олоқ чабал кижиде Иисусқа айтты: «Э Улуғ-Қаан! – теди. – Позының Қаан чериңе чедип, Пашпилип пажазааң, мени ундутпа» – теди. Иисус аға айтты: «Шынын айтчам саға: Мееңме пирге пүүноқ Қудайдың элинде поларзың!» – теди.

Күндүс алты частаң ала тоғус часқа четтире көр полбас қара тубан черге түш-партыр. Тоғус часқа четкенинде Иисус үн салып қыйғырды: «Эли, Эли! Лама савахфани?» теп, пистиң тилбе: «Қудайым, Қудайымай! Мени ноо таштадың?» теп.

Анда турған шағчы кижилердең пирси шүберек укусқа суғып, аны тайақ пажынға қазап-салды. Анаң Иисусқа чүгүр парып, ол қазаған шүберекти Аға сорып ижерге перди. Иисус аны сорып ижип, айтты: «Парчын небе пүт-парды» теп. Анаң үн салып қыйғырды: «Абам! – теди. – Тынымны Сең қолынға перчам» теп. Поны айтқанда, Ааң арығ тыны шық-партыр.

Иисустың арығ тыны шық-парғанында, Қудай Өргезиниң иштинде ас-салған көжегези, үстүңги чанынаң ала төберги чанға четтире, ийги чара кезил-партыр. Чер үстү силгиле-берди. Қайалар сайалып-уғжалып түштилер. Кижиниң сөөгин чыған қайы черлери ажил-партырлар, ол-парған қайы ағарығ кижилер тирилип туртырлар. Анаң Иисустың тирилип турған теминде лар, постарының чыған черлеринең шығып, ағарығ Иерусалим-тураға кир-келип, көп кижилерге көрүндилер.

Чер силгигенин, пашқа да полған небелерин көрүп, Иисусты қадарған шағчы кижилер қорук-пардылар. Шағчы кижилердин улуйы айтты: «Ол шынап Қудайдың Оғлу полған полтыр!» теп.

Анда полған қалық, төштерин шабына, эмнеринге нанғыладылар.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 27:45–49, 51–54;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 23:35–43, 46, 48;

ЫЙБАН ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 19:19–23, 30.

ИИСУСТЫҢ СӨӨГИН ЧЫҒАНЫ

Иисус пятница күнде өл-парды. Пазағы суббот күн – еврейлердин улуғ пайрам күн. Кере тартылған кижилерди крес-ағаштарда суббот күнге артызарға чарабас полды. Анаң-аара еврейлер Пилатқа келип, ларды крес-ағаштарынаң тўжүрерин сурадылар. Пилат чағдап, пирда небе тебеди. Шағчылар келип, тириғ қала-чөр ийги чабал кижичеттире өл-парзыннар теп, лардың чодаларын шап сындырдылар. Иисусқа келип, Ааң тириғ эбес полғанын көриб-алып, чодаларын тегбендирлер. Пир шағчы кижичетезе чыдазын алып, ааңма қабырғаларын шашты. Шашқан черинең қан суғба аға-берди. По небелер Пичигинде пасқанынча полған полтыр: «Ааң сөөги шабылбан сындырылбан қалар» (Шығара шыққаннары 12:46), «Аны шашқан кижилер Аны көрерлер» (Захария 12:10).

Ааң соонда Пилатқа пир кижичетелди. Ол кижичет Аримафея-турадаң шыққан, синедрион теп чыылыға кирген пай, аттығ-шаптығ Иосиф полған полтыр. Ол Иосиф еврейлердең қоруғып, Иисустың чажыттығ үргенчиги полған полтыр. Пилатқа келип, Иосиф Иисустың өлген сөөгин крес-ағаштаң шурып алыбаларға сурады. Пилат перерге айтты.

Иосиф Голгофаға келди. Анаара Никодим теп аттығ кижичетелди. Ол Никодим эдоқ синедрион теп чыылыға кирген кижичетелди. Ол Никодим, Иисус тиригде, Аға қараағызын чажынып келиб-одурған кижичетелди. Чақшы чыстығ қайақ урған улуғ купшынма ам келтир.

Еврейлер чозағынма ол ийги кижичетелди, Иосифпа Никодим, крес-ағаштаң тўжүрген Иисустың сөөгин қайақпа шылап, чақшы чыстығ қайақ урған арығ табарға Аны орап-салдылар. Галгофааң ырақ эбесте ағаш өскен чер полтыр, ол ағаш аразында кижилерди чығарға теп қайа пағрында пир қуй ойуктап штеп-салған полтыр. Ана ол қуйға Иосифпа Никодим Иисустың сөөгин сал-салдылар. Сал-салып, ол қуйды поғда ташпа пектеп-салдылар.

Суббот күнде Пилатқа улуғ абыстарба фарисейлер келип, Иисустаң үчүн сананып, айттылар: «Улуғ пий! – тедилер. – Пистин сағыштарыбысқа пир небе келди. Ол кижичетелди, кижилерди алақтырып, алында айт-чөрген полған: „Ұш күннің пажында тирилип турарым“ теп. Анаң-аара кижилерине айт-сал, Ааң чыған черин үш күн қадарзыннар теп. Ааң чыған черин қадарбазаабыс, Ааң үргенчиктери пир қараағызын келип, Ааң сөөгин оорлап аларлар. Анаң тезе чойлап қалыққа: „Ол тирилип турған“ теп, айдарлар. По лардың чойлағаны алындағызынаң чабал полар» – тедилер.

Пилат ларға айтты: «Парып, слер постарың қадараар» теп. Лар парып, Иисустың сөөгин чыған черинге кирчең эжигин таңмалап, қадарчы кижилерди анда турғустылар.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 27:57–66;

ЫЙБАН ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 19:31–42

ИИСУСТЫҢ ТИРИЛИП ТУРҒАНЫ

Суббот күн эртчиғанында чер тың силгиле-берди: Қудайдың ангелы тегридең түш-келип, Иисустың сөөгин чыған қуйды пектепчиған поғда ташты кедре аңдарыбысты. Ол ангел чажын чилеп чылтраптыр, ааң кеби қар чилеп аб-ақ полтыр. Ол ангелды көриб-алып, по қуйды қадарған шағчы кижилер қорук-пардылар. Черге чығыла, сағыш чоқ түндере чаттырлар. Сағыштарыңа анаң кир-келип, соғада тураға чүгүрип, анда улуғ абыстарға ноо көргеннерин түгезин айт-пертирлер. Улуғ абыстар чон-қалықтың улуғларынма чыылыжып, чөптештирлер. Анаң ол шағчы кижилерге көп ақча перип, ларға айттырлар: «Қалыққа айдарзаар: пис қараағызын узуғаннарыбыста, Ааң үргенчиктери келип, Ааң сөөгин оорлап алдылар теп. Слердің узуғаннарыңны улуғ пий уннаб-алза, ол слерге чабал этпезин теп, пис ааңма эрбектежибизербис» – тедилер. Шағчы кижилер, по перген ақча алыб-алып, улуғ абыстардың айтқанынча эттилер.

Олоқ күн эртен эрте, Ааң сөөгин чақшы чыстығ қайақпа шыларға теп, Мария Магдалина, анаң паза Мария, Якуптың, Иосияның ичези, анаң Саломия, – үжеле Ааң сөөгин чыған черге пардылар. Парып, өзере айдыштылар: «Ол қуйды пектепчең ташты писке кем кедре аңдарыбызар-не?» теп. Келип тезе көргеннери – таш, аңдарыл-парып, кедре чанда чатчаттыр. Ол таш тезе мағат поғда таш полған полтыр.

Қуйға кирип көргеннери – анда ақ кеп кескен ангел турчаттыр. Аны көриб-алып, тың қорук-пардылар. Ангел тезе ларға айтты: «Қорукпалаар! – теди. – Слер кере тартылған Иисусты тилепчиғаннарыңны уннапчам. Ол мында чоқ. Ол тирилип турып парыбысты. Понаң үчүн Ол слерге алында айтқан. Ол чатқан чери мна-бо. Ам слер майланман парып, үргенчиктеринге айдаар: „Ол тирилип турып, слерди Галилея-черде сақтапча“ теп» – теди.

Ол қуйдаң шығып, тижки-кижилер қоруғып, паза улуғ өргүнип, Христостың тирилип турғанынаң үчүн үргенчиктеринге айдарға чүгүр парыбыстылар.

МАТВЕЙ ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 28:1–8, 11–15;

МАРК ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 16:1–7, 9;

ЛУКА ПАСҚАН АҚ ТИЛААС 24:1–7

ИИСУС ХРИСТОСТЫҢ ТЕГРИГЕ ШЫҚҚАНЫ

Тирилип турған Христос қырық күн шығара Позының үргенчиктериниң алынға көрүнип келиб-одуртыр. Келген сайа Құдайдың Пашпилгенинең үчүн ларға көп айттыр. Эңне қалғанында, үргенчиктерин чығыб-алып, ларға айтты:

«Иерусалим-турадаң қайаға да парбалаар. Öреги Аба слерге сös пергенин Менең уққанзар. Ол перген сöзи пүт-парғанын қадараар. Ыйбан кижилерди суғба крестеген, слер тезе Ағарығ Тынма крестенерзар. Слерге Ағарығ Тын тўжер. Ол слерге тўшкенде, күш аларзар. Күш алып, парчын черлерде Менең үчүн шынын керелеп айдарзаар: Иерусалим-турада, Иудея-черде да, Самария-черде да, мынаң да пашқа черлерде» – теди.

По сöстерин айдып, Иисус Христос лардың көзүнче тегриге öре шыға-берди. Чўче шығып, пулутқа кирип, көрүнмес пол-парды. Ааң тегриге öре шықчығанын көрчиғаннарында, үргенчиктериге кенетки ийги ақ кептиғ эр-кижи келип, айттылар: «Галилея-чердин кижилери! Ноо турып, тегриге көрчизар? Öре шыққан Иисус, Ол олоқ чолбоқ по черге энер» – тедилер.

АПОСТОЛЛАР ЭТКЕН КЕРЕКТЕРИ 1:3–11

Чарытчаң сөстүк

А

Аақ – 1. мелкий, очень маленький; 2. мелкий, незначительный.

Аақ теек (пол) – растеряться, смутиться (от неожиданности).

Аал – деревня, селение.

Ааң – его; ему принадлежащий.

Ааңма – с ним: **ааңма пирге** – вместе с ним.

Ааң соонда – после того, после этого.

Аара – туда, дальше; вперёд; **аара пеере** – туда и сюда, в ту и в эту сторону.

Аара – из за, по причине: **сен андығ полғаннаң аара** – из за тебя (букв. из за того, что ты такой).

Аарыштан – тревожиться, испытывать беспокойство.

Аас – блуждать: **тенип аазып чөрдибис** – мы блуждали.

Аба – отец: **көп чон қалықтардың абазы** – отец множества народов; **абаңның эмин таштап** – покинув дом отца своего; **абабыс** – наш отец; **абаларың** – ваш отец;

Тегридағы Аба – Отец Небесный.

Абра – зд. колесница: **абразын адынға қооптады** – запряг колесницу.

Абыр – 1. счастье (покой, безмятежность); 2. уют, удобство, комфорт; уютный, удобный, комфортный; 3. спокойно, безмятежно: **абыр узуптыр** – (он) спокойно спал.

Абырлан – 1. пребывать в беззаботности, быть окруженным заботой; 2. утешиться.

Абыс – священник, священнослужитель; **улуғ абыс** – первосвященник; **паштапқы улуғ абыс** – главный первосвященник.

Абытта – успокаивать, усмирять.

Ағ – сеть; **ағларын таштадылар** – они закидывали свои сети.

Ағарығ – святой;

Ағарығ Тын – Дух Святой.

Ағаш – дерево; **ағаш аразы** – лес, дубрава.

Ағаш ус (кижи) – плотник.

Ағлақ – удобный, подходящий случай: **ағлақ тиледилер** – они искали подходящего случая.

Ағрығ – больной: **ағрығ кижі** – больной человек.

Ағрыйы – болезнь (чья л.): **ағрыйыбысты Позыңа алынды** – Он взял на Себя наши болезни.

Ағы – см.

Ақ (3).

Ағыш – сливаться вместе, соединяться (о воде, любой жидкости).
Ада – называть, давать имя; давать наименование.
Ада берди – стал называть.
Адал – быть названным, называться: **адалған** – был назван.
Адап сал – назвать, дать имя.
Ады: ады шабы – известность, слава, молва о ком л.: **ады шабы чайылды** – (о нём) разнеслась слава, молва.
Ажа бер – начать переваливать (через гору); перевалить.
Ажылдыра – прямо, открыто.
Ажыл пар – открыться, стать открытым: **слердин қарақтарың ажыл парар** – откроются ваши глаза; **тегри ажыл парды** – небо разверзлось.
Ажын – зд. исповедоваться, открывать свою душу: **сағыжын ажын** – исповедаться; **қыйалларын ажын** – исповедаться в своих грехах.
Азақ: азаққа турғус салды – он поднял, поставил (её) на ноги; **позы азаққа турды** – он сам встал на ноги.
Азақ кеп – обувь.
Азра – кормить (кого л.).
Азран – кормиться, питаться.
Азық – пища в дорогу.
Айақ – 1. чаша; 2. чашка.
Айбын – поздно, позднее время.
Айдаң на – только лишь, одни лишь; сплошь: **айдаң на қыйаллығ кижилер** – одни лишь грешные.
Айдылғаны – говоримое, сказанное (кем л., где л., когда л.).
Айдын – 1. говорить самому себе; 2. называться: **ам сең оғлуң теп айдынарға чарабассым** – я не достоин теперь называться твоим сыном.
Айдыш – говорить между собой, друг другу.
Айлан – 1. возвращаться (назад, обратно):
Қудайға айланаар – возвратитесь к Богу;
Қудайға айланып, крестенаар – возвратитесь к Богу и креститесь; **паза айланмасқа шықчалар** – они выходят, чтобы больше не вернуться; 2. оборачиваться (назад).
Аймақчы – гость.
Айна – зд. бес, нечистый дух, оскверняющий человека: **айнаға туттырған кижі, айналығ кижі** – человек, одержимый бесами; **айнаны шығара сүр салды; айнаны шығарып сүр салды** – он изгнал (из него) беса.
Айтқан сөзи эрткенче – быстро, мгновенно (букв. пока не минуло сказанное им слово).
Айтқанынча – так, как (он) сказал, в соответствии со сказанным (сделать; происходить):
Ааң айтқанынча пол парды – стало так, как Он сказал.

Айттыр – велеть, приказать.

Ақ – 1. белый, светлый: **ақ чарық** – (Божий) мир, белый свет; 2. *зд.* праведный, святой, благой, светлый, радостный, Божий, божественный: **ақ чыш** – *зд.* рай, райский сад; **ақ сағыштығ кижі** – праведный человек, праведник;

Ақ Тилаас – Евангелие, Благая Весть; **ақ санан** – думать и жить праведно; **ақ шын** – божественная истина; 3. святость, праведность:

Сеен ағың най улуғ – величественна святость Твоя; 4. чистый: **ақ аң маллар** – чистые животные; **ақ чүректіғ** – с чистым сердцем.

Ақтан – оправдывать себя.

Ақтап – совсем (с отриц. глаголами); **ақтап ундут салтыр** – он совсем забыл.

Ақтары – *мн.ч.* от

Ақ (3), ағы; лардың ақтарының ағаарақ полбазаар – если не превзойдёте их в праведности (*букв.* если не будете праведнее их праведности).

Ақтығ – 1. честный, порядочный; 2. святой, праведный; **ақтығ арығ (сағыш)** – святость, праведность.

Ақчаң – текущий (о воде, любой жидкости).

Ал – 1. брать, взять, обретать; **кижі ал** – жениться; 2. отделять (что л. от чего л.): **ақ чарықты қараадаң алзыннар** – пусть они отделяют свет от тьмы (*букв.* пусть возьмут свет у мрака, тьмы).

Алақ – заблуждаться, обманываться, входить (самому) в заблуждение.

Алақтыр – вводить (кого л.) в заблуждение, обманывать.

Албан – 1. налог, подать; 2. пошлина.

Алға – благословлять.

Алғалығ – благословенный, имеющий благословение.

Алғыш – благословение: **алғыжын перди** – благословил; **алғыш ползын** – спасибо, благодарю (*букв.* пусть будет (вам) благословение (Бога)).

Алды – перед (кем л.):

Ааң алдынға түшти – он упал Ему в ноги;

Сеен алдында – перед Тобой (раньше по времени).

Алта – идти, шагать.

Алтам – шаг.

Алты – шесть; **алтынчы** – шестой.

Алтын – золото; золотой: **алтыннаң иштеткен** – создано из золота.

Алыб ал – взять.

Алығ – никчёмный, пустой человек, дурак.

Алыл – быть взятым, забраться, отняться: **қалғанын да алылар** – будет отнято (у них) и последнее.

Алын – вести себя глупо, неумно; **алынып чөргени** – глупость.

Алын – 1. взять себе; 2. взять на себя: **кижилердің қыйалларын Позыңа**

алынып – взяв на Себя грехи людей.

Алын сал – принять себе в душу, воспринять; запомнить; **позының иштинге алын салды** – он принял (это) себе в душу.

Алында – 1. раньше, прежде; 2. перед (чем л.).

Ам – теперь, сейчас, ныне; **амоқ** – сейчас же.

Анаара – туда; **анаартын** – оттуда.

Анаң – затем, потом; и.

Анаң аара – потому, поэтому.

Ангел – ангел, Божий вестник, сверхъестественное духовное существо.

Андығ – такой; **андығ да полза** – и всё таки; несмотря на это; и (даже) в этом случае; **андығ полғанда** – тогда, в этом случае, в таких обстоятельствах.

Анзы – тот (самый), тот (о котором выше было сказано).

Аннар – *мн.ч.* от

Анзы.

Анче – столько; **анчеоқ** – столько же.

Анчун – потому, из за этого, поэтому; вот, оказывается, отчего.

Анығ – нива, растущий хлеб: **анығ кескени** – жатва хлеба.

Аң – зверь, дикое животное.

Аңдар – отвалить (камень).

Аңдарыл – роняться, рушиться: **парчын небе аңдарылып сайалар** – всё будет разрушено.

Аңнаачы – ловец: **палыққа аңнаачы** – ловец рыбы, рыбак; **қалыққа аңнаачы** – ловец человеков.

Апостол – апостол, ученик Христа; посланный Христом на служение.

Аппар – 1. нести, уносить: **эңнеп аппаратдылар** – несли (больного) на плечах; 2. вести (кого л.), отводить: **кедре аппарат** – отведя в сторону.

Аппара бер – унести (что л. кому л.); увезти.

Аппарыбыс – увезти; унести (быстро, скоро).

Арабыста – среди нас: **пистиң арабыста андығ полбазын** – среди нас пусть так не будет.

Аразында – среди (кого л., чего л.): **кижилер аразында** – среди людей; **ағаш аразында** – в лесу (букв. среди деревьев).

Араға – спиртной напиток; вино; водка; **қызыл араға** – красное вино; **ақ араға** – водка; **араға ураачы** – зд. виночерпий.

Арал – 1. куст; 2. кустарник.

Арба – ячмень; ячменный.

Арғала – спасать (от смерти, греха): **айнадаң писти арғала** – спаси нас от лукавого (нечистого духа).

Арғалаачы – Спаситель.

Арғалаб ал – спасти.

Арғалан – (самому) спастись, спастись (от греха, смерти); **тының**

арғаланар – он спасёт свою душу.

Арғалап пер – спасти (другого).

Арғалат – 1. побуждать (кого л.) к спасению (кого л.); 2. спасать.

Арғастанман – не ленясь, добросовестно, тщательно.

Арғыш – друг, товарищ.

Артығы – больше, чем нужно, сверх необходимого: **мынаң да артығын айдайын** – скажу даже больше (чем сказал); лишнее, излишек: **парказы артығынаң салдылар** – все клали излишек, от излишка.

Артық – 1. лишний; 2. лишнее, что л. сверх меры, сверх необходимости: **артық небе** – нечто лишнее; **артық көр** – завидовать (чёрной завистью).

Артыс – оставлять, оставить (кого л., что л.).

Арығ – 1. чистый; 2. чистый, святой (о месте): **арығ чер** – святое место; **арығ сағыштығ** – чистый сердцем.

Арығла – очищать от скверны, от греха: **мени арығларға саназаң, арығлап пер** – очисти меня, если Ты хочешь это сделать.

Арыштыр – беспокоить, затруднять, создавать трудности.

Асқайла – осмеивать, глумиться, поносить, уничивать.

Асқайлат – быть осмеянным, уничижённым.

Асла – чуть не (сделать что л.).

Асқыш ағаш – *зд.* виселица.

Ат – имя.

Ат – конь, лошадь.

Аттығ – *зд.* имеющий имя, именующийся, называющийся.

Аттығ шаптығ – знаменитый, известный.

Ача – 1. старший брат; 2. дядя: **улуғ ача** – дядя.

Ачонда – хотя бы, хоть бы; хорошо, хоть.

Ачы – киснуть, бродить (о тесте).

Ачыбан – пресный: **ачыбан ун** – пресное тесто; **ачыбан тертпек** – пресная лепёшка.

Ачығ – 1. горький; горько: **аға тың шедик ачығ полды** – было ему очень трудно и горько; 2. горечь, скорбь: **ачыға тўш** – переживать горе, весьма опечалиться; **ачығ тўшти** – пришла скорбь.

Ачығ қунан – *зд.* раскаиваться (в чём л. совершённом).

Ачығлан – сокрушаться, печалиться; скорбеть.

Ачық – дикий: **ачық мөт** – мёд диких пчёл.

Ачын – пожалеть (кого л.), почувствовать жалость (к кому л.).

Ачынчақ – жалеющий (кого л.), милостивый.

Ачитқа – закваска, средство для брожения.

Аш – открывать, открыть.

Аш – хлеб, зерно; пища, еда.

Ашта – голодать.

Аштағ – голод; **аштаға тўшти** – наступил голод (букв. упали в голод).

Аштапчыған – голодающий.

Ашық – 1. выводить, вытаскивать (из чего л.); 2. поднимать (вверх).

Г

Геенна – геенна, иносказательное обозначение ада, преисподней.

И

Ижен – 1. надеяться, иметь надежду; 2. доверять.

Изиғ – жар, зной, пекло; жарко.

Ийги – два; **ийгинчи** – второй; **ийги сағыштығ киж** – лицемер (букв. человек с двумя душами, сознаниями); **ийги чара** – на две части, на две половинки, на пополам.

Ийгилен – сомневаться (букв. разделять себя на две части); **ийгиленмен** – без (единого) сомнения, уверенно.

Иир – вечер; **иирги** – вечерний, происходящий вечером; **иирги аш, иирги чиш** – *зд.* вечеря.

Илчирбе – цепь.

Инге – иголка; **инге көзү** – игольное ушко.

Иче – мать; **слер Меең ичемзар** – Вы Моя мать.

Иш – 1. работа, занятие; 2. деятельность.

Иште – 1. работать; 2. делать, совершать.

Иштек мал – осёл.

Иштел пар – быть сделанным, созданным, построенным: **кебе иштел парғанда** – когда ковчег был построен.

Иштеп сал – 1. сделать, построить, создать; 2. совершить.

Иштиндеги – то, что внутри (чего л.), внутренний: **иштиндеги қатпаш** – внутренняя комната (корабля), т.е. трюм.

Ишти чаны – внутренняя сторона.

К

Кебе – лодка; *зд.* ковчег; **улуғ кебе** – корабль.

Кеден – *зд.* грубая ткань (одежды); холщёвая материя.

Кедре – в сторону (идти): **кедре парып** – отойдя в сторону.

Кежир – 1. переправлять (через море); 2. переводить, переводиться (с языка на язык).

Кезир – одевать (что л. на кого л.).

Кел – приходить.

Келгиле – приходить (множество раз, множество людей).

Келиш пар – выпасть, прийтись, случиться (о случае, судьбе).

Келиштире – хорошо, как следует, как необходимо.

Кемчилен – быть жадным; **кемчиленгени** – жадность.

Кенетки – внезапно, вдруг.

Кеп – одежда.

Керек – 1. дело, деятельность; **чайаған кереги** – (его) творчество, сотворение;

Қудай керектери – дела Божии; 2. нужный, необходимый; необходимость, нужность; 3. потребности, интересы: **позының керектерин таштабыссын** – пусть он оставит свои собственные интересы; 4. смысл, значение (чего л.): **төйі сөзи керегин** – смысл, значение притчи.

Керексин – нуждаться, испытывать сильную потребность (в чём л., ком л.).

Кере тарт – распинать, распять: **Аны креске кере тарт** – распни Его на кресте.

Керсе – зд. умный, верный, правильный: **керсе сөс** – верное, правильное слово.

Кер палық – гигантская рыба; кит.

Кеш – переправляться (через море).

Кичен – требовать, добиваться; стремиться; **айдып киченди** – (он их) уговаривал.

Кичиғ, кичий – 1. маленький; 2. младший: **кичийи абазынға айтты** – младший (сын) сказал отцу.

Көбүк – пена.

Көгле – петь, напевать (мотив, мелодию); петь (о птицах); **көглеш** – петь вместе.

Көдүр – 1. поднимать вверх: **ташқан суғ кебени өре көдүрди** – прибывшая вода подняла ковчег вверх; 2. построить, вознести ввысь (храм).

Көдүр – зд. приносить жертву Богу:

Қудайға көдүриғ көдүрди – (он) принёс жертву Богу; **өртеп көдүрди** – (он) принёс жертву всеожжения.

Көдүриғ – жертва, жертвоприношение.

Көдүрин – (самому) подниматься вверх, к небу.

Көжеге – штора, портьера, завеса.

Көзнек – окно.

Көзүнче – в присутствии кого л., на виду у кого л., при ком л.: **аймақчылар көзүнче** – в присутствии гостей.

Көй – гореть; **тоозылбан көйтир** – горел и не сгорал (букв. горел без конца).

Көлек – тень, сень.

Көлекте – осенять, отенять: **пулут шығып, ларды көлектеп келтир** – появилось облако и осенило их.

Көңдүр – соблазнять, искушать, вводить в соблазн, в искушение: **чабалға**

көндүрбезиннер теп, писти көр – не позволяй вводить нас в искушение злом.

Көңнү – 1. желание: **көңнү чоқ** – нет (у него) желания, (он) не хотел (что л. делать); 2. настроение, состояние души; **көңнүнге чет** – угодить (чем л. кому л.), прийти по нраву, понравиться (кому л.).

Көңнү(ң)че, көңнү(м)че: Меең көңнүмче полбазын, Сеең көңнүңче ползын – пусть будет не так, как хочу Я, но так, как хочешь Ты.

Көөлен – любить.

Көөленген – любимый, возлюбленный.

Көөленибис – влюбиться.

Көөлениш – любить взаимной любовью: **өзере көөленишип чаттылар** – жили, любя друг друга.

Көп – много.

Көпте – размножать, увеличивать числом.

Көптөл – размножаться, увеличиваться числом.

Көр – 1. смотреть; 2. присматривать (за кем л., чем л.); 3. пробовать (что л. сделать).

Көргени: анан көргени – посмотрел и (увидел, что...).

Көргиле – оглядывать, разглядывать.

Көргүзе – напоказ.

Көргүс – показывать.

Көрөө – *зд.* свидетельство: **кижилерге көрөө ползын** – пусть (это) будет свидетельством (для кого л.).

Көрөө эт – засвидетельствовать, дать показание: **Менең аара көрөө эдип айдарға турғузарлар** – поставят (вас) свидетельствовать обо Мне.

Көрөөчи – *зд.* свидетель.

Көриб ал – увидеть.

Көрүн – 1. быть видимым, замечаемым; 2. явиться, появиться, показаться.

Көрүм – внешний вид (кого л., чего л.).

Көспек – *зд.* откровение.

Көспектеп айт – пророчествовать.

Көспекчи – ясновидец; *зд.* сновидец.

Көш – переселяться, перекочёвывать.

Крес, Крес ағаш – крест, столб с перекладиной, орудие казни: **крес ағажын эңнеп аппаратды** – (Он) нёс на себе Свой крест; **позының крес ағажын аппаратзын** – пусть (он) несёт свой крест.

Кресте – крестить, т.е. омывать водой в знак очищения: **Мен слерди суғба крестепчам, Ол тезе слерди Ағарығ Тынынма крестер** – я вас крещу водой, а Он будет крестить вас Святым Духом.

Крестеечи – Креститель.

Крестен – креститься.

Күзрек – гром.
Күлүк – *зд.* бодрый, активный.
Күмүш – серебро; серебряный.
Күн – солнце; день.
Күндүс – днём; **күндүс тем** – день (время); **күндүс темде** – днём; **күндүс караа** – днём и ночью; дневной и ночной.
Күнегей чаны – юг, южная сторона.
Күнек – рубашка: **күнегиңни алар этчаң кижиге** – человеку, который хочет взять у тебя твою рубашку.
Күн қонуш чаны – запад, западная сторона.
Күн шығыш чаны – восток, восточная сторона.
Күт – наживать (имущество), выращивать (скот).
Күткен – нажитый.
Күш – 1. сила (физическая); 2. власть, мощь.
Күшпе – 1. при помощи силы; 2. насильно, принудительно.
Күштиғ – сильный; мощный; **күштиғаарақ** – сильнее.

Қ

Қаан – правитель, царь; **қаан қадын** – царица; **қаан пөрүк** – *зд.* царский венец; **қаан кескен кептерин** – царские одежды;
Улуғ Қаан – *зд.* Господь.
Қаарған – *зд.* печёное (мясо).
Қааста – 1. рисовать; 2. изображать.
Қаастал – быть изображённым.
Қаат – 1. жена; 2. женщина.
Қабырға – ребро.
Қабыс – зажигать, запалить: **чарытқыш қабызып** – запалив светильник.
Қабыш – сражаться (с кем л.).
Қағ – играть (на музыкальном инструменте).
Қағжырат – скрипеть, скрежетать.
Қада – 1. вместе (с кем л.): **писпе қада чөрбенча** – он вместе с нами не ходит; 2. снова, опять; 3. раз: **пир қада** – однажды, как то раз.
Қадаачы – пастух; **қой қадаачы** – пастух овец, чабан.
Қадар – 1. ждать, ожидать; 2. сторожить, охранять; пасти (овец).
Қадығ – *зд.* сурово, строго; суровый; **қадығ айтты** – он велел, приказал.
Қажынча, қажында – по берегу (моря, реки): **талай қажынча** – по берегу моря; **талай қажында** – на берегу моря.
Қазалчық – колючий; **қазалчық арал** – *зд.* терновый куст.
Қазан аяқ – *зд.* посуда.
Қазап сал – наколоть (что л. на что л.).
Қазне – тёща; свекровь.

Қазық (кижи) – здоровый человек.

Қазық абыр – живой и здоровый: **ааң қазық абыр нанғанынға өргүнча** – (он) радуется тому, что тот вернулся живым и здоровым.

Қазыр – 1. свирепый, хищный (зверь): **қазыр аңның қолынға кир парды** – попал в когти свирепого зверя; 2. бурный, стремительный, сильный: **қазыр салғын** – сильный ветер, шторм, буря; 3. буйный, суровый (человек); 4. крепкий, хмельной.

Қазырла – буйствовать; **қазырлағаны** – буйство.

Қайғал – чудо, нечто удивительное: **қайғал небе** – чудо.

Қайғал – удивляться, изумляться, дивиться: **лар қайғалдылар** – они дивились.

Қайғаллығ – чудесный, удивительный, изумительный, вызывающий удивление, изумление.

Қайғал эт – совершать чудо.

Қайғалыш – 1. сильно удивляться: **лар қайғалыштылар** – они сильно удивлялись; 2. удивление (чему л.).

Қайғаш – весьма поразиться, изумиться (всем вместе).

Қайдерге (қай эдерге) – что делать, как быть.

Қайдығ – какой; **қайдығ да** – любой, всякий.

Қай прее – что либо: **қай прее небе** – что либо; кто либо; **қай прее кижі** – кто либо.

Қайрал – 1. быть награждённым, отмеченным; 2. *зд.* благодарность, награда: **қайралын ал** – получить награду (от кого л.).

Қайрала – беречь, оберегать, заботиться.

Қайы – кто то, некоторые.

Қақла – клевать (о птицах).

Қал – 1. оставаться; 2. запечатлеваться, сохраняться.

Қалабуқ – голубь.

Қалағым – междометие, выражающее горе и сожаление.

Қалтрат – трястись, сотрясаться.

Қалық – 1. народ; 2. толпа; **чон қалық** – народ, нация.

Қалын – толстый, широкий.

Қамчыла – бить плетью (кого л.).

Қанат – крыло.

Қандыр – раздражать, сердить.

Қанче – сколько; **қанче қанче** – несколько.

Қанық – ругаться, отругать.

Қаныққанче айт – роптать; открыто высказывать недовольство.

Қап – мешок.

Қапчый – быстро, скоро, немедленно.

Қара – 1. чёрный; 2. тёмный; 3. недобрый, злой, направленный; **қара**

керектер – злодеяния; **қара сағыштығ кижі** – злонамеренный, неправедный; **қара сананғаны** – зависть; **қара чозақтығ кижі** – зд. язычник.

Қараа – 1. мрак, тьма; 2. ночь.

Қараағызын – ночью.

Қарақтығ – зрячий.

Қарала – чернить, испытывать враждебность, проклинать; оскорблять (кого л.).

Қаралап айт – злословить (кого л.).

Қаралан – зд. развращаться, быть поборником зла.

Қаралат – быть очернённым (кем л.).

Қарашқы – мрак, тьма.

Қарға – проклинать, клясть (кого л.); **қарғапчыған кижі** – проклинающий человек.

Қарған – клясться (чем л.).

Қарғал – быть проклинаемым (кем л.).

Қарғала – проклинать, насылать проклятие (на кого л.).

Қарғалал пар – быть проклятым: **по чер үстү қарғалал парар** – эта земля будет проклята.

Қарғалып парған – проклятый: **қарғалып парған чер** – проклятая земля.

Қарны – 1. живот, чрево: **қарның тоостырарзың** – будешь насыщать своё чрево; 2. желудок.

Қар парған – старый.

Қарчы – назад, обратно.

Қарчыйлан көр – обернуться назад.

Қарындаш – 1. родственник; 2. брат; **эр қарындаш** – брат; **қыс қарындаш** – сестра.

Қат – 1. бумага; 2. письмо.

Қатпаш – 1. комната; 2. отделение, отсек.

Қатчы чозақчы – книжник, учитель Закона.

Қачыр – 1. гнать, погонять: **қачыра берди** – начал гнать, погнал; 2. прогонять вон: **айнаны шығара қачыра берди** – прогонял вон нечистого духа.

Қожа – вместе, совместно, сообща.

Қозур – большой, крупный (о ягоде, плоде).

Қой – овца.

Қол(ын)ға ал – взять в свои (его) руки, владеть; **қол(ын)ға пер** – отдал в (его) руки, (ему) во власть, во владение; **қол(ын)да тут** – держать в своих (его) руках, управлять, властвовать; **қол(ын)ға кир пар** – угодить в лапы (зверя), попасть в зависимость (от кого л.).

Қомнан – печалиться, горевать (о чём л.).

Қонуқ эм – постоянный двор; гостиница.
Қоопта – запрягать (коня в колесницу).
Қорат – тратить, растрчивать.
Қорғыт – пугать, страшить (кого л.).
Қорғыштығ – внушающий страх, страшный.
Қоруқ – 1. бояться; 2. смущаться, теряться (от страха).
Қоруққанче: қоруққанче қайғалдылар – удивлялись и ужасались одновременно.
Қоруқ пар – 1. испугаться; 2. смутиться, растеряться (от страха).
Қошанчы – телохранитель.
Қоштағы кижі – *зд.* ближний.
Қубул – изменяться (внешне); преобразаться (внешне и внутренне);
қубулғаны – преобразование.
Қубул пар – преобразиться: **лардың көзүнче қубул парды** – при них Он преобразился.
Қудай – Бог; **Өре Турған Қудай** – Всевышний; **Улуғ Қаан Қудай** – Господь Бог.
Қудала – свататься; *зд.* обручиться (с кем л.).
Қузам чаны – север, северная сторона.
Қуй – пещера, грот.
Қуйақ – лат, доспех; защита; *зд.* щит:
Мен сеең қуйағың – Я твой щит.
Қул – 1. раб; 2. слуга, работник, прислуга.
Қулақтығ – слышащий (человек) (*букв.* имеющий уши): **қулақтығ кижі уғыб алзын** – слышащий да услышит.
Қумақ – песок.
Қупшын – кувшин; сосуд.
Қур – пояс, ремень; **қайыш қур** – кожаный пояс.
Қурсақ – живот, чрево.
Қурсақтығ – беременная.
Қурт – червь.
Қур, қуру – сохнуть.
Қураған – ягнёнок, агнец: **пасха қурағаны** – пасхальный ягнёнок.
Қур пар – засохнуть, высохнуть.
Қуруғ – 1. сухой: **қуруғ тобрақ** – сухая земля, суша; 2. пустой, ничего не имеющий, не несущий: **қуруғ сөс** – пустое слово; **қуруғ қол** – пустые руки.
Қуруғанче: чер қуруғанче – до тех пор пока не высохла земля.
Қурчан – подпоясываться.
Қусқун – ворон.
Қустыр – велеть отрыгнуть, выплюнуть.
Қучақта – 1. обнимать (кого л.): **мойнынаң қучақтап ошқанды** – он (его)

обнял (за шею) и целовал; 2. брать (что л., кого л.) в охапку.

Қучақтан – 1. обниматься (с кем л.); 2. брать на руки (ребёнка).

Қыйал – *зд.* грех; **қыйал эт** – грешить, совершать грех; **қыйалға түш, қыйалға кир** – впасть в грех, совершить грех, проступок; **қыйалға түжүр** – вводить (кого л.) в грех; **қыйалын (қыйал эткенин) ашты** – (он) открыл свой грех, исповедался в грехе; **қыйалын ташта** – простить (чей л.) грех; **қыйалларын ажынып, Қудайға айлан** – каяться в грехах и возвращаться к Богу.

Қыйалла – 1. обвинять (кого л. в чём л.); 2. очернять, хулить (кого л. за что л.).

Қыйаллат – сделать так, чтобы люди обвиняли (кого л. в чём л.), очерняли, хулили (кого л. за что л.).

Қыйаллығ кижі – грешник.

Қыйалы чоқ (кижі) – безгрешный человек; невинный человек.

Қыйбран – шевелиться.

Қыйбықташ – кишеть.

Қыйғы – крик; **қыйғы үн** – кричащий голос.

Қыйғыр – кричать.

Қыйзы – рядом, близ (кого л., чего л.); **Евааң қыйзынға** – к Еве (букв. [в пространство] близ Евы).

Қыйнал – страдать, мучиться; **қыйналып чөр** – жить в страданиях.

Қыйнал – страдание, мука.

Қыйналлығ – вызывающий страдание; полный страданий; **қыйналлығ чол** – путь страданий; *зд.* чаша страданий.

Қыйнаттырып: қыйнаттырып чадар – будет жить, испытывая (от других) страдания.

Қыйыр – кривой; криво.

Қыйыр пар – уклониться, уйти в сторону.

Қызыл – красный;

Қызыл талай – Красное море.

Қызыр – пустой, ничем не заполненный.

Қылық – 1. характер; 2. поведение, поступок.

Қылын – поступать, действовать; **ээде қылын чөр** – так поступай.

Қылыш – *зд.* меч.

Қын – благоволить (к кому л.).

Қынғаны, чақшы қынғаны – благоволение.

Қыпла – стричь, остригать.

Қыр – *зд.* уничтожать, убивать.

Қыра – земля, пашня; **қыра сал** – сеять хлеб; **қыра салғаны** – сев хлеба; **қыра сүр** – пахать землю.

Қыр сал – уничтожить, убить.

Қырчын – *зд.* тростник.

Қырыйы – 1. граница (какой л. территории); 2. окрестности (чего л.).

Қырық – сорок.

Қырыл пар – быть уничтоженным, уничтожиться.

Қыста – 1. давить, сжимать; 2. унижать, угнетать (кого л.).

Қыстат – сделать так, чтобы (какие л.) люди унижали, угнетали (кого л.).

Қычық сал – наказывать за провинность.

Қышқы – зима; зимний.

Қыыр – звать, созывать, приглашать.

Қыыр – читать.

Қыырыб ал – позвать, пригласить (к себе).

М

Мағат – прекрасный, превосходный, великолепный.

Мазар – базар, рынок.

Майланман – немедленно, сейчас же.

Майық – тощий, худой.

Мал – 1. скот, домашнее животное; 2. **небе мал** – имущество.

Маң – время, свободное от работы, досуг: **маң чоқ иштеди** – работал без отдыха; **маң чоқ полды** – некогда было (что л. сделать).

Маңзайа – часто, при первой же возможности.

Маттап – пристально, внимательно; весьма, очень: **маттап көртирлер** – они внимательно смотрели.

Матыр пол – *зд.* быть смелее: **матыр полаар** – будьте смелее, мужайтесь.

Мекке – обман, хитрость.

Меккеге кир – войти в обман, обмануться.

Меккелеткени: кижини меккелеткени – коварство.

Менчи – почтительный поклон (при встрече, прощании); **менчи сал** – поклониться, отдать почтительный поклон.

Мна – вот; **мна бо, мна по** – вот эта (это, этот).

Мөзүк – высокий; **мөзүги** – высота (чего л.).

Мөңүс – слабый, немощный; немощь: **мөңүзибисти Позыңа алынды** – Он взял на Себя наши немощи.

Муң – тысяча.

Мүн – садиться верхом: **мүнип парды** – ехал верхом.

Мыны – это, вот это.

Н

Наа – новый;

Наа Чөп алышқаны – *зд.* Новый Завет.

Наақ – щека: **оң наағыңа шапқан кижиге** – человеку, ударившему тебя по

правой щеке.

Найна – винить, обвинять (в чём л. кого л.); **найнағаны** – обвинение.

Нақлап айт – зд. произносить всуе, понапрасну.

Нан – вернуться, возвратиться (назад, восвояси; домой).

Нана тўш – отречься: **Пётр ўш қада Менең нана тўжер** – Пётр три раза отречётся от Меня.

Нандра – обратно, назад.

Нандыр – вернуть, возвратить назад (что л., кого л.).

Нанчы – друг, приятель.

Нанчы – давить (виноград); толочь.

Насиле – еле еле, с трудом, кое как.

Небе – предмет, вещь; нечто.

Нег – побеждать, победить.

Негиб ал – победить (кого л.).

Нег тур – побеждать (всегда).

Нек, инек – корова.

Немиш – корм.

Нўг – шерсть (овечья).

Ныңнақ – 1. лёгкий (по весу); 2. не тяжёлый (труд).

Ныңнат – 1. делать легче (по весу); 2. облегчать (труд).

Няяк – младенец.

О

Обал – 1. беда, испытание, происшествие; 2. зд. наказание (за грехи): **обал тўш** – получить наказание, горе, разрушение; **обал тўжўр** – послать наказание (на кого л.).

Оғлу – сын (чей л.): **Қудайдың Оғлу** – Сын Бога.

Одағ – шалаш.

Одуң – дрова, поленья.

Одур – садиться.

Одурт – садить, посадить: **тўрмеге одуртты** – посадил (кого л.) в тюрьму.

Ойуқ – отверстие (рукотворное), дыра.

Ойуқта – сделать отверстие.

Ол – 1. он, она, оно; 2. тот, та, то.

Олоқ – 1. тот же, та же, то же; 2. тут же, сразу же.

Оң – правый, правосторонний.

Оң – удача: **оң шықты** – выпала удача, получилось удачно.

Оодыл – быть разрушенной.

Оол, оғлу – 1. парень; 2. сын (см. **Оғлу**).

Оорла – воровать, красть.

Он – десять; **он ийги** – двенадцать.

Оорлар: **оорлар кереги** – кража, воровство.
Ора – яма.
Орал сал – быть закутанным, в пеленах.
Орам – улица.
Орап сал – запеленать, спеленать.
Орғақ – серп.
Орнаш – менять (деньги).
Орнашчаң – меняющий: **ақча орнашчаң киж** – меняла.
Орун – сиденье, место; скамья.
От – огонь; **от сал** – разводить огонь.
От – трава.
Отта – пастись, есть траву.
Отчы: **отчы оол, отчы оғлу** – самый младший сын; **отчы туңма** – самый младший брат.
Ошқан – целовать.
Ошқаш – как, подобно.

Ö

Öдүк – *зд.* обувь: **өдүгиң шурт** – сними обувь свою.
Öдүр – убивать; **өдүргени** – убийство.
Öдүрер: **кижи өдүрер кереги** – убийство.
Öдүрер эт – хотеть убить.
Öдүрил – быть убитым.
Öдүр сал – убить.
Öдүшке – в долг: **өдүшке сура** – просить в долг, занять (что л.); **өдүшке пер** – дать в долг; **өдүшке пергенибисти пис та таштарбыс** – и мы простим должникам нашим; **өдүшке ал** – брать в долг; **өдүшке алғаныбысты ташта** – прости нам долги наши.
Öжүн ал – мстить, отомстить.
Öзальнаң – отдельно (от всех), наедине (с группой людей).
Öзе бер – стать (начать) расти.
Öзере – друг другу, между собой: **өзере сураштылар** – спрашивали друг друга, недоумевали.
Öзүм – растение.
Öксүс – сирота; вдова: **өксүс қалған эпчи** – овдовевшая жена.
Öкпелен – гневаться, выражать гнев, сильное раздражение.
Öл – умирать.
Öлгенинче – вплоть до самой смерти (кого л.).
Öлең – трава.
Öл пар – умереть.
Öлүм – смерть; смертный: **өлүм ачыйы** – смертная тоска.

Өнеттин – специально, особо; специальный, особый: **өнеттин керек** – зд. особое служение.

Өң – цвет.

Өңниң – цветной, разноцветный.

Өөн – главный, основной, столичный: **өөн тура** – столица.

Өргези – дворец; храм (чей л.): **Қудайдың Өргези** – Храм Господень, Божий Храм; **қаанның өргези** – царский дворец.

Өргүн – радоваться.

Өргүнип – радуясь, с радостью.

Өреги өрегизи – зд. небо.

Өредағы – верхний, тот, что на самом верху (чего л.).

Өрте – сжигать.

Өртчең кереги – всеожжение.

Өс – расти.

Өске – другой, оставшийся (не названным); **өскелери** – остальные.

Өсте – стонать.

Өстир – растить.

Өсчиған – растущий.

Өөр – стадо: **шошқалар өөри** – стадо свиней.

Өрген – зд. кол.

Өчеш – ненавидеть (кого л.); мстить (кому л.).

Өшкүчек – козлёнок.

Өштү – спина.

Өштүғ – враг; вражеский: **өштүғ кижі** – враг.

П

Пағлап сал – привязать.

Пажында – через (время): **четти күн пажында** – через семь дней; **тем пажында** – через некоторое время; **ўр тем пажында** – по прошествии долгого времени.

Пажыр – поклоняться (духам, божествам; почитаемым людям).

Пажыра бер – поклониться (чему л., кому л.).

Паза – и ещё; и.

Паза, пазағы – следующий.

Пазоқ – снова, опять, ещё.

Пазыл – быть написанным, быть описанным.

Пай – богатый.

Пайа – ранее упоминаемое (что л.); давеча бывшее (что л.).

Пайағы – ранее упоминаемый (человек, предмет).

Пайоқ – давно уже.

Пайы – богатство (чего л., кого л.): **ол чердиң пайы тоозылбас түгенмес** –

богатство той земли бесконечно и неисчерпаемо.

Пақ – слава, величие; хвала: **Улуғ Қаан – меең пағым** – Господь – моя слава; **Қудайдың пағынма чарығынма толдырар** – будет полниться сиянием и славой Бога.

Пақта – хвалить, восславлять, прославлять.

Пақтығ – достойный славы; прославляющее (слово).

Пала – ребёнок, дитя; **паллар** – дети.

Палал – обзаводиться детьми, плодиться: **палалып көптелаар** – плодитесь и размножайтесь.

Палғаш – 1. глина; земля; 2. грязь.

Палығ – 1. рана; 2. язвы; проказа: **чазылбас палығлығ кижі** – прокажённый, болеющий проказой (букв. с незаживаемыми язвами).

Палық – рыба.

Пар – идти, уходить; **кижиге пар** – выходить замуж; **кижиге парғалақпым** – я ещё не замужем.

Пара бер – отправиться (куда л.).

Парасқан – бедняжка (сожаление).

Парата – ворота, калитка.

Парчазы – все: **лар парчазы** – они все; **пис парчазыбыс** – мы все.

Парчын – 1. каждый, всякий; 2. все, всё: **парчын небелер** – всё, все предметы; **парчын кижі** – все люди; каждый; **парчын пар чүреғиңме көөлен** – возлюби всем своим сердцем.

Парыбыс – уйти.

Пас – 1. давить, наступать (потоп); 2. заглушать (рост растения); 3. писать.

Пас тур – продолжаться (о потопе).

Пашқой – молиться: **турып пашқойды** – стоя молился.

Пашқой сөс – молитва.

Паш пил – властвовать, управлять (чем л., кем л.).

Пашқа – другой, иной; **пашқа пашқа** – разные (виды), разновидности.

Пашқазы – другой, второй (из двух, из нескольких).

Пашпилгени – власть: **Қудайдың Пашпилгени** – зд. Царство Божие.

Пашпилеечи – 1. владыка; 2. правитель (какой л. земли).

Паштақ – колос.

Паштап – сначала, в самом начале, прежде всего.

Паштапқы – первый.

Паштапқызы – начало начал; самый главный: **сөспектеринен паштапқызы** – самая главная из заповедей.

Паштық – предводитель; управляющий; глава (чего л.).

Пег – князь; зд. вельможа; **улуғ пег** – князь; великий князь.

Пеги – крепость (чего л.): **пұт турғанының пегин пилерге** – чтобы узнать крепость его веры; **Улуғ Қаан – меең пегим** – Господь – моя крепость.

Пек – крепкий, твёрдый, устойчивый.
Пекте – закрывать на запор, запирать.
Пектеп сал – запереть (дверь).
Пек тут – чтить, крепко помнить (заповеди).
Пелне – готовить, приготавливать.
Пелнеп пер – приготовить, подготовить (что л. кому л.).
Пелнеп сал – приготовить (зд. пищу).
Пер – давать, отдавать.
Пере бер – отдать, передать.
Перил – даваться, быть данным (кем л. кому л.).
Персте – километр.
Пече – старшая сестра; тётя.
Пеш – пять; **пежинчи** – пятый.
Пий – чиновник; сановник; начальник.
Пил – понимать, знать (что л.): **терең пиле берди** – стал понимать глубоко.
Пилги киж – зд. мудрец волхв.
Пилдир – дать знать, обнаруживать.
Пилдирт: пилдиртип көргүссиннер – пусть показывают, обнаруживают, дают знать (о чём л.).
Пилеечи киж – мудрец, многознающий человек.
Пилиб ал – понять.
Пилиштиг – понятно, ясно.
Пил тур – обладать знанием.
Пир – один; **пир пир киж** – кто то; **пир қада** – однажды, как то раз.
Пирси – один (из двух, из нескольких).
Питик – петух.
Пичен – сено: **пичен салчаң чер** – зд. ясли, кормушка для скота.
Пичик – 1. книга; 2. Священное Писание, Библия (зд. книги Ветхого Завета).
Поғда – большой, крупный.
Пожат – отпускать, освобождать.
Пожат сал – погубить, стубить.
Позы – сам; **пос поэңны** – сам себя; самого себя.
Поэңның – свой.
Поэңа – к себе самому; **пос поэңа** – к себе самому.
Пол – быть; находиться; **ползын** – пусть будет (что л.).
Полба – не иметь возможности (что л. сделать): **танып полбады** – не смог узнать (кого л.).
Полбас – невозможность (что л. сделать); **қарчы нан полбас пол парды ларға** – им невозможно стало вернуться назад (букв. назад вернуться им не стало возможности).
Полған на – первый же (случившийся, попавшийся): **полған на суббот**

күнде – в первую же субботу.

Пол пар – стать; превратиться (во что л., в кого л.).

Польш – помогать.

Польш тур – всегда и охотно помогать.

Пондыр – душить; **азып пондыр** – повесить (казнить).

Понынмыс – повеситься.

Пораан – буря, шторм: **пораан шабысқанда** – когда разразился шторм.

Порас – сумерки.

Пос постары – сами по себе, собственными усилиями; **пос позы** – сам по себе.

Пош – свободный, не занятый.

Пөл – делить.

Пөлгү – знак, примета.

Пөле – делить (целое) на части: **элигдең пөлеп, одурттылар** – их посадили по пятьдесят человек.

Пөлүк – 1. *зд.* область (государства); 2. часть, раздел (книги).

Пөлүл – делиться.

Пөлүн – притворяться, лицедействовать.

Пөлүн пар – разделиться, потерять целостность.

Прее – какойнибудь.

Преде – какнибудь, в какое то время, иногда.

Пуға – *зд.* вол.

Пророк – пророк.

Пулған – быть в смятении: **қалық пулғанып қазырлаған тем** – время народного мятежа (*букв.* время смятения и буйства народа).

Пулғат – 1. смешивать, перемешивать; 2. сеять смуту, замешательство: **сағыштарын пулғадып** – приведя (их) в замешательство; **қалықтың сағыжын пулғат чөрча** – Он сеет смуту в народе.

Пулут – облако.

Пуралығ – виновный.

Пурлуқ – захлёбываться (водой), тонуть.

Пурлуқтыр – топить (в воде).

Пурнада – сначала, в первую очередь.

Пурнап – впереди всех: **пурнап ыс** – отправить вперед; отправить на разведку; **пурнап пар** – идти впереди всех; идти и разведать.

Пурунғу – древний; древность.

Пүдүр – строить, воздвигать; создавать.

Пүдүрчи – строитель.

Пүт – верить (кому л., во что л.); **пүтпес** – неверящий, неверный; **пүт тур** – твёрдо верить (кому л.).

Пүт пар – воплотиться, сотвориться, сбыться, исполниться: **парчын пүт**

парар – всё исполнится, сбудется.

Пырғы – *зд.* труба (музыкальный инструмент).

Пырғыла – трубить.

Пырлаш – трястись (от страха).

Пыш – зреть (о хлебе).

Пыш пар – созреть (о хлебе).

Пышқы – факел: **көйчиған пышқы тудунды** – он держал горящий факел.

С

Са – 1. да; 2. не так ли, не правда ли.

Саара – по направлению (к чему л.).

Сабақ – стебель (колоса).

Сағ – *зд.* собирать (ягоду, плоды).

Сағыш – 1. сознание, душа: **ийги сағыштығ кижі** – лицемер (*букв.* человек, имеющий две души, два сознания); 2. разум, ум: **сағыш чоқ кижі** – глупый человек; 3. мысль.

Сағышқа кир (кел) – 1. вспомнить (кого л., что л.): **Ной Құдайдың сағыжынға кирди** – Бог вспомнил о Ное (*букв.* Ной вошёл в сознание Бога); 2. опомниться, прийти в сознание.

Сағышта тут – помнить (что л., кого л.): **Құдайдың сөспектерін сағыжында тутты** – (он) помнил Заповеди Божии (*букв.* Заповеди Божии держал в своем сознании).

Сағышқа салын – запомнить (что л., кого л.): **сағыштарыңа салынаар** – помните (*букв.* положите в своё сознание).

Садыб ал – купить (что л.).

Садығчы – *зд.* купец.

Садып пер – 1. продавать (что л., кому л.); 2. предавать, передавать (кого л.) его врагам за плату.

Садып перибис – 1. продать (что л. кому л.); 2. предать, передать (кого л.) его врагам за плату: **Мени садып перибизер кижі чағынап келча** – уже близко предающий Меня.

Садыш – торговаться; торговля.

Сайа: полған сайа чилеп – как прежде; **күн сайа** – каждый день.

Сайал – разбираться (по частям), рушиться.

Сақ пол – *зд.* быть бдительным, не смыкать глаз.

Сақта – ждать, ожидать.

Сала – ветка, ветвь.

Сала бер – положить, проложить (путь).

Салған – *зд.* установленный, утверждённый (закон, традиция, обычай): **абаларыбыс пурунғуда салған чозағы** – обычай (традиция), нашими предками установленный в древности.

Салғын – ветер: **салғын шапча** – ветер дует.
Сал сал – положить.
Салтым – пол (помещения).
Сан – число; численность: **саны чоқ санның** – бесчисленный, множественный; **санын санарға** – сделать перепись (чего л.).
Сана – 1. считать (число); 2. хотеть, желать (что л., кого л.); 3. задумать (что л.).
Санан – думать про себя, размышлять, раздумывать.
Сананыб ал – задумать (что л. сделать).
Сананыбыс – решить (что л. сделать).
Сарна – петь.
Сарнаш – петь хором, вместе.
Сарын – песня.
Сат – продавать.
Сат сал – продать.
Себис – жирный, тучный: **торбақтың себизин таллаб алаар** – выберите жирного телёнка.
Серки – плясать.
Силги – трястись, сотрясаться: **чер үстү силгиле берди** – земля стала сотрясаться.
Силгит – трясти, сотрясать: **силгида берди** – стал сотрясать.
Силиғ – красивый, прекрасный, видный.
Соғада – тут же, не мешкая, сразу же.
Соқ – закалывать, забивать, убивать.
Сол – левый, левосторонний.
Соо чаны – корма (лодки): **кебениң соо чанында** – на корме лодки.
Сооба – вслед за (кем л.): **ааң сооба параар** – идите вслед за ним.
Сооқ – холод, стужа, мороз; холодный; холодно.
Сооны – после, потом; за (кем л.): **меең соонымда** – после меня, за мной.
Соонда – 1. потом; 2. после (чего л.).
Сор – сосать.
Сөс – слово; **сөс пер** – дать слово, обещать; **сөс уқ** – слушаться; послушаться, подчиниться.
Сөспек – зд. заповедь (Божия).
Сөспекте – заповедовать: **сөспектеп перген** – данный в заповедях.
Сөөк – зд. тело, труп; **өлген сөөк** – мёртвое тело.
Стене – стена.
Суғ – 1. вода; 2. река.
Суқ – положить подальше, спрятать.
Сура – спрашивать, просить.
Сураш – спрашивать.

Суста – сверкать.
Сүме – приём борьбы, хитрость, обман.
Сүмелен – действовать хитростью, обманом.
Сүр – гнать, выгонять, прогонять, изгонять.
Сүрдир – быть гонимым, изгоняемым.
Сүрибис – прогнать, выгнать, изгнать.
Сүрне – *зд.* призрак, привидение.
Сүрүш – догонять (кого л.).
Сүрүшчи – гонец.
Сый – подарок, дар; **сый қайралы** – *зд.* награда.
Сыйла – приносить дар, дарить.
Сықта – рыдать; **ылғап сықта** – плакать навзрыд.
Сын – 1. *зд.* тело, стать; 2. рост.
Сындыр – ломать, приводить в негодность; рушить, обрушать.
Сыннығ: чақшы сыннығ – статный, хорошо сложенный (телом), рослый.
Сыраңай – сразу же, тут же, сей же час.
Сырық – жердь, палка.

Т

Табак – пища, еда, продукты.
Таб ал – найти; придумать.
Табыл – найтись, обнаружиться: **читкен полған оғлум ам мна табылды** – пропавший было сын мой вот нашёлся.
Тавар, табар – товар; материя.
Тағра – чинить, подшивать: **ағларын тағраптырлар** – они чинили свои сети.
Тазыл – корень.
Тажып аппарат – везти верхом, на себе (товары).
Тайақ – посох; палка.
Тайылғы – место для жертвоприношения, жертвенник.
Талабыс – разорвать, разрывать.
Талай – море.
Талаш – спорить, отстаивать своё мнение.
Талла – выбирать, избирать.
Таллаған – избранный: **таллаған кижі** – избранный (Богом) человек;
таллаған қалық – избранный (Богом) народ.
Таллаб алған – избранник (Божий), *зд.* Помазанник, Мессия, Христос.
Там – вкус (чего л.).
Таны – узнавать (кого л.).
Таныб ал – узнать (кого л.).
Таныбан қал – не узнать, не признать (кого л.).

Таң – рассвет, заря: **таң атты** – заря занялась.
Таңзын – удивляться, дивиться, поражаться.
Таңзыныштығ – удивительный, поразительный.
Таңма – 1. знак; 2. печать: **чүстүк таңмазы** – (царский) перстень с печатью; 3. знамение: **таңма көргүс** – показать знамение; **таңма эт** – сотворить знамение.
Тап – 1. находить; придумывать; 2. наказывать (Бог):
Қудай табар – Бог накажет.
Тарал – расходиться, распространяться.
Таралыбыс – разойтись, распространиться.
Таралыш пар – расселиться.
Тарт – тянуть; протягивать.
Тарын – сердиться от обиды; обижаться; **тарынманы тарынды** – он разгневался, негодовал.
Таш – прибывать, разливаться (вода во время половодья); **ташқан суғ** – прибывшая вода.
Ташқар – пространство снаружи дома, жилища; **ташқарда** – на улице, во дворе.
Таш пар – прибыть (о воде), выйти из берегов (о реке, озере).
Ташта – 1. бросать, бросить; 2. *зд.* простить (грех).
Те: теди – он сказал; **тедим** – я сказал; **ноо да тебен туртыр** – стоял и ничего не говорил.
Тег – касаться (чего л.), дотрагиваться (до чего л.).
Тегелек – *зд.* колесо.
Теген – простого происхождения (человек).
Тегри – небо.
Тегридағы – небесный, находящийся на небе:
Тегридағы Аба – Отец Небесный.
Тегри қуры – радуга (*букв.* пояс неба).
Тежик – отверстие, дыра.
Тезе – а, но (*союз*):
Ол тезе – но Он.
Тем – время, пора.
Темне – мерить, измерять.
Тен чөр – блуждать (где л.).
Тең – равный (кому л.) по положению, по достоинствам, сопоставимый (с кем л.): **мен ааңма тең кижі педим** – разве я равен ему по положению; **тең улуғ** – равный по важности.
Теңне – сравниться (с кем л.).
Тең пол – сравниться, быть равным (кому л.).
Тептеген – напрасно, без серьёзной причины.

Тер – пот, испарина: **тери қан чилеп черге шурлап ақ түйшти** – Его пот капал на землю, как кровь.

Терең – глубокий: **терең сағыштығ** – мудрый, глубоко мыслящий.

Терле – потеть.

Тес – 1. сбегать, убежать (от кого л.), спастись бегством; 2. избегать (кого л.): **аанаң теспе** – не избегай его.

Тескере – наизнанку, наоборот: **тескере айланмыс** – вывернуться наизнанку; **қыйалдаң тескере айланмыс** – развратиться от греха.

Тижи – 1. женщина; 2. самка; **тижи кижі** – женщина.

Тизелен – стать на колени.

Тиккен – сшитый.

Тил – язык: **тили шежил парды** – он стал говорить (букв. язык его развязался).

Тилаас – 1. весть, новость: **Ақ Тилаас** – Благая Весть; 2. смысл (чего л.): **төй сөстиң тилаазы** – смысл притчи.

Тилаасчы – вестник, глашатай.

Тиле – искать.

Тилишчи – переводчик.

Тириғ – живой: **тириғ тыннығлар** – живые существа; **кем да тириғ қалбас** – никто не останется в живых, не уцелеет.

Тоғра – 1. напротив; 2. против (кого л., чего л.): **тоғра айт** – прекословить, возражать; **тоғра пар** – выступать против (кого л.), противиться (чему л., кому л.); **тоғра эт** – действовать против (кого л.), противиться (чему л., кому л.), нарушать (что л.).

Той – 1. пир; 2. свадьба: **той сал** – устраивать пир; устраивать свадьбу.

Тоқта – останавливать (что л., кого л.).

Тоқтабан – без остановки, непрерывно.

Тоқтан – останавливаться.

Тоқтат – велеть остановиться, останавливать (кого л.).

Толдыр – наполнять, заполнять (какое л. пространство).

Толқуғ – волна.

Тол пар – переполниться.

Тон – 1. одежда; **тон азақ** – одежда; 2. шуба.

Тооза – всё, полностью: **чадығ тооза** – всю жизнь.

Тоозыл – прекратиться, закончиться.

Тоозылбас: тоозылбас чадығ – *зд.* вечная жизнь.

Тоозылбас түгенмес – *зд.* вечность, неисчерпаемость.

Тоола – *зд.* уважать; **улуғ тоола** – почитать.

Тоолабан пар – перестать уважать.

Тоостыр – насыщать (пищей); утолять (жажду); насыщаться.

Тор – рубить (дрова).

Торғу – шёлк; шёлковый.
Торыб ал – нарубить (дрова).
Төберги – нижний; тот, что внизу (чего л.).
Төгүл – проливаться.
Төжек – постель.
Төзи – основа (чего л.): **эм төзи** – основа, фундамент дома; **ағаш төзүнге келди** – подошёл к дереву; **тағдың төзи** – подножие горы; **чозағыбыстың төзи** – основа наших законов, традиций.
Төл – 1. семья, фамилия; 2. потомство.
Төле – платить; отдавать деньги (за что л.).
Төө, төө мал – верблюды.
Төөй – подобный, точно такой же; пара:
Позыңа төөй – подобный Себе Самому; **четти төөйдең** – по семь пар;
төөй пол – быть подобным (кому л.).
Төөй сөс – притча, иносказание.
Төөйле, төөйлеп айт – говорить притчами: **үренчи үрен салғаныңға төөйлеп айтқаны** – притча о сеятеле.
Төөнче – до, вплоть до (чего л.).
Төрт – четыре; **төртінчи** – четвёртый.
Төш – грудь: **төштерин шабындылар** – они били себя в грудь (выражая скорбь).
Тубан – мгла, туман.
Туғ – рожать.
Туғла – заволакивать, затмевать: **пулуттарба черди туғлағамда** – когда Я заволочу землю облаками.
Туғыб ал – родить.
Тудуғчы – *зд.* разбойник.
Тудун – держать себя в руках, сдерживаться.
Туза – польза, важность, нужность, необходимость.
Тузалан – использовать, применять.
Туйуқ – цельный, совершенный (человек):
Тегридағы Абазынға тең туйуқ кижі ползар – будьте так же совершенны, как Отец ваш Небесный.
Тун: тун пала – первенец.
Тунчуқ – клюв.
Туңма – младший брат; младшая сестра.
Тура – город.
Турғус – поставить; поместить.
Тус – 1. соль; 2. (полезная, важная) суть, сущность: **слер – чер тузы полчызар** – вы – соль земли.
Тут – 1. держать, задерживать, удерживать; 2. держать, содержать,

управлять, обеспечивать.

Түбү – дно (моря).

Түгези – всё: **кижи қалбан – түгези** – все до одного.

Түдүн – 1. дым; 2. дымить, воскурять.

Түже – видеть (сон): **түш түжеди** – (он) видел сон.

Түжеген – виденный во сне.

Түжери(м)де – во сне (моём); **түжеринде** – во сне (его).

Түжүр – бросать (вниз); спускать (вниз); **қыйалға түжүр** – вводить в грех, соблазнять; толкать на преступление.

Түжүр сал – бросить (вниз).

Түк – шерсть.

Түн – ночь.

Түрме – тюрьма, застенки, темница.

Түш – спускаться, опускаться; падать; **қыйалға түш** – впасть в грех, грешить; **суға түш** – тонуть.

Түш – сон: **түш түжеди** – (он) видел сон.

Түш пар – упасть.

Түш (тем) – полдень.

Тыла – бурьян, заросли.

Тын – дух; душа.

Тынан – отдыхать.

Тынның небе – живое существо (не человек) (букв. существа, имеющие душу).

Тыыт – укреплять, делать крепче (дух кого л.): **тынын сағыжын тыытты** – он укреплял (его) дух.

У

Уғаачы – внимательный слушатель (кого л.); беспрекословный исполнитель.

Уғуза айт – объявлять; проповедовать (что л.).

Уғусчы киж – зд. проповедник: **шынын уғусчы киж** – проповедник правды.

Уғыб ал – услышать.

Ужы: ужы пажы чоқ – бескрайний (земля); неопределившийся (человек).

Уйадын – стыдиться (кого л., чего л.).

Уйат – стыд, совесть: **уйаттары чоқ пол партыр** – они потеряли стыд и совесть; **уйады чоқ полғаны** – наглость, бесстыдство; **уйады чоқ киж** – человек, потерявший совесть, отвергнувший волю Бога.

Уйаттыр – стыдить.

Уйғу – сон: **уйғуға пастырбан одураар** – не спите (букв. сидите и не позволяйте сну овладеть вами).

Узу – спать.

Уқ – 1. слушать; 2. слушаться: **сөзин уқты** – слушался, подчинялся, повиновался (кому л.); **Ааң сөзин маттап уқ чөрди** – он был предан и послушен Ему.

Уқпан сал – ослушаться, не послушаться: **сөзин уқпан салдылар** – они ослушались (Бога).

Улуғ, улуй – 1. большой, великий; 2. взрослый, опытный, многознающий; 3. старший (сын): **оолларының улуйы** – старший из сыновей.

Улуғ: улуғ сананғаны – гордость.

Улуғла – превозносить, оказывать почёт.

Улуғлары – старейшины, знать (народа, страны).

Улчак – крошка (хлеба).

Уннаттыр – давать возможность узнать, знакомить.

Улуйы – старший, главный: **аны улуйынға тутты** – назначил его старшим; **кебениң улуйы** – старший на корабле, капитан.

Уңна – знать.

Уңнаб ал – узнать, выведать, проведать.

Уңнаттыр – давать знание (о чём л.), научать, учить; дать знать (о чём то).

Ур – лить; сыпать.

Ураза – пост: **ураза тут** – поститься.

Урун – ввергнуться во что л.: **чабалға урунмайын теп, пашқойаар** – молитесь, чтобы вы устояли перед злом.

Усқан кел – проснуться.

Усқат – будить (кого л.).

Учуқ – летать: **тегриде учуғып чөрчен қуштар** – птицы, летающие в небе.

Учуғып түш – слететь вниз (о птицах).

Ў

Ўдре – 1. навстречу (кому л.): **ўдре салғын** – встречный ветер; 2. напротив (кого л.).

Ўзе: ўзе тарт – разрывать.

Ўзўттир: тынын ўзўттирип ўлерге – отдать свою жизнь (букв. умереть, позволив убить себя).

Ўзўл пар: Ааң тыны ўзўл парды – Он скончался (букв. душа Его оборвалась).

Ўле – раздавать; распределять: **ақчаны чоқ кижилерге ўлеп пер** – деньги свои раздай нищим.

Ўлеш – делить между собой.

Ўлўш – 1. доля: **небе малымнаң меең ўлўжимни перзең** – дай положенную мне часть наследства (долю твоего имущества); 2. доля, судьба: **пашқа ўлўжимни ўлезең** – дай мне иную судьбу.

Ўлўштен – разделить (что л.) между собой поровну: **ўлўштенип ижаар** –

разделите между собой и выпейте.

Ўн – голос: **ўн да пербенча** – не подаёт и голоса; **ўн шығарбан турды** – он ничего не отвечал.

Ўн салып – громко, что есть силы (кричать).

Ўреп пар – прийти в негодность.

Ўргедиг, ўргедий – учение.

Ўргедигчи – учитель, *зд.* равви.

Ўрген – учиться.

Ўргенчик – ученик; апостол: **ўргенчиктери** – Его ученики.

Ўргет – учить.

Ўрен – 1. семя; 2. плод: **ўрен пер** – давать плоды.

Ўренниғ – имеющий семя, дающий плод, могущий размножаться.

Ўс – рвать, срывать, вырывать.

Ўскер – глухой, не слышащий.

Ўстү – верх, поверхность (чего л.).

Ўстүнде – на самом верху (чего л.), на поверхности (чего л.): **чер ўстүнде** – на земле, на поверхности земли.

Ўстүнче: суғ ўстүнче – по поверхности воды.

Ўш – три; **ўжинчи** – третий.

Ч

Чабал – *зд.* зло, несправедность, недостойность; **чабал эт** – совершить зло (по отношению к кому л.); **чабал қылықтары** – зло, злые поступки; **чабал сағыштар** – злые помыслы; **чабал сананғаны** – дурное мнение (о ком л.); **чабал чөр** – жить несправедно, недостойно.

Чабал көр – ненавидеть.

Чабаланғаны: кижиге чабаланғаны – подлость.

Чабаллап: чабаллап айтқаны – сквернословие; **чабаллап** – со злобой.

Чағ – идти (о дожде).

Чаға бер – стал лить (дождь).

Чағда – соглашаться (с чем л.); **чағдабады** – не соглашался (что л. сделать).

Чағдыр – насылать (дождь).

Чағын – близкий.

Чағына – приближаться: **чағынап пас келчиғанында** – когда (он) приближался; **чағынап кел** – подойти близко.

Чағын пол – 1. быть близким; 2. быть в общении (с кем л.).

Чағыс – один единственный.

Чағысқа – уединённо.

Чада бер – начать жить.

Чажын – прятаться, скрываться (от кого л.); **чажынып эт** – делать (что л.) скрытно, тайно.

Чажыт – тайное, тайна: **чажыт небе** – нечто тайное.

Чаза – наряжать; украшать.

Чазағ – пешком.

Чазыл пар – излечиться, стать здоровым.

Чайа – создавать, творить.

Чайаған – сотворённый.

Чайал – быть сотворённым; быть рождённым.

Чайал пар – создаться, возникнуть.

Чайап сал – создать, сотворить.

Чайат – произвести (что л.).

Чайачы – Бог Творец, Создатель (сего мира).

Чайы – расстилать, раскладывать.

Чайғы – лето; летний.

Чаккийле – цвести (цветами).

Чақшы – *зд.* добро.

Чақшызы – 1. великолепие, красота (нравственная и телесная); 2. самое лучшее (из чего л.); 3. благодать.

Чақшыларың – *мн.ч.* от

Чақшызы.

Чақшылығ – добрый, несущий добро, благой; *зд.* благодатная, имеющая благодать.

Чалан – наняться (на работу): **шошқалар қадарарға чаланды** – он нанялся пасти свиней.

Чалаң, чалаң чер – *зд.* пустыня.

Чалбақ – плоский; **чалбақ таштар** – плоские камни.

Чалған – умолять, упрашивать.

Чалчы, чалчы кижі – слуга, прислуга; служащий, работник (наёмный).

Чан – сторона: **ол чанында** – на той стороне (моря, реки).

Чап – закрывать; покрывать, осенять: **Өре Турған Қудайдың кўжи сени чабар** – сила Всевышнего осенит тебя.

Чаптырған – был покрыт (чем л.).

Чапшын – прилипать, прилепиться.

Чара: чара тала – разрывать (надвое), порвать; **чара шап** – разбивать.

Чарабас – 1. нельзя, запрещено; 2. не годный, не подходящий (для чего л.): **чарабас небе** – дурное, нехорошее.

Чарар – подходящий, соответствующий.

Чарат – 1. благоволить, иметь хорошее расположение (к кому л.); 2. одобрить, разрешить (что л. делать); 3. признать, принять; 4. утвердить; дать право (совершать что л.).

Чаратпан сал – отвергнуть.

Чараш – совершенный, безупречный, гармоничный; красивый.

Чараштыр – мирить, умиротворять.
Чараштыраачы – миротворец.
Чарғы – суд; **чарғыға түжер** – будет осужден, наказан.
Чарғыла – судить; осудить.
Чарғычы – судья: **чарғычы орунға одур салды** – сел на место судьи.
Чарла – проповедовать, провозглашать: **чарлап чөрди** – ходил проповедовал.
Чарыдып айт – истолковывать (сон).
Чарық – 1. свет: **чарық пол парзын** – да будет свет; **слер – по чердиң ақ чарығы полчызар** – вы – (праведный) свет (этого) мира; 2. мир, белый свет: **по чарықта** – на этом свете, в этом мире.
Чарыл – разделять; разделяться, быть разделённым.
Чарыт – светить, освещать.
Чарытқыш – светильник, лампада.
Чарытчыған – светящий, освещающий.
Час – час (время).
Час – лечить.
Чат – жить: **чада берди** – стал жить.
Чат қалар – останется, достанется.
Чаттыр – поселить.
Чачық – цветок: **ажылған чачық** – распутившийся цветок.
Чашқа: по чашқа – навсегда.
Чедер – достаточно; хватит.
Чедиб ал – догнать (кого л.).
Чемис – фрукт, фрукты; фруктовый.
Чепсен – собираться (что л. делать).
Чер – 1. земля; 2. место.
Чес – медь; медный.
Честек – ягода, плод; ягодный.
Честекте – покрываться ягодой, плодами; давать ягоду, приносить плоды (о растении, дереве).
Чет – прибыть, достичь (место); **Маға четти** – *зд.* Мне невмочь терпеть, переносить (существующее зло).
Четти – семь; **четтинчи** – седьмой.
Четтире – до конца, до цели.
Чи – есть, питаться.
Чиибис – съесть.
Чилеп – как, словно: **паш пилеечи чилеп үргетча** – учит как имеющий власть.
Чиеш – пища, еда; **чиеш табақ** – пища, еда; **чиеш салаачы** – *зд.* управляющий теми, кто подает пищу (фараону).

Чобаш – кроткий.

Чобаш: чобаш пол – быть смиренным, подчиняться кому л.

Чода – голень.

Чозақ (Кудайдың) – Закон, установленный Богом (основу Закона составляют заповеди Божии).

Чозақ – традиции, обычаи; формы поведения, манеры: **кижи салған чозақтары** – традиции, обычаи, установленные людьми, человеческие заповеди, человеческие предания; **чақшы чозаққа үргедип** – научив хорошим манерам.

Чойла – лгать, врать; **чойлаған көреечи полба** – не будь лгушим свидетелем, не лжесвидетельствуй.

Чойлағанче қарала – клеветать.

Чоқ – нет: **сен чоқта** – тогда, когда тебя не было (дома).

Чоқ эдил – быть уничтоженным.

Чоқ эт – уничтожать, устранить.

Чол – путь, дорога.

Чон – народ, народность; **чон қалық** – народ, нация.

Чооқта – рассказывать.

Чооқтап пер – рассказать.

Чорукта – *зд.* путешествовать, странствовать.

Чөйге чөр – прелюбодействовать, блудодействовать; изменять (жене, мужу).

Чөп – 1. совет, согласование; **чөп переечи** – советник; **чөп ал** – получить совет; 2. решение; **чөп шығардылар** – (они) вынесли решение; 3. *зд.* завет, договор, договоренность; **чөп тут, чөп тут сал** – заключить завет (с кем л.): **сееңме Мен чөп алыш саларым** – с тобой Я заключаю завет Мой; **чөпке кир** – согласиться (с кем л.); договориться (с кем л.).

Чөр – 1. ходить, ездить, перемещаться; 2. жить.

Чуқ – смола.

Чуқта – смолить, осмолить.

Чун – мыть.

Чурт – имение, владение, земля.

Чүзип чөр – плавать (о рыбе и др.): **суғда чүзип чөрчең тынның небелер** – живые существа, живущие в воде (рыбы и водные пресмыкающиеся).

Чүрек – сердце; **чымчақ чүректиғ** – милосердный.

Чүс – плавать (одному, без лодки).

Чүс – сто; **чүс чыл** – столетие.

Чүс – лицо; **чүзи силиғ полды** – его лицо было красивым.

Чүстүк – перстень: **ааң қолынға чүстүк суғаар** – оденьте ему на руку перстень.

Чүче: чүче полғанда – через некоторое время, немного погодя.

Чығ – 1. собирать, копить; 2. убирать, прятать; хранить; 3. хоронить.
Чығ сал – 1. собрать, скопить; 2. прибрать, спрятать, сохранить; 3. похоронить, схоронить.
Чығыл – ронять, сваливать.
Чығылдыра: чығылдыра түжүр – низложить.
Чылан – змея; **чылан курттар** – *зд.* мелкие животные.
Чылтра – блеснуть.
Чылтыс – звезда.
Чымчақ – мягкий; **чимчақ чүректиғ** – милосердный.
Чымчат – сделать мягким, смягчить (сердце).
Чырға – есть вдоволь, пировать; объедаться.
Чыыл пар – собраться (о народе).
Чыылыш – 1. собирать вместе (кого л.); собираться, сходиться, съезжаться; 2. собрание (людей).

Ш

Шағ – война.
Шағчы – воин, легионер.
Шағла – воевать (с кем л.): **шаглап пар** – идти с войной (на кого л.).
Шадыр – шатёр, палатка: **шадырларын чайып** – раскидывая свои шатры.
Шайғақ – *зд.* блудный; по своей воле живущий в стороне от своей семьи, рода; **шайғақ оол** – блудный сын.
Шайқы – качать, болтать, плескать (воду).
Шайтан – сатана.
Шайық – потоп: **шайық түжүрерим** – нашлю потоп (*букв.* спущу вниз потоп).
Шақта – кричать, звать на помощь.
Шал – светить (о солнце, звёздах), воздействовать светом.
Шап – 1. *зд.* дуть (о ветре); 2. бить, наказывать (кого л.).
Шаптыр – 1. велеть дуть (ветру); 2. сделать так, чтобы люди били, наказывали (кого л.); 3. быть побитым, наказанным.
Шарытқаш – *зд.* саранча.
Шачы – окроплять, обрызгивать.
Шаш – пронзить (что л., кого л.).
Шебер – 1. бережливый, аккуратный; 2. осторожный.
Шеберле – бережливо хранить (что л.).
Шеберлен – беречься, остерегаться.
Шеберлеп көр – заботиться (о чём л.), беречь (что л.).
Шеден – ограда, забор.
Шеденне – огораживать.
Шедик – трудность, проблема, беда; тяжело, трудно: **шедик түшти** –

случилась беда.

Шен – мера пространства: **пир муң алтам шени** – пространство, равное одной тысяче шагов.

Шереби – жребий: **шереби таштаңнар** – давайте бросим жребий.

Шериғ – войско; *зд.* легион.

Ширеези – *зд.* престол (царя).

Шулан – хлев.

Шур – снимать (одежду с кого л.).

Шурын – снимать (одежду с себя самого).

Шурған – снятая (с кого л. одежда).

Шүберек – тряпка, материя.

Шығар – 1. выводить, выпускать (откуда л.): **шығарып сүрибисти** – он (их) изгнал (*букв.* выведя прогнал); 2. издать, выпустить (повеление, приказ).

Шығара – в течение, на протяжении (о времени): **алты күнге шығара** – в течение шести дней; **түн шығара** – в течение ночи.

Шығар сал – вывести:

Мен сени анаартын шығар салдым – Я вывел тебя оттуда.

Шыда – терпеть.

Шыдабас – невтерпёж, когда невозможно терпеть.

Шық – *зд.* появляться, возникать.

Шыққаны – начало (чего л.).

Шын – правда, истина.

Шынап – в действительности, на самом деле; реально: **шынап шық парды** – в точности исполнилось (предсказание).

Шыңнап көр – испытывать (что л.).

Ы

Ыға бер – поплыть.

Ызық – священный, жертвенный: **ызық қалаш** – жертвенный хлеб; **ызық аң** – жертвенное животное.

Ық – плавать (на лодке).

Ылға – плакать.

Ылтам – скоро, вскоре.

Ырыс – счастье (удача, везение).

Ырыстығ – *зд.* счастливый, блаженный; счастливый, удачливый.

Ыс – посылать, отправлять.

Ыы – плач, рёв: **ызын тоқтап** – перестав плакать (*букв.* остановив свой плач).

Э

Эген – стесняться, смущаться.

Эгенмен – открыто, свободно, без стеснения.

Эжик алы – двор.

Эзен ползын – да здоровствует, приветствуем тебя.

Элиғ – пятьдесят.

Эм – дом.

Эн чер – территория вне селений; *зд.* пустыня, пустошь, пустынь.

Энчилеп ал – наследовать.

Эңне, эң – самый; очень, весьма: **эңне паштап** – в самом начале; **эң ортазында** – в самом центре (чего л.); **Мен саға перер қайралым эңне улуғ полар** – Моя награда тебе будет очень велика; **эңне қалғанында** – в конце концов.

Эпчек – *зд.* корзина.

Эпчи – 1. жена; 2. женщина; **эпчи киж**и – женщина.

Эр – 1. мужчина; 2. муж; **эр киж**и – мужчина; **эр пала** – мальчик, сын.

Эргек – самец.

Эреле – мучиться.

Эрелен – мучиться, испытывать муку.

Эрелет – мучить.

Эрестан – узник, арестант.

Эрт – проходить, миновать.

Эрте – рано, преждевременно.

Эртен – утром; **эртен эрте** – рано утром.

Эрткени – конец, окончание (события, процесса).

Эски – старый, ветхий:

Эски Чөп Алышқаны – *зд.* Ветхий Завет.

Эт – 1. делать, производить, совершать; 2. хотеть, желать: **сен пистинң пажын пилер этчаң ма?** – ты хочешь нами повелевать?

Эткенде – следовательно, стало быть, значит.

Эт сал – сделать, произвести, совершить.

Ээде – так: **че, ээде пол парды** – и стало так; **ээде полғаннарында** – если они так себя ведут.

Ээзи – хозяин (чего л., кого л.), владелец (чего л.).

Ээл – поклоняться.